תוספות יום טוב על מסכת עדיות

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א שמאי אומר כל הנשים וכו׳. משנה זו שנויה כלשונה בריש מסכתא נדה ושם מקומה. גם שם הרחיב הר״ב יותר בביאורה. ומה שראוי להוסיף הנני יוסיף שם בס״ד:

שמאי אומר מקב לחלה. והלל אומר מקביים ל׳ הראב״ד יש לסמוך מטעם דבריהם על מה שאמר הכתוב ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו׳ וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר. והעומר עשירית האיפה. איפה ג׳ סאין שהן י״ח קבין. שמאי סבר עושרא מלבר. אייתי תרין קבין. והב על י״ח קבין. הוי ליה עשרים קבין. עושרייהו כמה הוה. תרין קבין וכו׳. ומצאתי כדבריו בשם ירושלמי בתוס׳ פ״ק דשבת דף ט״ו. וז״ל. בירושלמי מפרש טעמא דשמאי והלל משום דאיפה י״ח קבין. ועשירית מלבר. היינו ב׳ קבין. וכאותו שעור צריך להפריש חלה להלל. ושמאי סבר דצריך שתי חלות לעומר. שהיו עושין ממנו שתי אכילות. אחת בבקר. ואחת בערב. וכשעור אכילה א׳ חשיב שמאי עיסת מדבר. ע״כ:

חמשת רבעים חייבים. כתב הר״ב שכן הלכה. ועמ״ש במשנה ד׳ פ״ק דחלה:

הלל אומר. הא דקדים לשמאי עמ״ש במשנה ט׳ פ״ג דסוכה:

מלא הין מים שאובים פוסלים המקוה. טעמא דהלל כי ההין היא המדה הגדולה שלמדת תורה בלח. כדכתיב (שמות ל׳:כ״ד) ושמן זית הין הלכך היא חשובה לפסול את המקוה ואע״פ שנאמרו בתורה מדות קטנות מזאת כיון דמים שאובים לפסול המקוה מדרבנן הוא. אזלינן בתר המדה הגדולה המפורשת בתורה. הראב״ד. ועיין בפירוש הר״ב משנה ג׳ פ״ב דמקואות:

הין. נ״א אין. והיינו דאיכא בין פירוש הר״ב לפירוש הרמב״ם. ומה שפירש הר״ב שההין י״ב לוגין. פירשתי במשנה ג׳ פ״ט דמנחות:

אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו. והר״ב לא העתיק אלא. וכן בפ״ק דשבת הובאה בגמ׳ דף ט״ו. ול״ג אלא. וכתב הראב״ד וז״ל. והטעם לדברי רבו. שרצה לגלות כי מפני שההין היא המדה הגדולה הנזכרת בתורה היא החשובה לפסול את המקוה בשאובין. ואידך לא. עכ״ל. והיינו טעמא שחייב לומר בל׳ רבו שהרי יש טעם בל׳ למה אמר כן. כ״ש שלפעמים אפשר שכשישנהו לל׳ אחרת. שאפשר דלא למשמע מיניה באותו הל׳ כפי המכוון בל׳ שאמר רבו. [*ועיין במסכת כלים [מ״ש הר״ב] פ״ח משנה ט׳. ומ״ש הר״ב דשמעיה ואבטליון גרי צדק היו. עמ״ש בזה במשנה י׳ פ״ק דאבות]:

ושמאי אומר ט׳ קבין. קסבר כיון דתשעה קבין הם ראוים לטבילת בעל קרי ובהם יש להשיג כדי להשתטף כל גופו [לא] פחות מכאן. הלכך הם חשובים לפסול את המקוה בשאובין. דשעור טבילה פוסל טבילה. בציר מהכי לא. הראב״ד:

וחכמים אומרים ג׳ לוגים מים שאובים פוסלים טעמייהו דרבנן כיון שהם נתונים לשעור נסכי קרבנות צבור חבובים הם לפסול. ואע״פ שנאמרו בתורה לקרבנות צבור מדות גדולות מזו. כגון חצי ההין. ושלישית ההין. כיון דאשכחן דרביעית ההין דהוא ג׳ לוגין חשיב לנסכי צבור. לענין [זה] נמי חשיב. ופסיל ליה בשאובין. ואע״ג דאשכחן בלוג שהוא ממדות האמורות בתורה. התם למנחת יחיד בלחוד הוא. לא למנחות צבור. א״נ התם לשמן בלבד הוא. שהרי אין יין במנחה הבאה בפני עצמה. אבל מדת ג׳ לוגין הויא מדה ליין ושמן במנחת נסכים. הראב״ד. אבל הרא״ש בפרק מרובה (בבא קמא דף ס״ז) וכן בסוף נדה בהל׳ מקואות כתב משום דהר דבר חשוב וחזו לרחיצת אדם כדאמרי׳ בפ״ק דשבת [דף י״ד] [כמו שכתב שם הר״ב במשנה י״ח דבר] בתחלה היו טובלים במי מערות סרוחים ונותנים על גבן ג׳ לוגין מים שאובין והיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים. ע״כ. [*ועין בסוף מסכת זבים]:

שני גרדיים. כתב הר״ב הזכיר התנא שם אומנתן וכו׳ שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי שאין מעמידים ממנו לא מלך ולא כ״ג. כ״כ רש״י בפ״ק דשבת דף ט״ו. ומברייתא דסוף מסכת קדושין [דף פ״ב] למד כן. דת״ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע. כגון הצורפים. והסריקים. והנקורות. והרוכלים. והגרדים. והספרים. והכובסין. והגרע. והבלן. והבורסקי. אין מעמידין מהן לא מלך ולא כ״ג. מאי טעמא לא משום דפסילי. אלא משום דזיל אומנתייהו. ונמצינו למדין שז״ש הר״ב שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי. רצונו לומר הוא וכל דכוותיה השנוים עמו בברייתא. והרמב״ם בפ״א מהלכות מלכים לא העתיק אלא מכובסים ולהלן. ולא פסל לגרדי מן המלכים י״ל דמ״מ אשמעינן מתני׳ שאע״פ שסורו רע. קבלו חכמים את עדותן. והכריעו לכל חכמי ישראל. וצריך לי עיון דבהלכות כלי המקדש לא העתיק כלל מהברייתא הזאת שיהו אלו פסולים להתמנות לכ״ג ואפשר דלא גרס בברייתא ולא כ״ג:

לא עמדו על דבריהם. ולא עמדו חכמים על דבריהם. הרמב״ם. ועמ״ש במשנה י״ב:

ויסמוך עליו. נ״א יסמוך עליו. והיא נוסחת הראב״ד שכך פירש שאם יראה לב״ד האחרון הלכה כדברי היחיד [יסמוך] עליו. כלומר יקבע הלכה כמותו כמו שמצאנו באמורא מן האחרונים שהן קובעין הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואע״פ שהמרובים חולקים עליהם. ואם לא שמצאו דברי

היחיד הראשון לא היו אחרונים יכולין לדחות דברי הראשונים מדעת עצמן. לפי שאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ [אלא] כיון שמצאו היחיד מן הראשונים שהיה חולק עמהם. היה להם במה לתלות. ע״כ. ועיין לקמן:

שאין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו וכו׳. פירוש בתקנות וגזירות ומנהגות. אבל אם דרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך. ודנו דין ועמד אחריהם ב״ד אחר ונר׳ לו טעם אחר לסתור אותו ה״ז סותר ודן כפי מה שנר׳ בעיניו. שנא׳ (דברים י״ז:ט׳) אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר ב״ד שבדורך. הרמב״ם רפ״ב מהל׳ ממרים. וכתב הכ״מ דמחתימת המשנה קיימו וקבלו שלא לחלוק על התנאים. וכן בחתימת הגמ׳ קבלו עליהם שלא לחלוק על האמוראים. ועיין מה שהארכתי במ״ב פ״ה דמעשר שני:

שאין ב״ד וכו׳ שיהיה גדול ממנו בחכמה. פירש הר״ב אין ב״ד אחר שיעמוד אחריו וכו׳ עד שיהיה גדול וכו׳. ואל יקשה בעינך היאך האחרונים גדולים מן הראשונים. דהא אשכחן רבה דהוה גדול מרב יהודה. כדאמרינן [ברכות דף כ׳] רב יהודה כי הוה מטי להאשה שהיא כובשת ירק הוה אמר הויות דרב ושמואל חזינא הכא ואילו אנן מתנינן תליסר מתיבתא. כ״מ פ״ב מהל׳ ממרים:

ובמנין. פירש הר״ב מנין התלמידים שבישיבה של אחרון וכו׳. וז״ל הרמב״ם בפרק הנזכר [הלכה ב׳. והיאך יהיו גדולים במנין הואיל וכל ב״ד וב״ד של ע״א הוא. זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו ב״ד הגדול ולא חלקו בו. ע״כ. והראב״ד בפירושו כתב. ובמנין. מנין שנים קאמר והכי איתא בירושלמי. ע״כ. ובמכנה ז׳ פ״ה דאבות דתנן ובמנין. תפס רש״י גם שניהם:

היה גדול ממט בחכמה אבל לא במנין וכו׳. להכי אהדריה דלא תימא הא דאמרן עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין דאו או קתני [*דבכה״ג שנינו באבות פ״ה משנה ז׳ בנ״א בחכמה ובמנין והתם פשיטא דאו או קתני. קמ״ל דלא. ואלא מיהת אכתי הא דקתני עד שיהיה וכו׳ משנה שאינה צריכה היא. ונ״ל דאתא למימר שידקדק היטב היטב עד שיהיה לו ברור מאד שבודאי הוא גדול וכו׳. ואל תתמה על שהוצרך התנא להזהיר. שכן לב האדם אינו רואה חובה לעצמו. וכל איש גדול הוא בעיניו. ולפיכך הוצרך להזהיר מאד. ומצינו בפ׳ ואלו מגלחין (מועד קטן דף י״ז) דשפחה של בית רבי דחזיתיה להההוא גברא דהוה מחי לבע גדול. אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול. דתניא לפני עור לא תתן מכשול. במכה לבנו גדול הכתוב מדבר [פירש״י דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו עכ״ל] ולא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים. ופירש הרא״ש בשם הראב״ד שאע״פ שהשפחה היתה מתה אפ״ה הרי חיה רבי. וא״נ שכבר מת. היה ר״ג נשיא. ואמרינן נדהו ואינו יודע מי נדהו ילך אצל נשיא. היינו באינו יודע מי הוא. אז הנשיא מתיר דאזלינן בספקא בתר רובא. ורובא דישראל לא שקלי בהדי נשיא. אבל כשהמנדה הוא ידוע. והוא חשוב. ימנע כל אדם מלשקול עצמו כנגדו. שאם הוא שוה לו בחכמה. שמא אינו שוה לו ביראת חטא. ולא לגדולה. ולא למנין שנים. ועל כל זה צריך לדקדק כשירצה אחר להתיר מה שאסר חברו. והשפחה היה בה חכמה יתירה ויראת חטא. ולא רצה לשקול עצמו כנגדה. עד שנזדקקו לו גדולי הדור והתירו לו. עכ״ל. והכא נמי דכוותה. ועדיפא מינה. שפשיטא מלתא שכל ב״ד שבדור אשר ביכלתו וכחו לגזור גזירה על הצבור שכחם יפה מן הסתם בערך חכמי הדורות שבימיהם ואחריהם יותר ממה שהיה ערך השפחה של בית רבי כנגד חכמי הדור ההוא. ושאחר כ ך. וכיוצא בזה שאמרתי שכפל הענין הוא לחזוק. מצאתי און לי בפירוש הרמב״ם שהעתקתי בפ״ק דתרומות משנה ו׳ ע״ש. ובמסכת שבת ספי״א יש ג״כ כפל לשון במשנה ופירשתיו ג״כ שם בס״ד. אכן בסוף פ״ק דמעילה יש ג״כ כפל לשון והנחתיו שם בצריך עיון].

למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה. פירש הר״ב יחיד שלא עשה שום ב״ד כדבריו והם דחוין ובטלין. ותמיהני דהא עד השתא לא אמרינן שנזכרו דברי היחיד. אלא שאם יראה ב״ד דברי היחיד וכו׳. וא״כ מאי קושיא הקשה ר״י א״כ למה מזכירין דברי היחיד שלא עשה וכו׳. דהא אפשר שיבא ב״ד באחרית הימים ויראה לעשות כדבריו. ולשון הרמב״ם בפירושו אחר שקדם לו המאמר בתועלת קיום דברי היחיד בין המרובין. והוא שאפשר שיפסוק ב״ד כסברת אותו היחיד. אמר ר״י לאיזה טעם זכר דברי היחיד הנדחים כלומר שאין עושין ב״ד לעולם כדבריו. ע״כ. ועדיין צריכין אנו למודעי מנא ידעינן שאין עושין ב״ד לעולם כדבריו. ולמדתי יישוב לזה מדברי הרמב״ם בחבורו פרק הנזכר שאחר שהעתיק משנה דלעיל שאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ עד שיהא גדול וכו׳. כתב וז״ל בד״א בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג אלא בשאר דיני תורה אבל דברים שראו ב״ד לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ארץ ישראל אין ב״ד הגדול האחר יכול לעקרן ולהתירן אפי׳ היה גדול מן הראשונים. עכ״ל. ולהראב״ד שם דלא שני ליה בין תקנות שהם לסייג לשאינם לסייג. דסבירא ליה דכל שפשט איסורן בכל ישראל אין ב״ד אחר יכול לעקור אפי׳ היה גדול וכו׳. והשתא נוכל לפרש משנתו דר׳ יהודה דמצינו דברי יחיד שאין ב״ד עושין לעולם כדבריו. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ומ״מ להראב״ד עצמו יש פי׳ אחר בפי׳ המשנה. ואין צריך לכל זה כמו שאעתיק לשונו בסמוך. ואכתי בל׳ הר״ב לא ניחא לי שכתב למה מזכירין וכו׳ כדי לבטלן מאי כדי דקאמר דמשמע דההזכרה הוא סבת הבטלה ואתמהה דאדרבא אילו לא נזכרו מכ״ש שהיו בטלים ומבוטלים דלא קיימין ולא נזכרין. ולפיכך אני אומר שז״ש כדי לבטלן כשגגה היא שיצתה מלפניו. בראותו זה הל׳ בפירוש הראב״ד. ומפני טרדת העיון העתיק כן בתוך פירושו ולא דק שאינו ענין לפי פירושו כלל. ופירש

הראב״ד כך הוא למה הוזכרו דברי היחיד כלל. כדי לבטלן לדורות. שאם יבא אחד ויאמר כך אני מקובל. יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת. ואם לא הוזכרו דברי היחיד כלל. היה סבור המקובל מרבו כי הוא קבלה מיד המרובין. מפני שאין דברי היחיד נזכרים כלל. והא דקתני אמר ר׳ יהודה א״כ למה הוזכרו. אריש דמתני׳ קאי. כלומר הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים. למה הוזכרו דברי היחיד וכו׳. עכ״ל. ולדבריו בא רבי יהודה להשיב על טעם שהזכירה המשנה שאם יראה ב״ד וכו׳ וקאמר איהו דאדרבה לא להלכה נזכרה שאם יראה ב״ד וכו׳. אלא לבטלן נזכרו שלא יאמר אדם וכו׳:

מן העצמים. כלומר אע״פ שאינם מרוב בנין. ולא מרוב מנין:

מרוב בנין או מרוב מנין. פירש הר״ב ואפי׳ של מת אחד אין מטמאין עד שיהיה ברובע הקב רוב בנין וכו׳ כך פירש״י בפ״ז דנזיר דף נ״ב. והא דפי׳ הר״ב שם משנה ב׳ וכן לקמן ספ״ו דרוב בנין או רוב מנין מטמא אפי׳ אין בהם רובע קב וכן פירש עוד בריש פ״ב דאהלות. הוא פירוש הרמב״ם ספ״ו ובנזיר. ואף באהלות הוגה כך בפירושו. כמ״ש הכ״מ בפ״ב מהל׳ טומאת מת. וכך בא לידי פירוש המשניות להרמב״ם דסדר טהרות. מוגהים מא״י. ומצאתי הוגה כדברי הכ״מ:

מרוב הבנין. פירש הר״ב דהיינו רוב גודל הגוף. ועיין עוד בספ״ו:

כרשיני תרומה. משנה זו שנויה בפרק ב׳ דמעשר שני משנה ד׳. וע״ש:

הפורט סלע ממעות מעשר שני וכו׳. גם זו שנויה שם מ״ח. וע״ש:

הפורט סלע של מעשר שני בירושלים. גם זו שנויה שם מ״ט וע״ש:

כסא של כלה וכו׳. משנה זו שנויה בפכ״ב דכלים מתני׳ ד׳ ושם מקומה. ומה שראוי להוסיף בה. הנני יוסיף שם בס״ד:

אלו דברים שחזרו ב״ה להורות כדברי ב״ש. כתב הרמב״ם בהקדמת פי׳ המשניות וז״ל הטעם שהצריכו לכתוב דעת איש אחד ואח״כ חוזר מן הדעת ההיא כגון שאמרו ב״ש כך. וב״ה כך וכך. וחזרו ב״ה להורות כדברי בית שמאי. כדי להודיעך אהבתם האמת והגברת הצדק והאמונה. שהרי אלו האנשים הנכבדים החסידים הנדיבים המופלגים בחכמה כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם ועיונו נכון. הודו לו. וחזרו לדעתו. כ״ש שאר האנשים בראותו האמת נוטה עם בעל דינו יהיה כמו כן נוטה לאמת ולא יקשה עורף וזהו דברי הכתוב צדק צדק תרדוף. ועל זה אמרו חכמים הוי מודה על האמת רצו לומר אע״פ שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות כשתדע שהם אמת דברי חברך אשר טענתך עליו גלויה מפני חולשתו או מפני יכלתך להטעות האמת חזור לדבריו והריב נטוש. עכ״ל. ולפי שקודם לדברים הללו העתיק משנה ה׳ ומשנה ו׳ דפרקין בטעם למה מזכירין וכו׳. נראה מפני כך שדבריו הללו לקחם ממשנה ד׳ דפרקין ואע״פ שאינה שנויה על המשניות הללו שאנו בה מ״מ ממנו למד לאלו ולא עוד אלא שלא העתיקה כלל לענין מה שהיא שנויה לפנינו:

האשה שבאה ממדינת הים וכו׳. שנויה בר״פ ט״ו דיבמות ומשנה ב׳ וע״ש:

ב״ש אומרים תינשא ותטול כתובתה וכו׳. שנויה שם משנה ג׳:

מי שחציו עבד וכו׳. משנה זו שנויה בפ״ד דגיטין משנה ה׳ וע״ש:

כלי חרס מציל על הכל. פי׳ הר״ב כלי חרס המוקף צמיד פתיל וכו׳ דכתיב וכל כלי פתוח וגו׳ מי שמטמא דרך פתתו עיין בר״פ י׳ דמסכת כלים ומ״ש שם בס״ד:

אבל כשטהרת את הכלי טהרת לך ולו. פי׳ הר״ב אבל בכלי שטף דאיכא למיחש שמא ישאל התבר מהם ויטבילם וישתמש בהם בלא הזאה ג׳ וז׳ שלא ידע שנטמאו באהל המת וכו׳ הלכך עשו דין שוה לכל ואמרו דאין כלי שטף נצול בצמיד פתיל לא בשל חבר וכו׳. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. וז״ל בפכ״ג מהל׳ טומאת מת ולמה לא אמרו כלי חרס של עם הארץ לא יציל על הכל ושל חבר יציל על הכל שהרי הוא טהור. מפני שאין עם הארץ טמא בעיני עצמו שאומר הואיל וכלי חרס מציל על הכל. אחד אני ואחד החבר. ולפיכך אשו וגזרו שלא יציל על הכל. ע״כ. והיינו דכתב הר״ב ואם באו לגזור שלעולם כלי חרס של ע״ה לא יציל וכו׳. כלומר אבל של חבר יציל. וא״ת ואכתי לא לתקנו בחבר כלום. מאי אמרת דאי הכי לא ישמע לנו העם הארץ וכשנשאל מהם כלי שטף יאמר שהוא טהור. לפי שסובר שכליו טהורים ומצילין. ליתקן דלהזות עליהם החבר כי היכי דמטביל אותם. אע״פ שהעם הארץ נותן לו בחזקת טהרה. הא מלתא מתרצא בגמ׳ דפרק ג׳ דחגיגה דף כ״ב דפרכינן נהדרו להו ב״ה לב״ש כי שאלינן מינייהו מטבילינן להו ומשני טמא מת בעי הזאה ג׳ וז׳ ומנא לז׳ יומי לא מושלי אינשי. כלומר וא״כ לא נוכל לשאול מהם כלי שטף. וזה דבר שאי אפשר. וז״ל הראב״ד מנא לז׳ יומי לא מושלי אינשי. ושלא ישאל מכלי של ע״ה כלל אי אפשר לפי שאין כל הצורך מצוי אצל החבר. הלכך על כלי עץ שיכול אדם לטהרו

מטומאת מגעות והסיטות ומכל טומאת ערב לא נמנע מלשאול ממנו וכי שיילינן מינייהו מטבילין להו. אבל אוכלין ומשקין וכלי תרס שאין תקנה בטבילה אין שואלין ממנו. וכיון שאנו צריכין לשאול ממנו כלי עץ. כיון שטומאת מת אין לו תקנה בטבילה גזרו טומאה על החבר כדי שיראה אותו עם הארץ. וינהג גם הוא טומאה בשלו. ויזה עליו ויטבילו כראוי. ואם נשאל עוד ממנו אין לנו לחוש לטומאת מת. ע״כ. אבל במשנה ג׳ פ״ה דאהלות מפרש הר״ב דבכלי חרס של ע״ה הוא שאמרו שאינו מציל וכן פי׳ שם הר״ש גם בפ״ט דכלים משנה ב׳ וריש פ״י להר״ש. ועוד שם [פ״ע] משנה ו׳ להר״ב והר״ש. וכן נראה בעיני שדעת רש״י כך הוא. ולדבריהם הא דאמרן לשבעה יומי לא מושלי אינשי כלומר ולפיכך אמרו דשל ע״ה אינו חוצץ. ולא ישאל מהם שום כלי שטף. וכתב הרמב״ם בריש פ״י ממסכת כלים וז״ל וממה שראוי שתדעהו וכו׳ שע״ה לא נחשבהו במה ששפטנו עליו בטומאה [בשקרן] שאנחנו נאמר יבא לדבר טומאה ויאמר [עליו] טהור [כי ודאי לא נחזקהו ברשע ושקרן] ואמנם שפטנו זה למיעוט ידיעתו שהוא יטעה ויחשוב בדבר הטמא שהוא טהור ולא ישמור ג״כ מן הטומאות ולא ידע חלוקן ומנינם. ע״כ. [*ופי׳ כלי שטף. תמצא ברפ״ה דזבים] [בד״ה וכלי שטף] :

ב מימיהם של כהנים לא נמנעו וכו׳. משנה זו שנויה במתני׳ ו׳ פ״ק דפסחים וע״ש:

מימי לא ראיתי עור וכו׳. משנה זו שנויה במתני׳ ד׳ פי״ב דזבחים ושם מקומה ומה שראוי להוסיף בה הנני יוסיף שם בס״ד:

והתירו. וכן העתיק הר״ב ובפ״ב דגטין בגמ׳ דף כ׳ מייתי לה וגרסינן והכשירוהו.

לפי דרכך אתה למד שהאשה כותבת את גיטה. כלומר אע״פ שהוא לא העיד אלא בדבר שבממון. וקשיא דוהאיש את שוברו מאי אצטריך לאשמעינן דהא נמי אינו אלא דבר שבממון. וי״ל דכותבת את גיטה והאיש שוברו מתני׳ היא בפרק ב׳ דגטין משנה ה׳. ואהכי קאמר דמכאן אנו למדין אותה המשנה. נ״ל. ואכתי תקשה היאך אתה למד שהאשה כותבת את גטה מהא דשטרי הלואה. דבהלואה א״צ לשום שטר מן התורה כמ״ש בסוף ב״ב. הא מלתא מיתרצה במה שכתבו התוס׳ בגטין פ״ב [דף כ׳] אההיא סוגיא דבעי למפשט מהכא דאשה ידעה לאקנויי והקשו דשטרי הלואה אין צריך אקנויי ותירצו דמסתמא כיון שהיה מלוה לכל בני העיר גם הם היו עושים לו טובה. ונותנים לו במתנה. או מוכרים לו שדות. דפעמים שלא היו קנוים לו אלא בשטר. כגון שדי קנויה לך או מכורה וגם השטרות האלו היה כותב אותם ואחרים חותמים. ע״כ:

שאין קיום הגט אלא בחותמיו. פי׳ הר״ב העדים החתומים וכו׳. ולא דק לפרש כהלכה אלא כמ״ש שם בשם הר״ן דכלומר עדי מסירה ועוד אפשר דמשום חתימת השובר נקט הכי. [*וכל שטר קרוי גט כמ״ש הר״ב ברפ״י דב״ב]:

הסכין והאדם טהורים. פירש הר״ב דספק טומאה ברה״ר היא וכו׳ דאילו רשות היחיד אע״ג דסכין אין בו דעת לישאל וכל כה״ג אף ברה״י טהור כמ״ש הר״ב במשנה ו׳ פ״ג דטהרות. הכא דאדם עסיק בה נשאלין עליה. גמ׳ [דפסחים דף י״ט]. ועמ״ש בשם הכ״מ במשנה ד׳ פרק ד׳ דטהרות:

והבשר טמא. כתב הר״ב ומתני׳ איירי בבהמת קדשים שהעבירה בנהר סמוך לשחיטתה ועדיין משקה טופח עליה. בגמ׳ פ״ק דפסחים דף כ׳ בפרה של זבחי שלמים וכ״כ הרמב״ם בפירושו. ופירש״י להכי נקט פרה של זבחי שלמים לפי שהעור והבשר לבעלים. ומתעסק ליפות העור והבשר ומעבירה בנהר סמוך לשחיטתה ומשקין אותה כדי שתהא נוחה להפשיט כדאמרי׳ בסיומא דביצה. ע״כ. ודאמרינן דעדיין משקה טופח עליה. פירש״י ואי אפשר שלא יפלו מן המשקה על הבשר כל שהוא בשעת הפשט. ע״כ. ועיין במשנה ו׳ פ״ד דמכשירין. דמים תלושים מכשירים. וכ״פ שם הרמב״ם בהדיא. ומסולקת קושיית התוס׳ [דף כ׳ ד״ה ובשעת] בזה. ועיין בתוס׳ דפסחים דף ט״ז [ד״ה חד]. ואין להאריך בזה. ומ״מ פי׳ הרמב״ם ועדיין משקה טופח עליו בענין אחר וז״ל כי הפרה כשנכנסה בנהר יתמלא גופה שבפנים במים. וכשנשחטה נכשר הבשר באותן המים והוא מתטמא. ע״כ. ומ״ש הר״ב דאי לאו הכי לא היה הבשר טמא וכו׳ דכל משקה בית מטבחיא דכן. משנה היא בפרק בתרא ושם פי׳ הר״ב הדם והמים ובהכי ניחא דלא מתכשר בדם היוצא בשחיטה דמכשיר. כדתנן במשנה ה׳ פ״ב דחולין. והכי אמרי׳ בהדיא בפסחים דף כ׳ דבדם לא מתכשר. משום דדם קדשים לא מכשיר. והרמב״ם ספ״י מהל׳ טומאת אוכלים כתב דהכא לא אמרן אלא להתטמא מדון תורה אבל להתטמא מדבריהם אין הקדש צריך הכשר אלא חבת הקדש מכשירו. אע״פ שלא הוכשר במשקה. כמו שבארנו [בפי״ב מהל׳ שאר אבות הטומאות [הלכה י״ג]. ע״ש. וכמ״ש ברפ״ג דזבחים ועמ״ש רפ״ח לקמן בדבור והלבונה וכו׳] והשיג הראב״ד דמדאורייתא היא אלא דמבעיא אי מונין בו ראשון ושני. והכ״מ השיב דזה לריש לקיש [בחולין דף ל״ז]. אבל לרב יוסף ליתא אלא מדרבנן ופסק כוותיה דבתרא הוא. ע״כ. וקשיא לי דאין הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך כמ״ש הרא״ש בספ״ק דב״מ:

ואם נמצאת בפרש הכל טהור. לפי שהמשקין שבו משקה סרוח ואינו ראוי לכלום ויצא מן כלל משקה. הרמב״ם. וכרב אשי בגמ׳ דפסחים [דף כ] :

בכרם. פי׳ הר״ב שהיו יושבין שורות שורות וכו׳ ככרם זו וכו׳. ומסיים הרמב״ם והש״י קרא כנסת ישראל כרם שנאמר (ישעיהו ה׳:א׳) כרם היה לידידי. וכ״כ בכתובות פ״ד משנה ו׳:

על ביצה טרופה וכו׳. עיקרה במשנה ב׳ פ״ג דמסכת טבול יום וע״ש:

ועל שבולת שבקציר וכו'. תנן לה במ"ב פ"ה דפאה וע"ש:

ערים. פי' הר"ב חמש גפנים וכו'. עיין ברפ"ו דכלאים:

אם יש בה כמלא בוצר וכו' תזרע. פי' הר"ב הגנה. והוא שירחיק הזרע מן הגפנים כדי עבודת הכרם וכו'. וכ"כ הרמב"ם בפירושו. ולדבריהם הללו יהיה הערים מבפנים לגדר הגנה והיא שטת הראב"ד בהשגות פ"ח דכלאים. שכתב מוקפת עריס שאמרו. מבפנים היא וכבר פרשתיה במסכת עדיות. וז"ל בפירושו. כל הפנוי של אותה גנה אין בה כי אם ארבע אמות דהיינו אמה בוצר. ואמה סלו. מרוח מזרחית. ואמה בוצר. ואמה סלו. מרוח מערבית. וכן מדרום לצפון. דאינון מארבע אמות מרובעות. וכשמרחיק כדי עבודתה מזו. וכדי עבודתה מזו ונמצא זורע שתי אמות אמצעיות מרובעות. עכ"ל. ואע"פ שזוהי ג"כ שטת הרמב"ם בפירושו וכמו שהתבאר. לא זוהי שטתו בחבורו שכ"כ בהל' כלאים פ"ח [הלכה ז'] גנה קטנה שהיא מוקפת גדר ועירס את הגפנים סביב לה מבחוץ על כל כותליה. אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן. ומלא בוצר וסלו מכאן. הואיל והיא מוקפת גדר. זורעים בתוכה ירקות. ואם אין כשיעור הזה. אין זורעים בתוכה מפני שנראה הכל כעריס אחד וירק בתוכו. ע"כ. ולטעמיה דבחבורו אזיל שהוא פוסק שם [הלכה ג'] בדין העריס שאין גדר נדון להפסקה. ושההרקחה שאנו צריכים תהיה מן הגדר לא מן הגפנים. ואע"פ שבפירושו לריש פ"ו דכלאים לא פי' כן. אלא כשטה דהכא בפירושו. מ"מ דבריו שבחבורו בחדא שטה נינהו וכן דבריו שבפירושו [חדא נינהו]. וקשיא לי על הר"ב שבריש פ"ו דכלאים פוסק כשטת הרמב"ם בחבורו. וכמ"ש שם. ואילו הכא כתב כשיטתו שבפירושו:

ולא אמר בהם לא איסור והיתר. אמפיס מורסא וצד נחש קאי ובלפסין אירוניות לא אמר בהם לא טומאה ולא טהרה. רמב"ם:

ופירשן ר' יהושע בן מתיא. פי' הר"ב אימתי חייב ואימתי פטור. וכן אותם*) המחבתות באיזו טומאות מתטמאות ובאיזו אינן מתטמאות. הרמב"ם:

אם לעשות לה פה. בתוספתא תני הכא אם לקולפה כדרך שהרופאים של עכשיו עושין דמתקן לה פתח. רש"י בספי"ג דשבת דף ק"ז:

חייב. פי' הר"ב משום בונה דאשכחן בנין בבעלי חיים דכתיב (בראשית ב') ויבן את הצלע. רש"י פ"ק דכתובות דף ו' ועמ"ש בספ"י דשבת:

ואם להוציא ממנה לחה פטור. פירש הר"ב דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא. כר"ש דמשנה ה' פ"י דשבת [גמ' רפי"ד דשבת דף ק"ז] ושם פסק הר"ב דאין הלכה כמותו ועיין בהל' שבת להרמב"ם פ"י ומ"ש שם המגיד [הלכה י"ז] ואין להאריך כאן. ומ"ש הר"ב שהפתח היא המלאכה וזו אינה צריכה להיות לה פתח מעכשיו. שאינו עומד להכניס אויר. ולהוציא לחה תמיד. אע"פ שנעשה פתח גמור שהרי ראוי הוא להכניס ולהוציא אם היה צריך. מ"מ לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכניס ולהוציא. אבל לעשות לה פה דמיא למשכן. תוס' פרק י' דשבת דף צ"ד [ד"ה ור"ש] ועמ"ש ג"כ במשנה ה' פ"ב דשבת:

אם מתעסק שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב. ובסוף פט"ז דשבת כתבתי דאף לשחק חייב. והיינו דפירש המגיד פרק י' מהל' שבת אהא דמתעסק שאינו צד כדרכו. אלא מתעסק בו:

אירוניות. פי' הר"ב כלי חרס סתומים וכו'. ואירוניות פירוש עיירות. וז"ל הרמב"ם עירונית ואירוניות הכל שוה מיוחסות על עיירות. ע"כ. והכי מפרשינן בגמ' פ"ד דבילה דף ל"ב. ופירשו התוס' דאותם של כפרים אין מקפידים ואוכלים כך עליהם. [*ע"כ. והתם פירש"י קערות. דאביי מפרש צעי חקלייתא]:

לא יגמור. פי' הר"ב כדי לאכול כו'. כלומר אבל רשאי להניחם להיות המשקים זבים ויוצאים. ובלבד שלא יאכל מהם בשבת. כ"כ התוס' פ"ק. דשבת ד' י"ט. ומ"ש הר"ב דהלכה כר' ישמעאל ואע"פ שהוא תלמיד ר"ע כמ"ש הרמב"ם וקי"ל הלכה כר"ע מחבירו כ"ש מתלמידו הכא הורה ר' חנינא כר' ישמעאל כדאיתא התם בגמ':

יוצאת אשה בעיר של זהב. פי' הר"ב ולא חיישינן דלמא שלפא ומחויא. דסבר ר' אליעזר מאן דרכה למיפק בעיר של זהב אשה חשובה. ואשה חשובה לא משלפא ומחויא. גמ' פ"ו דשבת דף נ"ט. ודתנן התם לא תצא בעיר של זהב דלא כר' אליעזר. וכאותו סתם פסק הרמב"ם בפי"ט [הלכה ו'] מהל' שבת ולפיכך יש להגיה בפירושו ופסק הלכה שאין מותר וכו'. וכן מוכא מהפירוש עצמו ממה שכתב אח"כ ששני המאמרים הנשארים ברורים. ש"מ דבראשון והוא זהו דעיר של זהב שהוא אינו ברור ואינה הלכה:

מפריחי יונים. עמ"ש במשנה ג' פ"ג דסנהדרין על פי' אחר שכתב הר"ב:

השרץ בפי חולדה. שנויה בפ"ד דטהרות משנה ב'. וע"ש בפירוש הר"ב ומ"ש שם בס"ד. ועוד עמ"ש שם פ"ו משנה ב':

סנדל של סיידים. פי' הר"ב מנעל של עץ וכו' מפני שהסיד שורף את העור. רש"י פ"ו דשבת דף ס"ו. ומקשה בגמ' אמאי טמא מדרם הא לאו להילוכא עבידן. פירשו בתוס' דהואיל ואין עשוי כלל לנעול. רק לשמור רגליו שלא ישרפו בסיד. לאו להילוכא עביד. ומשני שכן הסיד מטייל בו עד שמגיע

לביתו. [ע״כ]. ויש תימה בכ״מ פכ״ה מהל׳ כלים שכתב דחכמים פליגי במתני׳ ולא היא דבהך הודו לו ובריייתא דשבת הטעתו. דהתם תניא חדא דלא הודו לו:

ועל שירי תנור ארבעה שהיו אומרים ג׳ והודו לו. בריש פ״ה דכלים תנן ושיריו ד׳ דברי ר״מ. וחכ״א בד״א בגדול וכו׳ ואפ״ה שפיר קאמרינן הכא דהודו לו. דהיינו כלפי שאמרו ג׳. ונ״ל דהיינו דאצטריך למתני שהיו אומרים ג׳. ולמאי נ״מ תנא מה שהיו אומרים. אלא לומר דעל שהיו אומרים ג׳ הוא דהודו. אבל על אמרו ד׳ לא הודו דתנור ז׳ אפי׳ בפחות מארבעה סגי. כי הוי רובא כדפירש הר״ב התם. א״נ יש לפרש דר״מ וחכמים דהתם קא פליגי בדר״ע. והודו לו דהכא דלר״מ כ״ע בארבעה דוקא ס״ל בין בגדול בין בקטן ולחכמים כ״ע בגדול דוקא בארבעה. אבל בקטן וכו׳:

שירי תנור ד׳. פירש הר״ב אם היה גדול הרבה. עיין ריש פ״ה דכלים:

תנור. פי׳ הר״ב סתם תנור שבמשנה וכו׳. ועיין בפירושו לרפ״ה דכלים ועיין לשון רש״י שכתבתי בריש פ״ב דב״ב:

כסא שנטלו שנים מחפוייו. שנויה במתני׳ ז׳ פכ״ב דכלים:

האב זוכה לבן וכו׳. ל׳ הר״ב לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב וכו׳. כ״פ הרמב״ם [זולת בחכמה מפרש שכשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב] ומסיים ואלה הדברים נוהגים על הרוב. וכן רוב הדברים הטבעיים הם על הרוב וכו׳. ובתוספתא חכמים חולקין על ר״ע שאין האב זוכה לבנו בחמשה דברים אלא עד הפרק שעדיין לא הגיע לעונת חיוב מצות. אבל משהגיע לפרק אם הוא צדיק זוכה לעצמו. ואם לאו אין אביו זוכה לו. ע״כ. ומ״ש הר״ב ול״נ שאם אדם זוכה הויין ליה בנים נאים וכו׳. אשרי עינו ראתה. וכוונה למה שאמרו בירושלמי פ״ק דקדושין הלכה ז׳. והביאו הראב״ד וז״ל בנוי: דכתיב (תהילים צ׳:ט״ז) והדרך על בניהם. בכח. דכתיב (שם קי״ב) גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר. דכתיב (שם ל״ז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו וגו׳. בחכמה דכתיב (דברים י״א:כ״א) ולמדתם [אוחם] את בניכם. בשנים דכתיב (שם) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. ע״כ. ומכולהו קראי מוכח שזכות האב היא שיהו בנים מתוארים בכל אלו התוארים כדברי הר״ב:

לפניו. לשון הראב״ד האי דקאמר לפניו והוא הקץ מפני שאין דרכו לגלות קץ הדורות. לא גלה אותו לאדם אלא לאברהם לבדו בגלות מצרים. אלא לפניו הוא גלוי קץ הדורות:

אף ע״פ שנאמר ועבדום וגו׳ ונאמר ודור רביעי ישובו הנה. פירש הר״ב הרי מספר הדורות שהוא דור רביעי הוא הקץ של ארבע מאות שנה. וז״ל הרמב״ם לפי שקהת מיורדי מצרים ומשה מיוצאי מצרים ובני משה נכנסו לארץ שירד ממנה קהת והם דור רביעי לפי שמה שאמר הש״י ודור רביעי ישובו הנה. הוא מתחיל משעה שנסעו מן הארץ. רוצה לומר ירידתם למצרים. כמו שנאמר ישובו הנה כאילו אמר משעה שיצאו מן הארץ הזאת עד ד׳ דורות. ישובו אליה ע״כ. ורש״י מפרש בפסוק ודור רביעי. ישובו הנה שיעקב גלה למצרים. וכלב בן חצרון בן פרץ בן יהודה היה מבאי הארץ ע״כ. וכתב הראב״ד וז״ל. ואני תמה למה הוא נותן שני קצים. בשנים. ובדורות. ועוד קשה לי הא דקתני אע״פ שנאמר ועבדום וענו אותם וכו׳ ואמר דור רביעי ישובו הנה. מאי אע״פ איכא הכא והלא זה קץ לשעבוד. וזה קץ לביאת הארץ ובין זה לזה מ׳ שנה שעמדו במדבר. ונ״ל דהאי דקאמר ובמספר דורות לפניו הוא הקץ. ה״נ קאמר. כלומר אע״פ שנותן קץ לגליות ישראל. ולשעבוד שלהם בשנים. מ״מ לענין הטובות והנחמות האמורות להם. [במספר] הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה את הדור שהוא זכאי ומתגלגל עמהם עד שמגיע לאותו הדור. וכן היה בשעבוד מצרים אע״פ שנגאלו בסוף ארבע מאות שנה לא ישבו *)לשבת הארץ עד דורו של יהושע. וכן היה בגלות בבל לסוף שבעים נגאלו שהיו שנת שתים לדריוש. אבל ירושלים לא נבנתה עד סוף שלשים ושתים לארתחששתא כי אז נתישבה העיר. ובאותו הפרק חזר נחמיה לבבל. וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקב״ה לא יכנסו מיד לארץ. אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל כ׳ [ל״ה] עכ״ל. ומ״ש שרואה אותו הדור שהוא זכאי וכו׳ לשיטתיה אזל דלא פי׳ ובמספר הדורות דקאי ג״כ אהאב זוכה לבן וכו׳. אלא שהוא ענין בפני עצמו. אבל לפי׳ הר״ב דקאי נמי על האב זוכה לבן וכו׳. צריכין לומר דאע״פ שזכות הדור גרמה להתגלגל עד אליו. מ״מ גם זכות אב היא שגרמה דהא והא גרים דאי לאו זכות האב אף זה הדור לא היו זוכין עדיין:

משפט דור המבול שנים עשר חדש. קראי נינהו. ועוד נוסף עליהם י״א ימים ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה. הראב״ד. וכמו שפירש״י בפ׳ נח בפסוק (בראשית ח׳:י״ד) ובחדש השני בשבעה ועשרים [יום] לחדש:

משפט איוב שנים עשר חדש. מפרש בסדר עולם פ״ג דכתיב (איוב ז׳:ג׳) כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי. מה לילות למנוי אף ירחים למנוי. פירוש ירחי שוא הם ימות הקיץ שהם ארוכים כדכתיב (דברים כ״א:י״ג) ירח ימים. ולילות עמל אלו לילות החורף שהם ארוכים כלומר אריכות הימים. והלילות היה לו שוא ועמל. שלא מצא בהם מרגוע. מנו לי. כלומר במנינם נמסרו לי שלא חסר מהם אחד. ומה לילות למנוי שלא חסרו אחד [כו׳]. הראב״ד:

משפט המצריים שנים עשר חדש. דכתיב (שמות ה׳:י״ב) לקושש קש לתבן. אימתי התבן מצוי שם באייר. והם יצאו בניסן. סדר עולם. הראב״ד:

משפט גוג ומגוג לעתיד לבא י״ב חדש כלומר שלא ינגפו בבת אחת אלא מתחלת [מכתן] עד סופה י״ב חדש. שיהיו נמוקים והולכים עד שיכלו דכתיב [ישעיה י״ח] [ו׳] וקץ עליו העיט וכל (חית השדה) בהמת הארץ] עליו תחרף קיץ וחורף. הרי שנה שלמה [סדר עולם]. הראב״ד:

גוג ומגוג. הכי גרסינן וכן כתוב ביחזקאל ל״ח [ב׳] אל גוג ארץ המגוג. וכל הנבואה על גוג שהוא המלך. ובסי׳ ל״ט [ו׳] כתיב ושלחתי אש במגוג וגו׳ וי״ס דל״ג ומגוג כלל. וי״ל לפי שלא שנאמר על מגוג אלא ושלחתי אש ולא נזכר בו דין י״ב חדש. אבל יש ספרים דגרסי מגוג בלא וי״ו וזה ודאי טעות:

שנאמר והיה מדי חדש בחדשו. ובמשפט רשעים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳. והם אותם שכפרו בעיקר ושיש בידם חלול השם. אבל [שאר רשעים] דינם י״ב חדש. הראב״ד. וכאשר הגהתי כן נ״ל מסדר עולם ומפרק קמא דר״ה דף י״ז. ועיין במשנה ט״ז פרח ג׳ דאבות:

שנאמר ומדי שבת בשבתו. פירש הר״ב כלומר לחחר שיהיו בגיהנם כל כך ימים כמו שיש מיום ראשון של פסח וכו׳ עד עצרת וכו׳ והחי דקאמר בשבתו מפני שי״ט של עצרת תלוי בי״ט של פסח. משא״כ בשאר מועדים שאינן תלויים זה בזה. הראב״ד. וכן פירש הרמב״ם. ונ״ל דריב״ן מודה נמי לת״ק דיש רשעים שנדונים י״ב חדש כדכתיב מדי חדש בחדשו. אלא דקאמר דאיכא נמי דאינן נדונים אלא כמפסח ועד עצרת וכו׳ ולת״ק דרשינן שבת בשבתו נמי כמו חדש בחדשו. כשיבא שבת באותו שבח שמת בו. וקמ״ל דאם מת בסוף החדש דלא תימא כשיבא תחלת אותו חדש יבא להשתחוות. ומתקיים בו מדי חדש בחדשו. דמקצת החדש ככולו. אלא מדי שבת בשבתו כשיבא אותו שבת. כך נראה בעיני:

ג כל המטמאין באהל וכו׳. עיקרה באהלות רפ״ג כי שם מקומה. ומה שראוי להוסיף בה הנני יוסיף שם בס״ד:

אוכל פרוד. פי׳ הר״ב כגון צבור של אגוזים וכו׳. כך פי׳ הרמב״ם. [*ומ״ש הר״ב שהוא שיעור וכו׳. עמ״ש בזה ברפ״ב דטהרות]. והראב״ד מפרשה כאותו ששנינו במשנה ח׳ פ״ח דטהרות ר׳ דוסא אומר אוכל פרוד אינו מצטרף. ומיירי ע״י משקה כדאיתא התם:

מחללין מעשר שני על אסימון דברי ר׳ דוסא. דדריש וצרת הכסף בידך לרבות כל דבר הנצרר ביד. גמ׳ פ״ד דב״מ דף מ״ז. ובמשנה ב׳ פ״ק דמסכת מעשר שני סתם לן כרבנן:

לחטאת. פי׳ הר״ב למי חטאת וכו׳. שהפרה אדומה היא נקראת חטאת בהחלט כדאמר רחמנא חטאת היא. רמב״ם:

אם נטמאו ידיו נטמא גופו. פירש הר״ב דמעלה עשו וכו׳ עיין במשנה ה׳ פרק ב׳ דחגיגה והתם סתם לן כחכמים:

חמש רחלות וכו׳. שנויה במ״ב פי״א דחולין ועיין שם:

החוצלות טמאות טמא מת. פי׳ הר״ב מחצלאות וכו׳. ויש להם שפה סביב ואע״ג דמדרבנן מטמאין אע״פ שאין להם בית קבול. [כמ״ש הר״ב בריש פ״ב דכלים] הכא היכא דלית להו גדנפא. עשוין לסיכוך. תוס׳ פ״ק דסוכה דף כ׳. ועיין כ״ט דכלים משנה ו׳:

וחכ״א מדרס. לשון הר״ב דחוי נמי לשכיבה ואימא אף מדרס. גמ׳ שם:

גלגילון. פי׳ הר״ב אבנט שחוגרים וכו׳ וכ״פ במשנה י״א פי״א דנגעים גם הרמב״ם פי׳ שם כך. ומסיים ואולם הוא נגזר מן והגליונים ע״כ. ובפירושו שבכאן נראה דגורס פתיגיל ומפרש שהיא מלה מורכבת מן פתיל גיל.

ארוג טמאה. אפילו לר׳ דוסא טמא משום ארוג כל שהוא. הראב״ד. ועיין זה בפירוש הר״ב דריש פרק כ״ז ממסכת כלים:

ושל עור רבי דוסא בן הרכינס מטהר. דקא סבר תשמיש קלע לאו תשמיש הוא כדי לעשותו כלי. לפי שאינו עשוי [אלא] לזרוק בו אבנים ומעשה מקל בעלמא הוא עושה. הראב״ד:

בית הפקיע. פירש הר״ב הבית יד שאוחז בו וכו׳ ורוצה להפקיע וכו׳ כלומר להוציא. ועיין בפירוש הר״ב רפ״ה דמסכת שקלים בדבור על הפקיע. ומה שכתבתי שם:

השבויה אוכלת בתרומה דברי ר׳ דוסא אמר רבי דוסא וכי מה עשה לה ערבי הלז [דערביים שטופי זמה דתשעה קבין ירדו לעולם וכו׳ ולרבותא נקטיה. תוס׳] וכי מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה מן הכהונה [כלומר אין נוהגין בהן הפקר לאונסין בבעילה אלא לשחק עמהן. רש״י פ״ג דכתובות דף ל״ו]:

האשה שאמרה נשביתי וכו׳. הכי סתם לן תנא במשנה ה׳ פ״ב דכתובות:

שהפה וכו׳. נ״א ל״ג וכן נראה שהיא גי׳ הרמב״ם דאל״כ אין לו לפרש על העיקר שבידינו הפה שאסר וכו׳ אי איתא דגרס ליה בהדיא במשנה:

ארבעה ספיקות וכו׳ כיצד הטמא עומד וכו׳. פירש הר״ב מצורע עומד וכו׳ ומשנה זו שנויה מתני׳ ב׳ פ״ו דטהרות ושם מפרש הר״ב עוד פירוש אחר וע״ש.

שלשה דברים רבי צדוק מטמא וכו׳. שנויה במשנה ה׳ פי״ב דכלים. וע״ש ובמשנה דלעיל מינה מ״ש בשתיהן בס״ד. ומ״ש הר״ב במסמר השולחני דרבנן מטהרים משום דתשמישו עם הקרקע עמ״ש בזה במ״ה פרק י״א דכלים:

ארבעה דברים ר״ג מטמא וכו׳. שנויה מתניתין ו׳ פי״ב דכלים וע״ש ובמשנה ג׳ דהתם מ״ש בשתיהן בס״ד:

שלשה דברים ר״ג מחמיר וכו׳. שנויה במשנה ו׳ פ״ב דביצה וע״ש:

זוקפין. תרגום [בראשית ל״ז] וגם נצבה אף אזדקפה. הרמב״ם:

וחרי. פי׳ הר״ב עיסה גדולה וכו׳ כמו והנה שלשה סלי חורי על ראשי (בראשית מ׳). הרמב״ם. [*ובערוך ערך חר כלומר חררות גדולות הראויות למלך]:

אף הוא אמר ג׳ דברים להקל וכו׳. שנויה במתני׳ ז׳ פ״ב דביצה וע״ש:

שלשה דברים ר״א בן עזריה מתיר וכו׳. שנויה במתני׳ ח׳ פ״ב דביצה. וע״ש:

ד **ביצה שנולדה ביום טוב וכו׳**. ב״ש אומרים שאור בכזית. הכל נשנה ברפ״ק דביצה. וע״ש:

בהמה שנולדה בי״ט וכו׳. עד שהוא אסור. נ״א ל״ג. ובודאי שכן הוא דהא אפרוח רב ושמואל ואי תימא ר׳ יוחנן פליגי ביה בפ״ק דביצה דף ו׳. וכן מייתי התם ברייתא עגל שנולד בי״ט מותר. ולא מייתי מתני׳ דהכא. אלא ודאי דל״ג להו במשנה לא בהמה ולא אפרוח:

הכל מודים שהיא מותרת. ולא שייך טעמא דהכנה דדוקא לידת ביצה חשוב הכנה משום דע״י לידה הוכנה לגדל אפרוח. דאילו נמצאת במעי אמה אינה מגדלת אפרוח. וגם טובה יותר לאכול. אבל ולד הוא טוב לאכילה וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמצא במעי אמו. כמו אחר הלידה כ״כ הרא״ש שם. ומ״ש הר״ב והוא שידוע בעובר שכלו לו חדשיו. הרא״ש והרי״ף שם. וטעמא דאי לאו הכי הרי הוא כנפל. וכלו לו חדשיו [כמ״ש ברפ״ק דר״ה]. דדקה יולדת לחמשה חדשים וגסה לתשעה. הרמב״ם בפ״ד [הלכה ה׳] מהלכות מאכלות אסורות:

ואפרוח שיצא וכו׳ שהוא אסור. פירש הר״ב משום שרץ העוף. כיון שלא נתפתחו עיניהם. אתרבו מכל השרץ השורץ. כדאיתא בגמרא דביצה שם. אבל תימה דההיא רבי אליעזר בן יעקב היא דס״ל אף בחול אסור. ואילו הכא לא אסרינן אלא בי״ט. אלא טעמא כדאמר רב התם דלא דמי לבהמה שנולדה שהיא מוכנת אגב אמו. אבל אפרוח אינו מוכן אגב אמו. ומוקצה הוא. וכן העתיק הרמב״ם ברפ״ב מהלכות י״ט:

השוחט חיה ועוף בי״ט וכו׳. [משנה] זו שנויה בפ״ק דביצה משנה ב׳. וע״ש:

בית שמאי אומרים הבקר וכו׳ שנויה ברפ״ו דפאה. וע״ש ועמ״ש בשם התוס׳ ברפ״ח דכתובות:

הבקר. וה״ג בפאה. ופירוש הבקר כמו הפקר כמ״ש בשם הר״ש והראב״ד מסיים פה וכן בלשון תורה בקורת תהיה. כלומר מופקרת היא שאינה א״א לא יומתו כי לא חופשה ע״כ. וכפי הפשט הוא דקאמר הכי. אבל החכמים ז״ל העתיקו דבקורת מלקות הוא. כלומר בקריאה תהא כמ״ש הר״ב במשנה י״ד פ״ג דמכות:

העומר שהוא סמוך לגפה וכו׳. שנויה במשנה ב׳ פ״ו דפאה וע״ש:

כרם רבעי וכו׳. שנויה משנה ו׳ פ״ז דפאה. וע״ש ועוד היא שנויה במשנה ג׳ פ״ה דמע״ש:

וב״ה אומרים כולו לגת. והא מלתא נמי חומרא לב״ה שהוא מחמיר אצל העניים משום גזל בעל הבית. הראב״ד:

אינו צריך לנקב. כתב הר״ב ואע״פ שהמוהל היוצא מהן וכו׳ דמוהל מכשיר כדתנן במשנה ה׳ פ״ו דמכשירין. וע״ש. ונ״ל להגיה בל׳ הר״ב מוחל בחי״ת דהכי הל׳ התם במכשירין ועוד במשנה ג׳ פרק ט׳ דטהרות. ובמקואות פ״ז משנה ג׳ וד׳. ומייתי לה נמי הכי בפכ״ב דשבת דף קמ״ד. אע״פ שכ״כ ג״כ הר״ב במשנה ה׳ פרק ט׳ דטהרות. וראיתי כמו כן בה״א בפירוש רש״י ובתוס׳ פ״ק דיבמות דף ט״ו. ועוד בתוס׳ פ״ג דחגיגה דף כ״ה ופ״ק דשבת דף י״ז. ואמנם דברי הר״ב נמשכים אחר לשון הרמב״ם. שבכאן כתב ג״כ בה״א. אבל בפירושו דטהרות ומכשירים. בחי״ת. וכן בחבורו פי״א מהלכות ט״א וכן בערוך הועתק בחי״ת:

ומודים שאם נקבה וסתמוה שמרים שהיא טהורה. ואי קשיא לך ההיא דגרסי׳ בכלים פרק [י׳] חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה. אלמא סתימת שמרים הויא סתימה ומצלת באהל המת בצמיד פתיל. התם לאו בגלוי דעתא תליא מלתא אלא בסתימה תליא מלתא הלכך כל מידי דסתים מציל. והוא דקאי באפי נפשיה. אבל לענין הכשר כיון שע״י טורח התשמיש נבקעה הסתימה והמשקה אינו מתקיים בה. הא גלי דעתיה דלא בעי ליה למשקה. הראב״ד:

שהיא טהורה. ופעמים אומרים בהחלט שם הטהרה על דבר שאינו מוכשר כמו שנבאר במסכת מכשירין. הרמב״ם:

אף ע״פ שהוא מנטף טהור. דבטל ע״ג גופו משא״כ במפה דפרק ח׳ דברכות [משנה ג׳]. הראב״ד בשם ירושלמי:

אבר קטן. והוא האצבע הקטנה. מאצבעות היד. הרמב״ם. וברפ״ח דשבת דתנן נמי כה״ג ומפרש בה אצבע קטנה שברגל. וכמ״ש הר״ב שם. ועוד פירשו שם בקטן בן יומו. והכי איתא בגמרא התם [דף ע״ז] ואולי דמדלא מייתי התם מתני׳ דהכא ומפרשינן נמי בכה״ג. הוא דסבירא ליה להרמב״ם דדוקא התם מפרשינן הכי אבל לא הכא אלא כמשמעה ומסתמא אבר היד היא שסכין. ובחבורו ספ״ב מהלכות טומאת אוכלין העתיק ל׳ המשנה. משא״כ בפי״ח מהלכות שבת ובפ״ב דכלים משנה ב׳ תנן כדי סיכת (אבר) קטן. ופי׳ שם הר״ב והר״ש. כמו בשבת. ואע״פ שלא הובאה בגמ׳. אבל הרמב״ם העתיק שם בפירושו ובחבורו פי״ח מהלכות כלים הלכה י״ג כדי סיכת אדם קטן:

כדי סיכת אבר קטן. פי׳ הר״ב ויותר משיעור זה טמא בשביל השמן שנטמא בהטמאו ונשאר על בשרו וטמאהו וכו׳. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. ונראין דבריהם שאדם מתטמא מהשמן. וצריך לומר דמיירי בטומאת ידים. כלומר שאם נגעו הידים בשמן נטמאו. אבל גוף האדם אי אפשר שיחזור ויתטמא מן השמן שלא היה טמא אלא ממנו נטמא [*א) דהא אין אדם מקבל טומאה אלא מאב כמ״ש ברפ״ה דזבים. ואין לך שמן נעשה אב כדמוכח בריש כלים] וכן נראין דברי הראב״ד דבטומאת ידים מיירי. ולשון הרמב״ם בספ״ב מהלכות טומאת אוכלין. הרי הוא טהור כשהיה מקודם. וכן בסיפא כתב סך שמן טמא וטבל. לא טהר השמן וכו׳ ואם לאו וכו׳ בטל במיעוטו. הרי שסברתו דע״י טבילת האדם נטהר השמן. כפי התנאים השנויים במשנתינו וכן פירש הראב״ד ולא ידעתי למה כתב הכ״מ שהראב״ד מפרש משנה זו בענין אחר מפירוש הרמב״ם. ומ״ש הר״ב שאין לך משקה וכו׳ משנה ח׳ פ״ד דמכשירין:

ואם היה שמן טמא מתחלת וכו׳. והא דמפלגינן בין טמא מתחלתו לטהור מתחלתו מפני שטומאתו חושבתו. א״נ גזירה שמא יאמרו ראינו שמן טמא עולה לה טהרה במקוה. הראב״ד:

בדינר וכו׳. שנויה בריש קדושין. וע״ש:

ובית הלל אומרים בפרוטה. וא״ת כי קבלה קדושין מאחר הוי ב״ש לחומרא. ואמאי מני לה הכא גבי חומרי ב״ה וי״ל דלא [להכי] אתשיל בבית המדרש וכו׳. תוס׳ ריש קדושין ועמ ש במשנה ד׳ פ״ח דברכות:

בית שמאי אומרים פוטר הוא את אשתו בגט ישן וכו׳. [בבא] זו שנויה במשנה ד׳ פ״ח דגטין וע״ש.

המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי וכו׳. שם משנה ט׳ וע״ש:

ובית הלל אומרים צריכה הימנו גט שני. פי׳ הר״ב ב״ה סברי הן הן עדי יחוד וכו׳ ואין אדם וכו׳. כשיש יכולת בידו לבעול שלא לשם זנות. כ״כ הרמב״ם וסיים בה והוי יודע ענין זה כי הוא נפלא מאד ונפתחים בו מנעולים. ע״כ. ונראה בעיני שנתכוין למה שכתב בחבורו פ״י מהלכות גרושין שלא אמרו חכמים חזקה זו שאין אדם וכו׳. אלא באשתו שגרשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם [א״נ כההוא שכתבתי ספ״ט דכתובות] שהרי אשתו היא ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או יפרש שעל תנאי הוא בועל אבל בשאר הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשום זנות או שיפרש כי הוא לשם קדושין ואצ״ל בשפחה או נכרית שאינה בת קדושין שאין חוששין להן כלל. עכ״ל. ואם אי אתה אומר שלכך נתכוין מהו השבח שנשתבח. ואיזה מנעול הוא שנפתח ביתור לשונו שכתב כשיש יכולת בידו וכו׳. דליכא למימר דאתא למימר כשיש כאן עדים. דפשיטא דבלא עדים אין קדושיו קדושין כלל. כמ״ש בריש מסכת קדושין. אלא דה״ק כשיש יכולת בידו וכו׳ שהרי היא אשתו אלא שנתגרשה וכיוצא בזה. ואף ע״פ שהלשון אינו מבואר שיורה זה. מ״מ מפני זה שכתב שהוא נפלא וכו׳ אני סובר שלזה הוא שנתכוין:

בית שמאי מתירין את הצרות לאחין וכו׳. שנויה בספ״ק דיבמות וע״ש:

שלשה אחים וכו׳. שנויה במתני׳ ה׳ פ״ג דיבמות וע״ש:

אי לו. עמ״ש במשנה ז׳ פרק י״ג דיבמות:

המדיר את אשתו מתשמיש המטה וכו׳. שנויה במתניתין ו׳ פ״ה דכתובות וע״ש:

בית שמאי אומרים שתי שבתות וכו׳. עיין מ״ש בשם התוספות ברפ״ח דכתובות:

המפלת לאור שמנים ואחד וכו׳. שנויה בארוכה במשנה ו׳ פ״ק דכריתות וע״ש:

סדין בציצית. כתב הר״ב וציצית שיש בו פתיל תכלת שהוא צמר וכו׳ הוי כלאים בסדין של פשתן. וביום דהוא מצותו. אתי עשה דציצית ודחי לא תעשה דלא תלבש שעטנז. וא״ת דהיכא דאפשר לקיים שתיהם לא אמרינן דדחי [וכמ״ש במשנה ד׳ פ״ב דיבמות] והכא אפשר לקיים שתיהם בשלא

ילבש אלא טלית של צמר. כבר תירצו התוספת. בפרק אלו נערות [כתובות דף מ׳ ד״ה כגון]. שאין זה חשוב אפשר. ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשינן סמוכין. [דכתיב(דברים כ״ב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. וסמיך ליה גדילים תעשה לך] למשרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן. א״כ כלאים דשרי רחמנא היכי משכחת לה. כ״מ פ״ג מהלכות ציצית [הלכה ו׳]:

בית שמאי פוטרין. פי׳ הר״ב דגזרינן סדין בציצית אפילו ביום דלא מחייב. גזירה וכו׳. ואפילו ממינו נמי פטרי ליה דלמא אתי למיעבד תכלת. והלכך שייך שפיר לשון פטור תוס׳ פ״ד דמנחות דף מ׳ [ד״ה סדין]. וכתב רש״י ואי קשיא כיון דמדאורייתא חייב היכי מצו רבנן לעקור דבר מן התורה ולמפטריה מציצית משום גזירה ההיא. הא אותיבנא ביבמות פרק האשה רבה (יבמות דף צ׳). ומשנינן דכל דבר שאמרו לך ב״ד שב ולא תעשה מצות עשה זו שבתורה וראו טעם לדבריהם אין זה עוקר דבר מן התורה. דממילא מיעקר ולא איהו עקר לה בידים. ע״כ. ועמ״ש בריש פ״י דיבמות בדבור תצא מזה ומזה: [ב)

כלכלת השבת כו׳ נשנה במשנה ב׳ פ״ד דמעשרות]:

מי שנדר נזירות מרובה וכו׳. נשנה במשנה ו׳ פ״ג דנזיר וע״ש:

מי שהיו שתי כתי עדים וכו׳. שם משנה ז׳. וע״ש:

אדם שהוא נתון תחת הסדק וכו׳. נשנה במשנה ג׳ פי״א דאהלות [*ועיין במשנה ד׳]:

ה **רבי יהודה אומר ששה דברים מקולי ב״ש וכו׳**. לאו דאיכא הני ותו לא. אלא כשנכנסו לכרם ביבנה. והעידו כל אחד על אותו שבידו. העיד ר׳ יהודה על אלו. רש״י פ״ח דשבת דף ע״ז. והראב״ד כתב וז״ל נ״ל כי התנאים שנזכרו בזה הפרק לקולי ב״ש ולחומרי ב״ה כולם מוסיפים הם על הפרק הראשון ששנו פ״ד. כי התנא ששנה הפרק ההוא ס״ל בהנך דהאי פרקא דב״ש לחומרא וב״ה לקולא. ומיהו אע״ג דהנך דיחידאי נינהו הנהו דמשכחנא בהו סתמא דמתני׳ הלכתא נינהו. ע״כ:

ובית הלל מטמאין. כדפי׳ הר״ב בר״פ בתרא. וע״ש:

מפני שגדילה באיסור. משום דביצה כגופה דמי ולפיכך כשנטרפה התרנגולת אף הביצה אסורה. ואפילו בביצה שנגמרה לגמרי קודם שנטרפה. דהא אכיוצא בה נמכרת בשוק קאי. והא דתנן מפני שגדילה באסור הא מפרקינן לה בגמ׳ [דחולין דף נ״ח]. אימא שגמרה דטרפה אינה יולדת [כמ״ש הר״ב בספ״ו דתמורה] הר״ן פ״ג דחולין אפיסקא דנשתברו רגליה דאלו כשרות בעוף:

דם נכרית. נשנה במ״ג פ״ד דנדה וע״ש:

ובית הלל אומרים אין אוכלים אלא בטובה. והר״ב העתיק אין אוכלים בטובה וכן היא הגירסא בס״א וכן במ״ב פ״ד דשביעית. אבל הראב״ד גורס כגירסת הספר ומפרש וז״ל. ונ״ל דטעמייהו דב״ה משום דגזרי שביעית אטו שאר [שני] שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חבירו ובגינתו ובפרדסו שלא מדעתו אבל מן [התורה] ודאי מותר. דכתי׳ (שמות כ״ג:י״א) ובשנה השביעית תשמטנה ותניא במכילתא מגיד שהוא פורץ בה פרצות. אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם. ע״כ. ועיין בפרק ד׳ דע״ז מ״ג:

החמת ב״ש אומרים צרורה עומדת. כר״מ דמתני׳ פכ״ו דכלים. וכולהו תנאי דהתם דלא כר׳ יהודה דאינהו ס״ל ב״ה לקולא. הראב״ד. והיינו נמי דהר״ב והרמב״ם שם. וכן בחבורו ספכ״ד מהלכות כלים. פסקו כת״ק דהתם ולא כב״ה דהכא:

העוף עולה עם הגבינה וכו׳. עיקרה ברפ״ח דחולין וע״ש:

תורמין זיתים על שמן וכו׳ כדברי ב״ש וב״ה אומרים אין תורמין. ופי׳ הר״ב מי שיש לו שמן כו׳ וזיתים וכו׳ אינו יכול לתרום מן הזיתים. כפי הבעור וכו׳ דכתיב כדגן מן הגורן וכו׳ וכ״פ הרמב״ם. ואי קשיא דבמ ד פ״ק דתרומות דתנן אין תורמים זיתים על השמן וכו׳ ואם תרמו ב״ש אומרים וכו׳ וב״ה אומרים אין תרומתן תרומה. ההיא לאו ר׳ יוסי היא. כך נראה בעיני שזו היא שטת הרמב״ם. וכן בחבורו פ״ה מהלכות תרומות לא העתיק משנה דהכא כלל ש״מ דס״ל דיחידאה היא. וכך יש לפרש שהיא דעת הר״ב. אלא שראיתי להר״ש בפירוש מסכת תרומות שהביא מן הירושלמי שתי ברייתות שהן דברי ר׳ יוסי. דחדא תני כמו הכא דלא פליגי אלא בלכתחלה ומסיים בה בהדיא הכל מודים שאם תרם שאין צריך לתרום. ותני אידך בשם ר׳ יוסי כי האי לישנא דמתני׳ דתרומות ממש. ומישבם הר״ש דהא דתני אין תרומתו תרומה בתורם שלא מדעת כהן דאיכא גזל השבט. כלומר שצריך לטרוח לדרוך זיתים וענבים והיינו דפי׳ ג״כ הר״ב שם במשנה ח׳ משם פסידא דכהן. ע״ש. והא דקתני דלכתחלה לא הא דיעבד תרומתו תרומה. בנטל רשות מן הכהן. דזימנין דניחא ליה לכהן בזיתים וענבים יותר משמן ויין. ואפי׳ דלכתחלה אסור. דיעבד תרומתי תרומה. עכ״ד. וגם לדברי הר״ב יש ליישב כן. וניחא טפי כדאמרינן בפ״ג דקדושין דף ס״ג דדחקינן ומוקמינן מתני׳ בתרי טעמי. ולא מוקמינן בתרי תנאי. כ״ש הכא דאשכחן בהדיא דתני בשם רבי יוסי

כלישנא דמתני׳ דהכא ודהתם והוי צריכין למוקמי בתרי תנאי אליבא דחד תנא דהוה מלתא דחיקא טפי. אבל מיהת להרמב״ם ליכא לפרושי הכי מדלא כתב בחבורו דמדעת כהן בדיעבד תרומתו תרומה כמתני׳ דהכא להר״ש. ויש עוד תירוץ אחר בדברי הר״ש על פי הירושלמי. וכתבו ג״כ הראב״ד בפירושו דהכא. דמתני׳ דהכא ליתא בזיתים על השמן אלא בשמן על הזיתים. וההוא ודאי דאף הר״ב לא ס״ל דא״כ ה״ל לפרש. ועוד דנדחק הר״ש לפי תירוץ זה במתני׳ דסיף אותו פרק ולכך אין להאריך בזה:

הזורע ד׳ אמות שבכרם וכו׳. פי׳ הר״ב דס״ל לב״ש דכורה אחת קרויה כרם וכו׳ כדתנן במשנה ה׳ פ״ד דכלאים. ומסיים בה בסיפא לפיכך הזורע ד״א שבכרם וכו׳ כהכא. והיינו דאיכא בין רבי יוסי דהכא לתנא דהתם. דלר״י דהכא כי אתשל בבי מדרשא לענין הזורע אתשל והוי ב״ה לחומרא. ולתנא דהתם כי אתשל לענין הנוטע אתשל. אלא דלפיכך הזורע וכו׳ ומשום דבבי מדרשא לענין הנוטע הוא דאתשל והוי ב״ה לקולא הלכך לא חשבינן לה בפ״ד בהדי הנך דלכ״ע הוי מקולי ב״ש וחומרי ב״ה. ועמ״ש בריש פרקין בשם הראב״ד:

המעיסה. שנויה בפ״ק דחלה משנה ו׳:

מטבילין בחרדלית וכו׳. שנויה במשנה ו׳ פ״ה דמקואות:

גר שנתגייר וכו׳. שנויה בסוף פ״ח דפסחים ועמ״ש שם בס״ד:

רבי ישמעאל אומר. ונ״א גרס ר״ש אומר וכן היא הגירסא בסוף פ״ג דידים וע״ש:

מי חטאת וכו׳ וב״ה מטמאין. דלא כסתמא דמתני׳ ד׳ פרק בתרא דמסכת פרה וע״ש ובמשנה ה׳:

הקצח ב״ש מטהרין וכו׳. שנויה ג״כ במתני׳ ו׳ פ״ג דעוקצים:

הקצח. פי׳ הר״ב זרע שחור. שקורין לו ניי״ל בלע״ז [*וכ״כ בפ״ג דעוקצים משנה ו׳. ועוד בסוף פ״ק דטבול יום] וזה לשון הערוך והפיץ קצח וכמון יזרוק. פירוש קצח דומה לכמון. אלא שהקצח שחור ובלע״ז ניי״ל ע״כ. וכתב עליו הראב״ד ז״ל ואין דעתי מיושבת עליו לפי שלא ראיתי מימי אדם שזרעה בכונה וכתיב (ישעיהו כ״ח:כ״ה) והפיץ קצח וכמון יזרוק. ואני שמעתי כי הוא אלקרוביי״א והיא

) **אלכמו״ן.** אלא שהכמון ארוך ממנו מעט. והיינו דכתיב והפיץ קצח וכמון יזרוק וכתיב (שם) לא בחרוץ יודש קצח וגו׳ כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט. ופליגי בה ב״ש וב״ה אי הוה אוכל או לאו. כי הריח שלו קשה כדתניא בברכות פרק כיצד [דף מ׳] הישן למזרח גרנו דמו בראשו. ואכילתו קשה. כדתניא ברישא דברייתא. קצח אחד מששים מסמני המות. אלא שהטעם יפה ללב. דאמר רבי חנינא הרגיל בקצח אינו בא לחולי הלב. ומוקמינן לה התם בטעמא בלחוד. ב״ש סברי כיון דהוא גופיה לאו בר אכילה הוא אינו אוכל וכו׳. וב״ה סברי כיון שהטעם שלו יפה ללב הוי אוכל וכו׳:

דם יולדת שלא טבלה וכו׳. שנויה במתני׳ ג׳ פ״ד דנדה. וע״ש:

ארבעה אחים וכו׳. שנויה בריש פ״ג דיבמות. ושם הארכתי בס״ד:

העיד ארבעה דברים. כדקא אזיל ומפרש. הראב״ד:

שלא יהיו אומרים וכו׳. [חדא] ועוד קאמר כלומר אפילו [כשאחזור] שלא אחזור בי משום השררה. ולא אהא נעשה רשע בפני המקום כי הוא בוחן לבות. אפילו הכי לא אתמנה לאב״ד אע״פ שהייתי חוזר. שלא יהיו אומרים וכו׳. כך נ״ל:

הוא היה מטמא שער הפקודה וכו׳. עיקרה במסכת נגעים פ״ה משנה ג׳ וע״ש. והא דכתב הר״ב כגון שהיתה בו וכו׳ איכא למימר משום דאיתא נמי ההוא דר״ע דהתם ולכך אמר כגון:

ודם הירוק. עיקרה במשנה ו׳ פ״ב דנדה. וע״ש:

הוא היה מתיר שער בכור וכו׳. עיקרה בסוף פרק שלישי דבכורות וע״ש. [*ומה שכתב הר״ב אסורים בגיזה ועבודה עיין בפ״י דחולין משנה ב׳]. ומ״ש הר״ב וז״ל ועקביא שרי דמגו דמהניא וכו׳ לא שמר הסדר הנכון. דכיון דכבר פי׳ דחכמים אוסרים משום גזירה דלמא אתי לאשהויי וכו׳ תו לא סגי בטעמא דשריותא דמגו דמהניא וכו׳ אלא דצריכים ג״כ לומר דלא גזר. ועוד דאף רבנן מודו דמהניא וכו׳ אלא דאפ״ה גזרו וכו׳ אבל הרמב״ם כתב מתחלה טעמא דשריותא בדברי עקביא ואח״כ כתב דחכמים אוסרים משום שמא ישהה. ושוב מצאתי בפירוש הראב״ד שאחר שפירש דברי חכמים. כתב עקביא סבר לא גזרינן הלכך הכל מותר. אבל [היכא] דמת דברי הכל אסור דבשחטו הוא דשרי עקביא דסבר מגו דאהני היתר חכם לעורו ובשרו וצמרו לאחר שחיטה. אהני נמי וכו׳. וסתמא כרבי יהודה ורבי יוסי פליג עלה בסוף פ״ג דבכורות. ע״כ. והקרוב לומר שהר״ב העתיק דברי הראב״ד הללו ושיש חסרון וט״ס בדבריו. ועין בלשונו דסוף פרק ג׳ דבכורות:

[*בחלון. אין זה כשאר לשון חלונות. כמו לא יפתח אדם חלונותיו. וחלון כנגד חלון דפ״ג דב״ב משנה ז׳ שהם שמשקיפין ממנו מהבית לחצר או

לרשות אחרת. או לרשות הרבים. או שנעשה להכניס אור או אויר לחדר שהחלון בו. והיא מלשון ויפתח נח את חלון. (בראשית ח׳:ו׳) וכן וישקף אבימלך בעד החלון (שם כ״ו) והוא המפולש בכותל. אבל חלון דהכא אינו פתוח מעבר לעבר אלא פתוח בפנים החדר. ולא מבחוץ ועשוי להניח אדם שם את חפציו וכמו ששנינו ג״כ במעילה רפ״ו ובתמיד פ״ה משנה ג׳]:

בכרכמית. כך שמה. או על שם מקומה. רש״י פ״ג דברכות די״ט:

דוגמא. בפי׳ אחר שכתב הר״ב ומסיים ולא השקוה. ר״ל שלא השקוה מי המרים. אלא מים אחרים היה שהשקוה. וכלומר שלא כתבו מגילת סוטה ומחקוה אלא מגילה בעלמא כתבו ומחקו והשקוה וכ״כ הראב״ד. וכן דברי הרמב״ם גם התוס׳ דברכות ועמ״ש לקמן בשם הערוך:

ונדוהו. פירש הר״ב לפי שזלזל בכבודן של שמעיה ואבטליון. דגם לפירוש השני שאמר שעשאו דוגמא ודמיון וכו׳ היה ג״כ ענינו לומר שלכך עשו דוגמא וסימן לפי שהיתה גיורת. והם גרים. וכאילו הם לא סברו להרחיקה להסתפחה בדת ישראל. כמ״ש הרמב״ם. והראב״ד מפרש כי חשד אותם לעשות שלא כדין. לפי שאין עושין כן שמא יוציאו לעז על מי המרים לומר שאין בודקין. ע״כ. ועיין במשנה ה׳ פ״ג דסוטה. ועמ״ש לקמן:

חס ושלום שעקביא נתנדה שאין וכו׳. בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. וא״ת וכי משוא פנים יש בדבר. שאע״פ שאין גדול ממנו בדורו. אם יחטא ואשם ופללו אלהים זה השופט אשר יהיה בימים ההם שאין לך שופט אלא שבדורו. יפתח בדורו וכו׳. ויש לומר דס״ל דהא דאמר דוגמא השקוה לא נתכוין לזלזל בכבודן כלל. וכפירוש שכתב הערוך בשם רב האי גאון דה״ק עקביא בן מהללאל לא השקוה מי סוטה אלא היו כמייראין אותה שמא תודה שנטמאת והראו כאילו מי סוטה הן. כדרך שאמר שלמה (מלכים א ג׳:כ״ה) גזרו את הילד החי. ושלא לעשות כן. אלא שם דרך חקירה כדי שיתגלה לו הסוד. ע״כ. וסובר ר׳ יהודה כיון שאף לדברי עקביא להתייראות כדי שתודה היו עושים כן א״כ אין כאן זלזול כלל. אבל ת״ק סובר שהיה זה זלזול. שאע״פ שלהתיראות היו עושים לא היה להם לעשות כן שמא יוציאו לעז על מי המרים וכמ״ש לעיל בשם הראב״ד. ור׳ יהודה ה״ק כיון שאין העזרה ננעלת וכו׳ בחכמה וביראת חטא כמותו א״א לנו לומר שהיה נכשל בזה ח״ו ושהיה בא ע״י כך לכלל נדוי. וכ״ש לגרסת הר״ב דגרם בענוה. והיינו טעמא דכיון שהוא היה עניו מכל אדם אשר על פני העזרה. אי אפשר שיצא דבר קצף מלפניו להבזות את שמעיה ואבטליון גדולי ישראל ח״ו. ועוד נ״ל לומר דאפשר דלא פליגי ת״ק ור׳ יהודה בלשון דוגמא ואף לר׳ יהודה היה זלזול בדבר. ואפ״ה אמר שח״ו שנתנדה דכיון שאין בחכמה וביראת חטא כמוהו. א״א שב״ד הקטן ממנו ינדוהו. ומתני׳ דייקא הכי. דלפירוש קמא לא הל״ל ח״ו שנתנדה אלא ה״ל למימר ח״ו שזלזל. ויש לי כדמות ראיה לזה. דבמשנה ח׳ פ״ג דתענית. דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי. ושם משום כבוד המקום ב״ה היה. ופירש״י בגמרא דף כ״ג אלמלא חוני אתה ואדם גדול. ע״כ. ואי ס״ד דדעתו דרש״י דר״ל כדמסיים במתני׳. אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא וכו׳ כבן המתחטא וכו׳ ועושה רצונו. כלומר וכיון שנעשה רצונך רואין אנו שאתה כבן המתחטא וכו׳ לא ה״ל לרש״י לפרש ואדם גדול. אלא ואתה כבן המתחטא. אלא ש״מ דס״ל לרש״י דתרתי קאמר אלמלא חוני אתה שאתה אדם גדול גוזרני וכו׳. ומפני שאדם גדול אתה א״א לגזור. והדר קאמר אבל מה אעשה לך שאע״פ שאינך אדם גדול. ולאו חוני אתה לא הייתי יכול לגזור עליך שאתה מתחטא וכו׳ ולשון אבל מה אעשה לך דייק ליה לרש״י לפרושי הכי דהוה מצי למימר אלמלא חוני אתה שאתה מתחטא וכו׳ גוזרני וכו׳. ואי משום אל תעמוד בדבר רע לא רצה לסיים בנדוי הא הוה מצי למימר גוזרני וכו׳ קודם ועליך נאמר ישמח אביך וגו׳. ולדקדוק זה דמלשון רש״י [מוכח] אע״פ שיש גדול ממנו כל שהוא אדם גדול אין מנדין: וכן נמצא בברייתא בפ״ד דפסחים דף נ״ג. אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי. ופירש״י אלמלא תודוס אתה אדם חשוב. ע״כ. ונימוקי עמו שכן בירושלמי פרק אלו. מגלחין. אמרו על זה שהיה שולח פרנסת חכמים והאי עובדא ר׳ יוסי אמר כן. וכן בגמ׳ דברכות פ״ג דמייתי למתני׳ דהכא גרסי׳ ר׳ יוסי [אבל בפסחים דף ס״ד ע״ב גרסינן ר׳ יהודה] ואני תמיה דבפ״ג דמ״ק די״ז דפליגי אמוראי רב *) איויא ור״ל בת״ח שסרח אי מנדין אותו בפרהסיא. אמאי לא מייתי מההוא דתודוס וכן מההיא דחוני כמו שדקדקתי לרש״י. ולדידי מהכא נמי ה״ל לאתויי. וראיתי בירושלמי דהתם דמייתי מת״ק דהכא דמנדין. ומיישב הכ״מ ברפ״ז מהל׳ ת״ת. וב״י י״ד סי׳ של״ד דר״ל בצנעה היה. ע״כ:

שפקפק. לשון הר״ב שזלזל וז״ל הרמב״ם ופירוש מלת פקפק על בוריו הוא הדבר שאין לו קיום. והוא רופף והביא אותו בכאן על דרך הדמיון באותו שהיקל בטהרת הידים שהיא מדרבנן. ונתקיימה בישראל ונתתזקה. ע״כ:

בטהרת ידים. ר״ל שהידים מיטמאות מבלי שאר הגוף בדבר פלוני ובדבר פלוני כמו שהתבאר במסכת ידים. הרמב״ם:

אני שמעתי מפי המרובים. והם שמעו מפי המרובים. פירש הראב״ד וז״ל נראה כי הראשונים [נמנו] על אלו ד׳ דברים והיו מחצה למחצה. הוא שמע מן המחצה האחד. והם שמעו מן המחצה האחר. והוא עומד בשמועתו. והם עמדו בשמועתן. אי נמי עקביא היה אומר. כי אותן ששמע מפיהם היה הרוב. וחביריו אמרו כי האחרים שכנגדם הם היו הרוב. עכ״ל:

מוטב להניח דברי היחיד וכו'. לשון הר"ב משום דהוא נמי מרבים קבל. והוו דבריו כדברי רבים שאין מתנאי המקבל [אלא שיהיו דבריו מרבים. [הרמב"ם]:

ו **שממאנים את הקטנות**. לשון הר"ב כגון שני אחים נשואים שתי אחיות יתומות וכו' משום קטנה דדוקא יתומה היא כדפירש הר"ב וא"כ ה"ה דגדולה היא יתומה. אבל נשואי הגדולה נשואין גמורין בין יש לה אב בין שהיא יתומה. ועיין בפרק י"ג דיבמות משנה ז':

הקטנות. תרתי חדא דר' אליעזר במשנה ז' פרק י"ג דיבמות וכדמפרש לה הר"ב. וחדא דר' אלעזר דהתם במשנה י"א בא יבם על הקטנה. וחזר ובא על הגדולה כו' דצריכי תרווייהו. וליכא למשמע חדא מאידך כמ"ש שם בס"ד. והעיד ר' יהודה בן בבא דבשתי הקטנות מלמדים שתמאן. וליכא למימר דלא העיד אלא בחדא. ומאי קטנות. קטנות דעלמא. דא"כ גבי ושמשיאין את האשה לתני נמי נשים ונימא מאי נשים. נשים דעלמא. גמ' פ"ק דנדה דף ח'. ונ"ל שזהו שכתב הר"ב וכן יש אחרת כיוצא בזו במסכת יבמות פרק ב"ש רר"ל ההיא מתני' י"א דהתם ולומר דתרתי נינהו. ולא שלא נתכוין אלא למשנה ז' דהתם ולומר שהיא כגון הך דהכא:

ושמשיאים את האשה ע"פ עד אחד. כדתנן בסוף יבמות:

ושנסקל תרנגול וכו'. כתב הר"ב ואע"ג דכי יגח שור כתיב וכו' שכל מקום שנאמר שור וכו'. וכ"כ רש"י בפ"ד דברכות דף כ"ז. ועמ"ש במשנה ד' פ"ק דסנהדרין. ובספ"ה דב"ק:

שהרג את הנפש. לשון הר"ב שנקר מוחו של תנוק. וז"ל רש"י [בברכות שם] שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף ונקב את מוחו:

ועל היין בן ארבעים יום וכו'. לשון הר"ב ומקמי הכי פסול. דהוה ליה יין מגתו. וכן לשון רש"י בפ"ק דנדה [דף ח']. ר"ל דתניא בפ"ו דב"ב דף צ"ז ויין מגתו לא יביא ואם הביא כשר [ועיין בפירוש הר"ב משנה ו' פ"ח דמנחות. ומ"ש שם] והעיד על [היין] בן ארבעים יום דלכתחלה נמי יביא אפילו יש הרבה ממין אחר. תוס'. ובפ"ד דברכות [דף כ"ז] כתב רש"י. ועל יין בן ארבעים יום שיצא מכלל יין מגתו. ובא לכלל יין גמור וקרינא ביה נסך שכר:

ועל תמיד של שחר וכו'. כתב הר"ב שפעם אחת וכו' והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום. ועל אותה העיד ר' יהודה בן בבא. הרמב"ם:

על אבר מן המת. עיין במשנה דלקמן אבר שיש עליו בשר כראוי וכו' וכן במ"ז פ"ק דאהלות:

אבר מן החי. עיין בפי' [הר"ב] ריש מתני' דלקמן ומ"ש שם:

שהחי עושה משכב ומושב. פירש הר"ב דהיינו הזב כשהוא חי וכו' כל זה מבואר במ"ו פ"ד דזבים. וע"ש:

כזית בשר הפורש מאבר מן החי. כתב הר"ב אבר שפירש מן האדם החי וכו' כל זמן שהוא אבר שלם וכו' כלומר דאילו חסר העצם טהור כדלקמן. ומה שכתב דכתיב בחלל חרב או במת אבר שהבדילתו החרב מן החי. לפי שאין הפרש בין חלל חרב. או החנוק. או הנסקל וזולתם. מת נקראים הכל. אלא לכך נאמר בחלל חרב. לומר אבר שהבדילתו וכו'. הרמב"ם. ועיין לקמן בדבור אבר שיש וכו' וכן בריש פ"ק דאהלות. ומ"ש והבשר הפורש מן החי וכו' כדתנן לקמן ושם אפרש בס"ד:

רבי אליעזר מטמא. באהל. ורבי יהושע ורבי נחוניא מטהרים מלטמא באהל. כ"פ הראב"ד. אבל אין דעת הרמב"ם כן. אלא דמטהרים לגמרי שהרי פוסק כר"י בפירושו גם בחבורו פרק ב' [מהלכות ט"מ]. ואילו סבירא ליה דלא טהרו אלא מאהל הוה ליה לחשוב בשר הפורש מאבר מן החי בהדי הני דמטמאו במגע ובמשא ולא באהל. דמני להו שם בריש פ"ג [הלכה ב']. וכן בשר הפורש מן החי. מטהר לגמרי כמבואר מלשונו שם פ"ב [הלכה ג']. וכמו שיתבאר בסמוך בס"ד:

עצם כשעורה מן המת. כתב הר"ב דכתיב ועל הנוגע. כך הגהתי. ועמ"ש בזה במשנה ה' פ"ק דכלים.

אבר שיש עליו בשר כראוי. פירש הר"ב שיעלה ארוכה. ומפרש בריש פ"ז דנזיר שהוא פחות מכזית. ומ"ש הר"ב דכתיב או בעצם אדם וכו'. וכ"כ הרמב"ם. ועמ"ש בזה במשנה ה' פ"ק דכלים:

חסר הבשר טמא. פי' הר"ב חסר מן הבשר שהיה עליו. ונשאר בו בשר כראוי. בסמוך אפרש מאי דוחקיה דלא פירש חסר משיעור בשר כראוי. דהא עלה קיימינן. וטמא היינו במגע ומשא וכדתנן בסוף מתני' ה' פ"ק דכלים. וכן פי' הר"ש למשנתינו זו בסוף פ"ק דאהלות ואף הראב"ד מפרשו כך אלא דהוא מפרש באבר מהחי. משא"כ להר"ב כמ"ש לקמן:

חסר העצם טהור. פירש הר"ב כלומר טהור משום אבר. אבל טמא משום בשר. ופירש דבריו הכ"מ בריש פ"ג מהלכות טומאת מת דזהו באבר מן המת. דאילו באבר מן החי אם חסר מהעצם כל שהוא טהור לגמרי. אע"פ שכל הבשר קיים. מפני שבשר הפורש מן החי טהור [ועיין במשנה ה' פ"ב דאהלות]. אבל אם חסר מבשרו אם נשאר מן הבשר כדי להעלות ארוכה. מטמא במגע. ובמשא. ובאהל. ואם לאו מטמא במגע ובמשא. ואינו מטמא באהל. [כדתנן בפ"ק דכלים מ"ה] ע"כ. וכיון דאיירינן באבר מן המת צ"ל שיש בבשר כזית. וה"ק דמטמא משום בשר אף באהל. דאי לא תימא הכי

אלא דחסר שיעור כזית. א״כ אין כאן טומאה כלל בבשר כדתנן [*לקמן] ובמ״ה פ״ב דאהלות. ועוד דהא לר׳ אליעזר אין טומאת אבר מן המת אלא כשיש עליו בשר כזית כדתנן במתני׳ דלעיל. הלכך על כרחנו בבשר שיש בו כזית מירי וקאמר דמשום בשר מטמא באהל אע״ג שמשום אבר לא היה מטמא באהל. ומ׳ מ מטומאת מגע ומשא לא יצא. כל שיש בעצם כשעורה. דאין סברא לומר דעצם כשעורה הפורש מאבר מן המת. לא יהא דינו כעצם כשעורה הפורש מן המת עצמו. והרי זה דומה ממש לתמיהת הכ״מ בפ״ב מהלכות טומאת מת על השגת הראב״ד שרוצה לחלק כן בכזית בשר הפורש מאבר מן המת וכתב עליו הכ״מ שזה תימה שאין סברא לחלק. ע״כ. וכן פירש הר״ב בהדיא בפ״ב דאהלות מ״ה. אבר מן המת עלם [כשעורה] הפורש ממנו טמא. וז״ל הר״ש בסוף פ״ק דאהלות. חסר עצם טהור לגמרי ובלבד שלא יהיה בו כזית בשר. וכגון דחסר עצם לגמרי דליכא עצם כלל דאי חסר עצם מבריתו צריך שלא ישאר ממנו עצם כשעורה דבענין אחר לא הוי טהור לגמרי. ע״כ. והשתא דאמרן דטהור לא הוי ממגע ומשא. ניחא דהוצרך הר״ב לפרש חסר בשר טמא דחסר מבשר שעליו ונשאר כראוי להעלות ארוכה. דהשתא טמא אף באהל. ועלה קאי חסר העצם. טהור. היינו מאהל. ואי הוה מפרש חסר בשר כפירוש הר״ש שכתבתי א״כ טמא היינו במגע ובמשא. ויהיה חסר עצם טהור אף ממגע ומשא וזה אינו כדכתבינן והא לא קשיא שיפרש חסר עצם לגמרי. כדפי׳ הר״ש. ויהיה טהור נמי לגמרי אף ממגע ומשא שזה נראה להר״ב שהוא דוחק גדול לפרש חסר דהיינו דוקא לגמרי. דהא סתמא חסר תנן. ואדרבה משמע טפי שאינו חסר אלא כל שהוא. ומשום שזו היא סברת הר״ב. לכך ג״כ מסיים אבל טמא משום בשר ולא מסיים וכשאין עליו כזית בשר וכדמסיים הר״ש. לפי שאינו רוצה לחדש תנאי במשנתינו דבר שלא נשנה בפירוש ולהכי קאמר דמשום בשר טמא. כלומר דהא מתני׳ לא אמרה שחסר הבשר. בבבא זו דחסר העצם. ומשום כך נמי לא פירש חסר העצם לגמרי. אלא הניח המשנה במשמעה דחסר כל שהוא:

שהבשר הפורש מן החי טהור. דהא לא מרבינן מקרא אלא עצם אדם. מה אדם וכו׳. כדפירש הר״ב וטהור לגמרי קאמר כמ״ש לעיל. וכן מצינו בבהמה שאבר הפורש ממנה בחייה. יש לו טומאת נבלה ובשר הפורש ממנה בחייה טהור לגמרי. כדפירש הר״ב במשנה ז׳ פ״ט דחולין:

רוב בנינו. לשון הר״ב כגון ב׳ שוקים וירך אחד. הכי תניא בסוף פ״ז דבכורות [דף מ״ה] ומסיים הואיל ורוב גובהו בגדול ופירש״י דזהו רוב הגובה באדם גדול. שאינו ננס באברים. דשני שוקים וירך א׳ הוי רוב גובה הגוף בלא הראש דלגבי (מנין) [צ״ל בנין] המת לא חשיב ראשו דבברייתא דאהלות קתני איזהו בנינו. השוקים. והירכים הגוף והשדרה. ל״א הואיל ורוב בנינו בגודל גרסינן. והכי לישנא דתוספתא בגודל בגובה. ע״כ. והר״ב שכתב והצלעות. במקום הגוף כ״כ הראב״ד לעיל פ״ק משנה ז׳. והר״ש ריש פ״ב דאהלות וכן העתיק הרמב״ם פ״ב מהלכות טומאת מת [הלכה ח׳]. וכך מצאתי בתוספתא דאהלות בפ״ג*):

אף על פי שאין בהן רובע כתב הר״ב דרובע קב עצמות של מת מטמאים וכו׳ [*וכן רוב מנין וכו׳] אע״פ שאין בהן רובע. ועיין בפירושו משנה ז׳ דפרק קמא ומ״ש שם בס״ד:

ז **העיד ר׳ יהושע וכו׳**. כולה מתני׳ במשנה ו׳ פ״ק דבכורות ושם ראיתי לפרש בס״ד:

העיד ר׳ צדוק וכו׳. משנה זו נשנית ג״כ במתני׳ ט׳ פ״י דתרומות. ומ״ש הר״ב טהור שאינו אוסר וכו׳. וכ״פ שם. ועמ״ש שם בס״ד:

העיד ר׳ צדוק וכו׳. נשנית משנה ה׳ פ״ה דמקואות וע״ש:

בעלה אגוז. פירש הר״ב הקליפה החיצונה הירוקה. וכן פירש הרמב״ם וז״ל בפ״ט מהלכות מקואות שאין עלה האגוז הלח שהוא צובע חשוב ככלים. ע״כ. ועיין בפירוש הר״ב משנה ה׳ פ״ה דמקואות:

העיר רבי יהושע וכו׳. שנויה במתני׳ ג׳ פ״י דפרה וע״ש:

העיר רבי פפייס וכו׳. שנויה במשנה ב׳ פ״ג דנזיר. וע״ש ברישא ומ״ש שם:

העיד רבי יהושע וכו׳. עיקרה בריש פ״ג דתמורה. ועיי״ש:

ארוכות של נחתומים. עיין במשנה ב׳ פרק ט״ו דכלים. ומ״ש שם:

תנר שחתכו חוליות. עיין במשנה י׳ פ״ה דכלים:

שהיו אומרים עד הפורים. כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום. אתי לזלזולי בחמץ. פירש״י שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכות הפסח. הוזקקו השומעים לעשות פסח לסוף שלשים יום. ואם יעברו ב״ד את השנה. לא יתקבלו דברי שלוחי ב״ד לשומעין לדחות את הפסח. שכבר שמעו מן הדרשנים. ע״כ. ואידך מידע ידיע דשתא מעברתא בחושבנא חליא מלתא. וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא. גמ׳ פ״ק דר״ה דף ז׳:

על תנאי. פירש הר״ב אם ירצה הנשיא. דת״ר אין מעברין את השנה אלא א״כ ירצה הנשיא. סנהדרין פ״ק דף י״א. ולא מצאתי טעם בדבר:

ליטול רשות: לדבר על עסקי צבור. רש״י. שם:

מהגמון. בברייתא דסנהדרין תני משלטון. ועיין סוף משנה א׳ פרק א׳ דגטין:

מוסף היורה וכו׳. שנויה במתני׳ ה׳ פ״ה דכלים:

שהיו אומרים חלוף הדברים. פי׳ הראב״ד וז״ל מפני כי הצבעים חסים על מי הצבע שלא יתפזרו יותר ממה שאין שולקי הזיתיה מקפידים על שליקתן. שאין למים צורך אלא מעט. וכשבא מנחם בן סגנאי *) שהיה צבע. והיה בקי בענין. וראה שהצמר והפשתן עולים למעלה ואין מניחין למים להתפזר. קבלו ממנו עדותו. עכ״ל. והר״ב הצריך שישמש בו משום דאי לאו הכי גם בשניהם לא היה בו שום טומאה דלשליקה עצמה אינה צריכה כ״כ. והראשונים היו סוברים דבשל צבעים. הוא צורך גדול:

העיר ר׳ נחוניא בן גודגדא וכו׳. שנויה במשנה ה׳ פ״ה דגיטין. ושם הארכתי בס״ד:

רבי נחוניא בן גודגדא. ובגיטין וכן ביבמות פי״ד משנה ב׳ גרס ר׳ יוחנן בן גודגדא:

[*מריש. פי׳ הר״ב קורה. ועיין בפירושו למסכת זבים פ״ד משנה ב׳:

שיתן את דמיו. ובגיטין גרס מפני תקנת השבים. וכן היא גירסת הר״ב גם בכאן]:

ח **העיד רבי יהושע בן בתירא**. והר״ב העתיק רבי יהושע ובגמ׳ פרק י״ב דמנחות דף ק״ג בברייתא תני בה העיד רבי יהושע. ורבי יהושע בן בתירא:

על דם נבלות שהוא טהור. פירש הר״ב מלטמא כנבלה בכזית אבל מטמא ברביעית שאין לך דבר שיטמא דמו כבשרו אלא השרץ בלבד. דמרבינן ליה מקרא וזה וגו׳ כדפירש הר״ב במשנה ג׳ פרק ד׳ דמעילה. ומדאיצטריך התם לקרא ש״מ דבשאר דברים אין דמו כבשרו. וקשה א״כ ברביעית אמאי ליטמא. ובהדיא בההוא ברייתא דמנחות [דף ק״ג ע״ב] דלעיל מסיים בהו אמר ר׳ יהושע בן בתירא מעשה והיו נוחרין ערודיאות לאריות באסטרטיא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהן בדם. ולא אמרו להם דבר. ש״מ דכשהעיד רבי יהושע בן בתירא שיהא טהור לגמרי העיד. איברא דהא מילתא שכתב הר״ב אבית הלל דמטמאין. שלא טמאו אלא ברביעית. איתא התם [דף ק״ד] שכך אמר רבי יוסי בר יהודה הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית ומסקי התוס׳ שיש שום ריבוי למדרש מיניה דדם נבלה מטמא ומסברא מוקים הרבוי ברביעית הואיל וכו׳. ע״כ. וצ״ל דשאני רבוי דלדם נבלה מרבוי לדם השרץ דביה מרבינן כשרץ עצמו. כדתנן במעילה. אבל הראב״ד פירש בריש פרק ה׳ הואיל וקרוש וכו׳ כלומר וכיון שהוא קרוש דומה לבשר. וגזרו עליו משום כזית נבלה. ע״כ. מ״מ לא אמר רבי יוסי בר״י אלא אבית הלל דריש פ״ה דההיא מתני׳ ר״י שנאה וכדתנן בריש פ״ה דמכילתין ופליגא על עדות זו דרבי יהושע בן בתירא. דרבי יהושע בן בתירא מטהר לגמרי. והכי איתא בהדיא התם בגמ׳ [דמנחות] שם דרבי [יוסי בר׳] יהודה ור׳ יהושע בן בתירא פליגי. ובפ״ח דשבת דף ע״ז איתא ההיא מתני׳ דב״ה מטמאין. ותני עלה ההיא דר׳ יוסי בר יהודה דב״ה לא טמאו אלא ברביעית וכו׳. ושם לא הובאה הברייתא דר׳ יהושע בן בתירא דלא צריכא לה התם. ולפיכך הקרוב אלי שהר״ב כשכתב כך לפרש לעדותו של רבי יהושע בן בתירא. כההיא דב״ה דמטמאין. וברביעית. שלא זכר אלא ההיא דשבת. ואשתמיטתיה. דבמנחות איתא בהדיא דההיא דבית הלל מטמאין. ועדות זו דרבי יהושע בן בתירא. לא אמרו דבר אחד. אלא כשטיהר רבי יהושע בן בתירא. לגמרי טיהר. ואין נ״ל לפרש דברי הר״ב שנתכוין למ״ש הרמב״ם בפירושו וז״ל שאינו מטמא כמו הנבלה. לפי שאין לך דבר וכו׳. אבל דם נבלות הוא כמו משקין טמאין וכן יתבאר בירושלמי באמרם דם נבלות מטמא ברביעית ובגמ׳ שקלים [פ״ג ה״ג] מאי טהור. טהור מלהכשיר. אבל לטמא. מטמא. ואמנם ברביעית כמו שבארנו. עכ״ל. דאי כך היא כונתו שמטמאים טומאת משקין לא הוה ליה לסתום אלא לפרש. אבל דעתו ודאי דברביעית מטמאין כנבלה עצמה. ועוד מידי הוא טעמא אלא משום הא דב״ה וההיא דב״ה ודאי בטומאת נבלה ממש היא מהך טעמא גופיה דהוה ליה לגמרא לפרש דטומאת משקה קאמרינן. וכן הוא בהדיא בפירש״י דשבת [דף ע״ז ד״ה ב״ש] שכתב שנ״ל דאף ב״ש לא טהרו משום טומאת משקין ש״מ דב״ה שטמאו משום טומאת נבלה טמאוהו. ויותר מזה מבואר בתוס׳ דשבת [שם] ומנחות [שם]. דבטומאת נבלה אמרו ב״ה. הלכך ודאי דז״ש הר״ב בדברי יהושע בן בתירא שמטמא ברביעית היינו משום נבלה. וקשיא עליו מההיא ברייתא דמנחות. ודע דלהרמב״ם דמפרש לה טומאת משקין ברביעית. לאו לכל טומאה מצריך רביעית. אלא לפסול הגויה הוא דבעינן שיהא במשקין רביעית כדתנן במשנה ה׳ פ״ד דמעילה. אבל לטומאת מגע לא אמרו בו שעור כלל. והיינו דבחבורו פרק א׳ מהלכות שאר אבות הטומאות סתם וכתב. דם הנבלה אינו מטמא כנבלה. אלא הרי הוא כמשקין טמאין. שאינו מטמא לא אדם ולא כלים מן התורה. ע״כ. ועיין בפ״ד מהלכות טומאת אוכלין.

על אפר חטאת וכו׳. פי׳ הר״ב מעלה עשו בקדש ובאפר חטאת וכו׳ ואסמכוה אקרא דכתיב כף א׳ וגו׳ מלאה קטרת. וכן פי׳ הרמב״ם. ובמשנה ב׳ פ״ג דחגיגה תנן לקדש. ולא תנן התם הך דאפר חטאת. ופי׳ הר״ב שם דכתיב כף אחת ולא כתב שהוא אסמכתא אלא משמע דלימוד גמור הוא. ועוד קשה תינח קדש דאיכא למסמך אהך קרא. אבל אפר חטאת דליכא למסמך דקרא לא מיירי אלא בקדשי מזבח. ובגמ׳ פ״ג דחגיגה דף כ״ג אדתנן הכלי מצרף לקדש מנא הני מילי אמר ר׳ חנין דאמר קרא כף אחת וגו׳. הכתוב עשאו וכו׳ ומותיב עלה מדהכא דהוסיף ר״ע הסלת והקטרת וכו׳. ומדהוסיף על אפר

חטאת ודאי על כרחך דרבנן הוא. דאי מקרא דרבי חנין ליכא למילף אלא קדשי מזבח. אבל אפר פרה לא. ומשני דר״ע הוסיף כלי שאין לו תוך דמצרף מדרבנן. ופליגא דרבי חנין. פירש״י דאמר צירוף דקדש דאורייתא. אדרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן דאמר מעדות של ר״ע נשנית משנה זו דכלי מצרף לקדש. שמעינן מהכא בהדיא דרבי חנין דדריש לה לקרא קא דריש לה דרשה גמורה ולא אסמכתא בעלמא. ואין הכי נמי דלא דריש ליה אלא לקדש. אבל אפר חטאת ודאי דאף לדידיה אינו מצרף אלא מדרבנן. וכן מה שהוסיף ר״ע לא הוסיף אלא מדרבנן. ובכלי שאין לו תוך. אבל ר״י דס״ל דאף לקדש אין צירוף מדאורייתא אלא מדרבנן. לא נסיב קרא אפילו למסמך עליה. וא״כ יש לתמוה על הר״ב והרמב״ם דפירשו דצירוף קדש מדרבנן. ונסבו להו קרא דרבי חנין וקאמרי דהוה אסמכתא. ושוב ראיתי בכ״מ פי״ב מהל׳ אבות הטומאות ששם כתב ג״כ הרמב״ם שצירוף הקדש מדרבנן. ושרמז יש בתורה כף א׳ וגו׳ וכתב עליו הכ״מ שפוסק כר״י משום דהוא מריה דגמ׳ טפי מר׳ חנין ומ״מ קרא דאייתי ר׳ חנין כתבו לרמז בעלמא. ע״כ:

הוסיף ר״ע. כתב הר״ב דאילו מעדותו של ר״ש בן בתירא לא שמענו אלא על הטמא וכו׳. ורמב״ם פירש דמעדותו של ר״ש לא שמענו שמצרף אלא כלי שיש לו תוך וכו׳ ולא דהרמב״ם הוא זה הפירוש אלא תלמוד ערוך הוא [חגיגה דף כ״ד] שכתבתיו לעיל. ומפני כך אני תמה ג״כ על פירושו של הר״ב שמפרש מדנפשיה דלא כהגמ׳:

והלבונה וגחלים. אע״ג דלאו אוכל נינהו חיבת הקדש מכשרתן לטומאה. רש״י בחגיגה. ועיין במשנה ה׳ פ״ר דזבחים וברפי״ב דמנחות:

והגחלים. פי׳ הר״ב אותן שכ״ג חותה במחתה ביה״כ. שבמה שהוא חותה הוא מכניס אבל גחלים של כל יום. תנינן נתפזר ממנו כקב גחלים היה מכבדן לאמה. כלומר שלא היה חושש להם. הרמב״ם. ור״ל כיון שלא היה חושש להם ש״מ שמעולם לא עשאום לאותן גחלים שיהיו קודש. וירושלמי הוא הביאוהו התוס׳ בחגיגה [דף כ״ג ד״ה שאם] ומפרשים עוד לירושלמי בענין אחר ודגחלים דהכא בכל גחלים הוא. ואע״ג דנתפזר היה מכבדן. משום דלא נתקדש אלא הצריך לו. אבל מה שאין צריך לו לא. ויכול להפסידו:

שהורהנה. פי׳ הר״ב שנתמשכנה. משכון בלשון ישמעאל רה״ן. ערוך. [*ומצאתי הפרש בין משכון להרהון בחבורו של הרמב״ם בהלכות מ״ש [פ״ג הלכה י״ח] מן הירושלמי דמשכון אמרו שם על המשכן בחובו שכבר חייב לו. והרהון אמרו שם על שלוה עכשיו עליו ונ״ל דהכא נקט התנא זה הלשון לרבותא דנתמשכנה מדעת]:

ועדיה. בפסולי עדים קמיירי. כגון עבד ושפחה העידו. הראב״ד. כלומר דאל״כ מאי סברי בני משפחתה שרחקוה. הואיל והיה לה עדים שלא נטמאה:

האמינו שלא נסתרה ושלא נטמאה. כתב הר״ב ודוקא לזאת וכו׳ אבל אם אין לה עדים וכו׳. בזמן שיד הנכרים תקיפה ואשקלון יד הגוים תקיפה היא דארץ פלשתים היא. ועוד כבר גלו ישראל. רש״י פ״ב דכתובות דף כ״ו. וז״ש דכבר גלו נראה מדתנן התם שזה ר׳ זכריה בן הקצב היה בשעה שנכנסו האומות לירושלים [*כדתנן במשנה ט׳ פ״ב דכתובות] ומשמע ליה דבחורבן היה:

ורבי יהודה ב״ב. בגמ׳ פ״ק דכתובות דף י״ד מייתי לה וגרס ר׳ יהושע בן בתירא:

אלמנת עיסה. דאילו בת עיסה דאין לה חזקת כשרות החמירו אפילו בספק ספיקא. כך פירשו התוס׳ שם בד״ה אלמנת עיסה וכו׳. אבל בתר הכי בד״ה ת״ר איזו היא אלמנת עיסה וכו׳. כתבו דר״ת מוחק מהברייתא אלמנת. ולענין בת קתני ודקאי אמתני׳ דהכא העיסה נאמנת לטהר וכו׳. ע״כ. ש״מ דל״ג במתני׳ אלמנת. ובפרק י״ט מהלכות אסורי ביאה דייק הכ״מ מלשון הרמב״ם כדברי התוס׳ הראשונים:

לטמא ולטהר לרחק ולקרב. פירש הר״ב שבודקת ואומרת זו טמאה כדי לרחק וכו׳. וכן נמצא עוד במשנה דסוף פרקין. אבל התוס׳ דכתובות פירשו לטמא ולטהר שייך לענין ממזרות ונתינות [כדתניא פ״ד דקדושין דף ע״ב] ממזרי ונתיני עתידין לטהר לרחק ולקרב שייך אחללות. כדתנן הכהנים שומעים לכם לרחק ולא לקרב. ועמ״ש בסוף פרקין בשם הראב״ד:

אמר רשב״ג נ״א אמר רבן גמליאל. והיא עיקר דהא בכתובות רמינן לה אדר״ג דהתם כדלקמן:

אבל מה נעשה וכו׳. כתב הר״ב אע״ג דבעלמא וכו׳ הכא שאני. דמעלה עשו ביוחסין. היכא דלא טוענת ברי. אבל בטוענת ברי אפילו בחד ספקא מכשיר ר״ג בפרק קמא דכתובות:

איל קמצא. פירש הר״ב מין חגב וראשו ארוך וסברי רבנן דארבה סלעם חרגול חגב כתיבי. והני אין ראשן ארוך. הלכך כל שיש ראשו ארוך לא. ור׳ יוסי בן יועזר דורש בכלל ופרט וכלל. ומרבה כל כעין הפרט שיש לו ד׳ סימנים דחשבינן במשנה דסוף פ״ג דחולין. ואיכא מ״ד בראשו ארוך לא פליגי דלכ״ע שרי [ה״ג התוס׳] והכא בכנפיו חופין את רובו ע״י הדחק קמיפלגי. מ״ס רובא כל דהו בעינן. ומ״ס רובו דמינכר בעינן גמרא פ״ב דע״ז דף ל״ז:

דכן. פי׳ הר״ב טהור חרגום טהור. דכי. וטהורים דכיין. הרמב״ם:

דאינון דכיין. כתב הר״ב איכא מ״ד דכיין טהורים לגמרי. דטומאת משקין לאו דאורייתא דדריש כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא בהכשר כדאיתא בפ״ק דפסחים דף ט״ז. והא דתנן בפרק ז׳ דפסחים מ״ז הציץ מרצה על טומאת הדם. ההיא דלא כר׳ יוסי בן יועזר כדאיתא בגמרא. ועיין בפי׳ הר״ב

במ״ו פרק ט״ו דכלים שמפרש ג״כ שהן טהורות לענין הכשר וכן פי׳ הרמב״ם שם ובכאן. ומ״ש הר״ב איכא למ״ד. דכיין טהורים מלטמא אחרים. וכו׳. במ״ט פ״ד דטהרות. ואיכא נמי מ״ד התם במ״י דאפילו אחרים מטמאים מדאורייתא. והיינו אוכלים אבל לא כלים. עיי״ש בפירוש הר״ב:

ודיקרב למיתא מסאב. כתב הר״ב ה״ק וכל דיקרב ודאי למיתא מסאב אבל ספק וכו׳ ואע״ג דספק טומאה ברשות הרבים טהור דאורייתא. דכל איסור ספק מסוטה וכו׳ ומה סוטה רה״י וכו׳. גמ׳ פ״ב דע״ז [דף ל״ז] הלכתא מסוטה גמרינן לה. מה סוטה רה״י וכו׳ כלומר והלכך לית לן לאתויי אלא דומיא דסוטה. והואיל ולית לן בסוטה אלא רה״י ממילא ספק ברה״ר טהור. דהעמד דבר על חזקתו. והלכתא גמירי לה לאו דוקא אלא העמד וכו׳ כ״פ התוס׳. ובגמרא דריש מסכת נדה איתא טעמא דהעמד וכו׳ אבל במי״א פ״ד דטהרות מייתי ליה הר״ב דספק טומאה בר״ה טהור. מצבור טמא בפסח וכו׳. ושם אפרש בס״ד. ומ״ש הר״ב ואין מורין כן. פירש״י ברבים דלא לזלזולי ביה טפי:

העיד ר׳ עקיבא משום נחמיה איש בית דלי שמשיאים האשה וכו׳. שנויה בסוף יבמות. ואף ע״פ שר׳ יהודה בן בבא העיד על זה לעיל רפ״ו. הא תנן התם ביבמות [דף קי״ג] שאחרים לא היו משיאין אלא הוא. ועכשיו כשהעיד ר׳ עקיבא משום נחמיה קבלו והשיאו:

מלקט עצם עצם והכל טהור. פי׳ הר״ב ולא חיישינן שמא נטמאו בהם אדם וכלים דעזרת נשים דין רה״ר יש לה וכו׳. כ״כ הרמב״ם ומסיים ולא חפרו בארץ ג״כ כדי שיראו אם יש שם קבר אלא לקטו מה שצאו בלבד. ולא גזרו טומאה על ירושלים וכו׳ כמ״ש הר״ב. ובהכי אתי שפיר לישנא דמלקט עצם עצם דהוי כהנהו דתנינן בסוף פ׳ ט״ז דאהלות לומר שאין לו שכונת קברות וסגי ליה בלקיטת עצם עצם כל הנמצא. ולא מחזיקין ביותר כ״כ הראב״ד בסוף מכילתין:

כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל. פירוש כשהיו בונים בימי עזרא. ופליגי אמוראי בגמ׳ פ״ב דשבועות דף ט״ז איכא מ״ד דס״ל דקדושה ראשונה בטלה לה. ופליג אדר׳ יהושע. ואם אין בית אין קרבן לפיכך עשו קלעים. ואיכא מ״ד דלא פליג. ומר דשמיע ליה אמר וכן מר. וקלעים לצניעותא בעלמא. ודעת הר״ב והרמב״ם נראה דס״ל כמ״ד דל״פ מדלא פירשו כלום. ועיין מ״ש לקמן. ומדלא תנן בלשון פלוגתא ליכא לאוכוחי די״ל דמשום שהעידו נשנה שלא בלשון פלוגתא. וכיוצא בזה במ״ט פ״ז דעירובין:

אלא שבהיכל בונים מבחוץ. שנתנו הקלעים לפנים ממקום החומה. ובונים את החומה מברוץ שלא יזונו עיניהם מן ההיכל. רש״י [דשבועות שם] :

ומעשר שני אע״פ שאין חומה. והא דתנן במ״ה פ״ק דמעשר שני. ואם אין מקדש ירקבו. ההוא תנא ס״ל דלא קדשה לעתיד לבא לא קדושה ראשונה ולא קדושה שניה. וכן נמי דהא דתנן במשנה ב׳ פ״ב דשבועות וכל שלא נעשה בכל אלו. הנכנס לשם אין חייבים עליה. סבירא ליה האי תנא דבאחת מכל אלו [תנן]. ולא בכל אלו. ונמצא שעזרא היה יכול לקדש. ואיכא נמי אמורא התם בשבועות דמפרש להההוא מתני׳ גופא דבאחת מכל אלו תנן. וס״ל דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. כך היא דעת הראב״ד בהשגותיו לסוף פ״ו מהלכות בית הבחירה והשיג בזה על הרמב״ם שפוסק כרבי יהושע דהכא מההיא סתמא דמעשר שני. וגם הכ״מ הניח זה בצ״ע. לפי שהרמב״ם פסק ג״כ להההוא סתמא [פ״ז מהל׳ מ״ש הלכה ט״ו וי״ו]. ואני תמיה דבשבועות פ״ב דף ט״ז דאהנהו אמוראי דפליגי במתני׳. וכל שלא נעשה בכל אלו וכו׳ מטעמא אי קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא. אי לא. אמרינן כתנאי דהכא. ודחינן לה וכמ״ש לעיל. ואמאי לא אשכח האי תנא דמעשר שני דודאי פליג אמתני׳ דהכא וכהאי גונא איתא נמי בזבחים דף ק״ז [ע״ב] ולא מייתי האי תנא דמעשר שני. וכ״ש בפ״ק דמגילה דף י׳ דאיתא נמי פלוגתא דאמוראי. והתם בתר דדחו להך דהכא מייתי תנא דברייתא דס״ל דלא קדשה לעתיד לבא. ואמאי לא מייתי סתם משנה ההיא דמעשר שני. הלכך נ״ל דמההיא ליכא למשמע. דדלמא אע״ג דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא. ומן הדין אוכלין מעשר שני אע״פ שאין חומה. אפ״ה אמרו חכמים שלא לאכול וירקב. ואולי מטעם דכשאין מקדש אין העם רגילין בטהרה. והואיל וכן אין על הרמב״ם שום תמיה. לפי שפוסק כהך דהכא מהטעמים שכתב הכ״מ. ואפ״ה שפיר פסק בהלכות מעשר שני דאם אין מקדש ירקב. ואע״פ שבהלכות בית הבחירה העתיק ג״כ הא דאוכלין מעשר שני. י״ל דזהו דין תורה וסמך על מ״ש בהל׳ מעשר שני. מה שהחמירו חכמים במעשר שני שאם אין מקדש ירקב. כך נ״ל ליישב לדברי הרמב״ם. ומ״מ לא קשיא על הראב״ד דלמה לא הביא הגמרא מתני׳ דמעשר שני. דבשבועות. וזבחים. תקשה ולטעמיך למה לא מייתי הברייתא דבמגלה. ובמגלה שהביא ברייתא ולא מתני׳ דמ״ש י״ל משום דבההיא ברייתא אדכר תנא ר׳ ישמעאל ברבי יוסי. מש״ה מייתי לה. משא״כ מתני׳ דמ״ש דסתמא מתנייא ובכולי דוכתין כי מסתם סתים הא אמרינן מאן תנא:

שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. פירש הר״ב מקדש וירושלים. אבל קדושת שאר א״י לא קדשה וכו׳ כ״כ הרמב״ם בסוף [פ״ו] מהלכות בית הבחירה. ומסיים בה הכי. ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבא. ובקדושת שאר א״י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבא. לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה. ושכינה אינה בטילה. והרי הוא אומר (ויקרא כ״ו:ל״א) והשימותי את מקדשיכם ואמרו חכמים [מגילה כ״ח] אע״פ ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים. וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש. ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן א״י. וכיון שעלה עזרא וקדשה. לא

קדשה בכבוש. אלא בחזקה שהחזיקו בה. ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה. הוא מקודש היום. ואע״פ שנלקח הארץ ממנו. וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שבארנו בהלכות תרומה עכ״ל. וכתב עליו הכ״מ ואיני יודע מה כח חזקה גדול מכח כבוש. ולמה לא נאמר בחזקה ג״כ משנלקח הארץ מידינו בטלה חזקה. ותו בראשונה שנתקדשה בכבוש וכי לא היה שם חזקה. אטו מי עדיפא חזקה בלא כבוש. מחזקה עם כבוש. וצריך לי עיון. עכ״ל. ונ״ל לתרץ דסבירא ליה דכבוש נכרים אתא ומבטל כבוש ישראל משא״כ בחזקה שהחזיקו מיד מלך פרס שנתן להם רשיון להחזיק בה. לא אתא כיבוש ומבטל לחזקה שהיתה מדעת הנותן. ואין להשיב מנתינת השי״ת שנתנה לישראל בראשונה שיש להשיב שכמו שהש״י נתן לישראל הארץ. כך נבאו נביאיו שיעלו המחריבים ויטלו מהם. וכן נבאו על כורש מלך פרס שיחזירה. אבל על לקיחת האומה הזאת מידינו. לא מצינו בה נבואה בפירוש ולפיכך שלא כדין נטלוה מידינו. ואין קרקע נגזלת כנ״ל ליישב דברי הרמב״ם:

הלכה למשה מסיני. לשון הרמב״ם לא נשמע ממשה רבינו ע״ה זה הלשון. אבל נשמע ממנו זה הענין לפי שמשה סיפר בביאת המשיח. ולשון התורה. אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו׳ ושב ה׳ אלהיך את שבותך וגו׳ ומל ה׳ אלהיך וגו׳ וזולת זה והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסבותיו. ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ. והוא אליהו. והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה. אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד. ואין בזה מחלוקת. ולא הכחשה. אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר. מה הם. ע״כ. ועיין מ״ש במשנה ב׳ פ״ב דסוטה. ועמ״ש לקמן בס״ד. ועיין במשנה ב׳ פ״ב ומשנה ג׳ פ״ג דתמורה:

[*ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע. כגון אלו אליהו בא וכו׳. פי׳ הר״ב וחס התנא על כבוד הבריות וכו׳ ללמדך כמה צריך אדם ליזהר וכו׳ וכן פי׳ הרמב״ם. והקשה רש״ל ז״ל בתשובותיו סי׳ י״ב דמה לשון הרע שייך בזה. אדרבא בכבוש עדותן יהיו כל העם שוגגים והם מזידים חס ושלום. וכן קשה ג״כ במשפחה הכשרה שאותה פרסמו ולמה לנו עוד אליהו לקרבה ותירץ שזרוע של בן ציון היה מאימת מלכות ששלטה אז על ישראל בלא יראת שמים והיתה ממיתה כרצונה כל העוברים על פיה. ואמרינן לענין יחוס בפרק עשרה יוחסין בדקו עד מקום הסכנה ופירשו שם שאינם מחוייבים להכניס עצמם בסכנה כגון זה. ולפיכך לא פירשו הפסולים כי היתה סכנה להם. ובכשרים אין ה״נ שמה שפרסמו אותה לא היה מועיל. אעפ״כ הכניסו עצמם בסכנה כדי לפרסם הכשרות עכ״ד. ובעיני הוא דוחק גדול לומר שעל הכשרות הכניסו עצמם בסכנה שהסבירא נותנת ששניהם שוים שלא לסכן עליהם ואדרבה אם פירשו מפני הסכנה שלא לפרסם הפסולים. שמהם יש לבא מכשול עון לעבור על לאוין. מה שא״כ אף אם לא יפרסמו הכשרים וימנעו העם מלהתחתן בהם אין כאן איסור. אם לא שנאמר שע״י כן יבאו הם להתחתן בפסולים. ויבואו לכלל איסור. מ״מ אידך גיסא קרוב יותר לאיסור ואפ״ה פירשו. כ״ש בהך גיסא. ומה שהקשה למה צריכין לאליהו על המשפחה שפרסמו כשרותה זו אינה קושיא דכגון אלו אליהו וכו׳ כלומר שנתרחקה שלא כדין ולא שגם נתפרסם אח״כ כשרותה שא״צ שיהיו שוים ממש הדוגמא עם הדומה לו. וכן מה שתירץ על כבוש העדות שהיה מפני הסכנה. זה אינו מספיק אלא על זמנו של בן ציון שהיה שעת סכנה לפי אומד דעתו. אבל כשאין סכנה אין רשאין לכבוש העדות. א״כ לאחר שנשברה זרועו של בן ציון. כ״ש רבינו הקדוש מחבר המשניות שלא היה סכנה זו בימיו למה כבש עדות. אלא נ״ל פשוט דמש״ה לא פרסמה רבינו הקדוש לפי שכבר נטמעה בין הכשרות. עד שלא נודעה לרבים. שזו אין לגלותה אלא לצנועין. ומזו נראה לי ראיה גמורה לדסברי כך. עיין בב״י טור אה״ע ריש סי׳ ב׳. והשתא אומדנא דרש״ל נמי אינה מוכרחת. אלא י״ל שלא היתה סכנת נפש מפני זרוע של בן ציון. ואין ה״נ החכמים היו מפרסמים המשפחה שקרבה בזרוע שהיא פסולה. אלא שההמון לא השגיחו בעדותן של חכמים והלכו אחרי דברי בן ציון כאשר בעו״ה דברי חכמים אינם נשמעים להמון נגד בעלי זרוע וזו היתה הסבה העצמית ג״כ שנטמעו. ולכן לא היה רבינו הקדוש רשאי לפרסמה במשנתינו המסורה לכל. אבל לצנועין ודאי שפרסמה]:

לטמא ולטהר לרחק ולקרב. פי׳ הראב״ד טומאה וטהרה פסלות והכשר שאמר. וכן רחוק וקרוב. אלא שהטומאה הוא פסלות גמור ורחוק וקרוב הוא הולד פגום שאמרו חכמים א״נ הטומאה פסול כהונה. ע״כ. ועמ״ש במשנה ג׳:

שנאמר הנני שולח לכם את אליה הנביא וגו׳ והשיב וגו׳. ל׳ הר״ב שעתיד לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זה ולדברי ר״ש אבות אלו החכמים וכו׳. נראה לפרש שסובר הר״ב דהאי דתנן שנאמר הנני וגו׳ לאמדברי החכמים הוא. אלא מדברי המחבר המשנה. שהביא זה המקרא אחרי דברי כולם. לומר שמחלקותם הוא בזה הפסוק [ועיין במשנה ו׳ פ״ז דסוטה וסוף פ״ג דמגילה] והיינו הא דפירש הר״ב שעתיד לומר זה מבני בניו וכו׳ היא סברת ת״ק ור׳ יהודה. אלא שזה אומר לרחק ולקרב. וזה אומר לקרב ולא לרחק. לפי שסברתו שאין א) החמס אלא לרחק הכשר בלבד. וזהו שבא להסיר והדר מפרש ולדברו ר״ש אבות אלו החכמים וכו׳ אבל לדברי חכמים אתיא קרא כפשטיה לב אבות על בנים. ולא הוצרך לפרש. וז״ל הרמב״ם אבל חכמים אומרים אין עושק ביוחסין. כל הנקרא בשמו הכל יתיחסו אל האמת והתורה היא אב הכל אבל המעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם לפי שהם חנם והוא חומס בשנאתו [אותו] והוא אמרם לעשות שלום בעולם. ע״כ. והראב״ד מפרש דברי חכמים לעשות שלום מן האומות. אבל גם פירושו דכולהו

תנאי פליגי בהאי קרא. וז״ל. אלא לרחק את המקורבים בזרוע וכו׳. דכתיב והשיב לב אבות על בנים וכו׳ משמע ליה על קירוב משפחה קאמר ב) רבי ישמעאל אומר להשוות את המחלוקת שיש בין החכמים בדברי תורה רבי ישמעאל דריש מהאי קרא דלעיל דכתיב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. וכתיב בתריה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו׳. והשיב לב אבות על בנים וגו׳. כלומר על החקים והמשפטים ישוה לב אבות עם לב בנים. שלא תהיה עוד מחלוקת ביניהם. [ונראה לי דמהכא רגילין לומר דתיק״ו שאמרו בגמרא היא נוטריקון תשבי יתרץ קושיות ואבעיות אע״פ שמשמעותה נ״ל תהא קאי. כנוטריקון דדייתיקי. שפירש הר״ב במשנה ז׳ בפ״ק דב״מ. וכלומר שהקושיא קאי ובמקומה עומדת] וחכ״א לעשות שלום בעולם כלומר לעשות שלום לישראל מן האומות. ולבשר אותם על ביאת הגואל. וזה יום אחד לפני ביאת המשיח. והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים. ולב בנים על אבותם. כלומר לב האבות והבנים אשר נפל בם מורך מפחד. וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם. ישיב אותו היום לגבורתו. וישיבו אלה את אלה. ויתנחמו זה בזה. אמן. וכן יהא בימינו. והא דכתיב בסיפא דקרא פן אבא והכתי את הארץ חרם. לדעת כולם על המקרא הראשון הוא חוזר. וכך הוא פירושו. זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב וגו׳ ואם תזכרו. הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו׳. פן אבא והכתי את הארץ. כלומר זכרו תורתי פן אבא והכתי את הארץ חרם. ואם תזכרו לא אבא [להכות הארץ חרם]. אשלח לכם מושיע ורב והושיע אתכם מאויביכם. אמן כן יהי רצון [ע״כ]:

סליק מסכת עדיות

פרק א

א **שמאי אומר כל הנשים וכו׳**. משנה זו שנויה כלשונה בריש מסכתא נדה ושם מקומה. גם שם הרחיב הר״ב יותר בביאורה. ומה שראוי להוסיף הנני יוסיף שם בס״ד:

ב **שמאי אומר מקב לחלה**. והלל אומר מקביים ל׳ הראב״ד יש לסמוך מטעם דבריהם על מה שאמר הכתוב ראשית עריסותיכם חלה תרימו וגו׳ וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר. והעומר עשירית האיפה. איפה ג׳ סאין שהן י״ח קבין. שמאי סבר עושרא מלבר. אייתי תרין קבין. והב על י״ח קבין. הוי ליה עשרים קבין. עושרייהו כמה הוה. תרין קבין וכו׳. ומצאתי כדבריו בשם ירושלמי בתוס׳ פ״ק דשבת דף ט״ו. וז״ל. בירושלמי מפרש טעמא דשמאי והלל משום דאיפה י״ח קבין. ועשירית מלבר. היינו ב׳ קבין. וכאותו שעור צריך להפריש חלה להלל. ושמאי סבר דצריך שתי חלות לעומר. שהיו עושין ממנו שתי אכילות. אחת בבקר. ואחת בערב. וכשעור אכילה א׳ חשיב שמאי עיסת מדבר. ע״כ:

חמשת רבעים חייבים. כתב הר״ב שכן הלכה. ועמ״ש במשנה ד׳ פ״ק דחלה:

ג **הלל אומר**. הא דקדים לשמאי עמ״ש במשנה ט׳ פ״ג דסוכה:

מלא הין מים שאובים פוסלים המקוה. טעמא דהלל כי ההין היא המדה הגדולה שלמדת תורה בלח. כדכתיב (שמות ל׳:כ״ד) ושמן זית הין הלכך היא חשובה לפסול את המקוה ואע״פ שנאמרו בתורה מדות קטנות מזאת כיון דמים שאובים לפסול המקוה מדרבנן הוא. אזלינן בתר המדה הגדולה המפורשת בתורה. הראב״ד. ועיין בפירוש הר״ב משנה ג׳ פ״ב דמקואות:

הין. נ״א אין. והיינו דאיכא בין פירוש הר״ב לפירוש הרמב״ם. ומה שפירש הר״ב שההין י״ב לוגין. פירשתי במשנה ג׳ פ״ט דמנחות:

אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו. והר״ב לא העתיק אלא. וכן בפ״ק דשבת הובאה בגמ׳ דף ט״ו. ול״ג אלא. וכתב הראב״ד וז״ל. והטעם לדברי רבו. שרצה לגלות כי מפני שההין היא המדה הגדולה הנזכרת בתורה היא החשובה לפסול את המקוה בשאובין. ואידך לא. עכ״ל. והיינו טעמא שחייב לומר בל׳ רבו שהרי יש טעם בל׳ למה אמר כן. כ״ש שלפעמים אפשר שכשישנהו ל׳ אחרת. שאפשר דלא למשמע מיניה באותו הל׳ כפי המכוון בל׳ שאמר רבו. [*ועיין במסכת כלים [מ״ש הר״ב] פ״ח משנה ט׳. ומ״ש הר״ב דשמעיה ואבטליון גרי צדק היו. עמ״ש בזה במשנה י׳ פ״ק דאבות]:

ושמאי אומר ט׳ קבין. קסבר כיון דתשעה קבין הם ראוים לטבילת בעל קרי ובהם יש להשיג כדי להשתטף כל גופו [לא] פחות מכאן. הלכך הם חשובים לפסול את המקוה בשאובין. דשעור טבילה פוסל טבילה. בציר מהכי לא. הראב״ד:

וחכמים אומרים ג׳ לוגים מים שאובים פוסלים טעמייהו דרבנן כיון שהם נתונים לשעור נסכי קרבנות צבור חבובים הם לפסול. ואע״פ שנאמרו בתורה לקרבנות צבור מדות גדולות מזו. כגון חצי ההין. ושלישית ההין. כיון דאשכחן דרביעית ההין דהוא ג׳ לוגין חשיב לנסכי צבור. לענין [זה] נמי חשיב. ופסיל ליה בשאובין. ואע״ג דאשכחן בלוג שהוא ממדות האמורות בתורה. התם למנחת יחיד בלחוד הוא. לא למנחות צבור. א״נ התם לשמן בלבד הוא. שהרי אין יין במנחה הבאה בפני עצמה. אבל מדת ג׳ לוגין הויא מדה ליין ושמן במנחת נסכים. הראב״ד. אבל הרא״ש בפרק מרובה (בבא קמא דף ס״ז) וכן בסוף נדה בהל׳ מקואות כתב משום דהר דבר חשוב וחזו לרחיצת אדם כדאמרי׳ בפ״ק דשבת [דף י״ד] [כמו שכתב שם הר״ב במשנה י״ח

דבר] בתחלה היו טובלים במי מערות סרוחים ונותנים על גבן ג׳ לוגין מים שאובין והיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים. ע״כ. [*ועין בסוף מסכת זבים]:

שני גרדיים. כתב הר״ב הזכיר התנא שם אומנתן וכו׳ שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי שאין מעמידים ממנו לא מלך ולא כ״ג. כ״כ רש״י בפ״ק דשבת דף ט״ו. ומברייתא דסוף מסכת קדושין [דף פ״ב] למד כן. דת״ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע. כגון הצורפים. והסריקים. והנקורות. והרוכלים. והגרדים. והספרים. והכובסין. והגרע. והבלן. והבורסקי. אין מעמידן מהן לא מלך ולא כ״ג. מאי טעמא לא משום דפסילי. אלא משום דזיל אומנתייהו. ונמצינו למדין שז״ש הר״ב שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי. רצונו לומר הוא וכל דכוותיה השנוים עמו בברייתא. והרמב״ם בפ״א מהלכות מלכים לא העתיק אלא מכובסים ולהלן. ולא פסל לגרדי מן המלכים י״ל דמ״מ אשמעינן מתני׳ שאע״פ שסורו רע. קבלו חכמים את עדותן. והכריעו לכל חכמי ישראל. וצריך לי עיון דבהלכות כלי המקדש לא העתיק כלל מהברייתא הזאת שיהו אלו פסולים להתמנות לכ״ג ואפשר דלא גרס בברייתא ולא כ״ג:

ד **לא עמדו על דבריהם**. ולא עמדו חכמים על דבריהם. הרמב״ם. ועמ״ש במשנה י״ב:

ה **ויסמוך עליו**. נ״א יסמוך עליו. והיא נוסחת הראב״ד שכך פירש שאם יראה לב״ד האחרון הלכה כדברי היחיד [יסמוך] עליו. כלומר יקבע הלכה כמותו כמו שמצאנו באמורא מן האחרונים שהן קובעין הלכה כיחידים הראשונים בכמה מקומות ואע״פ שהמרובים חולקים עליהם. ואם לא שמצאו דברי היחיד הראשון לא היו אחרונים יכולין לדחות דברי הראשונים מדעת עצמן. לפי שאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ [אלא] כיון שמצאו היחיד מן הראשונים שהיה חולק עמהם. היה להם במה לתלות. ע״כ. ועיין לקמן:

שאין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חבירו וכו׳. פירוש בתקנות וגזירות ומנהגות. אבל אם דרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך. ודנו דין ועמד אחריהם ב״ד אחר ונר׳ לו טעם אחר לסתור אותו ה״ז סותר ודן כפי מה שנר׳ בעיניו. שנא׳ (דברים י״ז:ט׳) אל השופט אשר יהיה בימים ההם אינך חייב ללכת אלא אחר ב״ד שבדורך. הרמב״ם רפ״ב מהל׳ ממרים. וכתב הכ״מ דמחתימת המשנה קיימו וקבלו שלא לחלוק על התנאים. וכן בחתימת הגמ׳ קבלו עליהם שלא לחלוק על האמוראים. ועיין מה שהארכתי במ״ב פ״ה דמעשר שני:

שאין ב״ד וכו׳ שיהיה גדול ממנו בחכמה. פירש הר״ב אין ב״ד אחר שיעמוד אחריו וכו׳ עד שיהיה גדול וכו׳. ואל יקשה בעינך היאך האחרונים גדולים מן הראשונים. דהא אשכחן רבה דהוה גדול מרב יהודה. כדאמרינן [ברכות דף כ׳] רב יהודה כי הוה מטי להאשה שהיא כובשת ירק הוה אמר הויות דרב ושמואל חזינא הכא ואילו אנן מתנינן תליסר מתיבתא. כ״מ פ״ב מהל׳ ממרים:

ובמנין. פירש הר״ב מנין התלמידים שבישיבה של אחרון וכו׳. וז״ל הרמב״ם בפרק הנזכר [הלכה ב׳. והיאך יהיו גדולים במנין הואיל וכל ב״ד וב״ד של ע״א הוא. זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו ב״ד הגדול ולא חלקו בו. ע״כ. והראב״ד בפירושו כתב. ובמנין. מנין שנים קאמר והכי איתא בירושלמי. ע״כ. ובמכנה ז׳ פ״ה דאבות דתנן ובמנין. תפס רש״י גם שניהם:

היה גדול ממט בחכמה אבל לא במנין וכו׳. להכי אהדריה דלא תימא הא דאמרן עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין דאו או קתני [*דבכה״ג שנינו באבות פ״ה משנה ז׳ בנ״א בחכמה ובמנין והתם פשיטא דאו או קתני. קמ״ל דלא. ואלא מיהת אכתי הא דקתני עד שיהיה וכו׳ משנה שאינה צריכה היא. ונ״ל דאתא למימר שידקדק היטב היטב עד שיהיה לו ברור מאד שבודאי הוא גדול וכו׳. ואל תתמה על שהוצרך התנא להזהיר. שכן לב האדם אינו רואה חובה לעצמו. וכל איש גדול הוא בעיניו. ולפיכך הוצרך להזהיר מאד. ומצינו בפ׳ ואלו מגלחין (מועד קטן דף י״ז) דשפחה של בית רבי דחזיתיה להוא גברא דהוה מחי לבע גדול. אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול. דתניא לפני עור לא תתן מכשול. במכה לבנו גדול הכתוב מדבר [פירש״י דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו עכ״ל] ולא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים. ופירש הרא״ש בשם הראב״ד שאע״פ שהשפחה היתה מתה אפ״ה הרי חיה רבי. וא״נ שכבר מת. היה ר״ג נשיא. ואמרינן נדהו ואינו יודע מי נדהו ילך אצל נשיא. היינו באינו יודע מי הוא. אז הנשיא מתיר דאזלינן בספקא בתר רובא. ורובא דישראל לא שקלי בהדי נשיא. אבל כשהמנדה הוא ידוע. והוא חשוב. ימנע כל אדם מלשקול עצמו כנגדו. שאם הוא שוה לו בחכמה. שמא אינו שוה לו ביראת חטא. ולא לגדולה. ולא למנין שנים. ועל כל זה צריך לדקדק כשירצה אחר להתיר מה שאסר חברו. והשפחה היה בה חכמה יתירה ויראת חטא. ולא רצה לשקול עצמו כנגדה. עד שנזדקקו לו גדולי הדור והתירו לו. עכ״ל. והכא נמי דכוותה. ועדיפא מינה. שפשיטא מלתא שכל ב״ד שבדור אשר ביכלתו וכחו לגזור גזירה על הצבור שכחם יפה מן הסתם בערך חכמי הדורות שבימיהם ואחריהם יותר ממה שהיה ערך השפחה של בית רבי כנגד חכמי הדור ההוא. ושאחר כ ך. וכיוצא בזה שאמרתי שכפל הענין הוא לחזוק. מצאתי און לי בפירוש הרמב״ם שהעתקתי בפ״ק דתרומות משנה ו׳ ע״ש. ובמסכת שבת ספי״א יש ג״כ כפל לשון במשנה ופירשתיו ג״כ שם בס״ד. אכן בסוף פ״ק דמעילה יש ג״כ כפל לשון והנחתיו שם בצריך עיון].

ו **למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה.** פירש הר״ב יחיד שלא עשה שום ב״ד כדבריו והם דחוין ובטלין. ותמיהני דהא עד השתא לא אמרינן שנזכרו דברי היחיד. אלא שאם יראה ב״ד דברי היחיד וכו׳. וא״כ מאי קושיא הקשה ר״י א״כ למה מזכירין דברי היחיד שלא עשה וכו׳. דהא אפשר שיבא ב״ד באחרית הימים ויראה לעשות כדבריו. ולשון הרמב״ם בפירושו אחר שקדם לו המאמר בתועלת קיום דברי היחיד בין המרובין. והוא שאפשר שיפסוק ב״ד כסברת אותו היחיד. אמר ר״י לאיזה טעם זכר דברי היחיד הנדחים כלומר שאין עושין ב״ד לעולם כדבריו. ע״כ. ועדיין צריכין אנו למודעי מנא ידעינן שאין עושין ב״ד לעולם כדבריו. ולמדתי יישוב לזה מדברי הרמב״ם בחבורו פרק הנזכר שאחר שהעתיק משנה דלעיל שאין ב״ד יכול לבטל וכו׳ עד שיהא גדול וכו׳. כתב וז״ל בד״א בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג אלא בשאר דיני תורה אבל דברים שראו ב״ד לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ארץ ישראל אין ב״ד הגדול האחר יכול לעקרן ולהתירן אפי׳ היה גדול מן הראשונים. עכ״ל. ולהראב״ד שם דלא שני ליה בין תקנות שהם לסייג לשאינם לסייג. דסבירא ליה דכל שפשט איסורן בכל ישראל אין ב״ד אחר יכול לעקור אפי׳ היה גדול וכו׳. והשתא נוכל לפרש משנתו דר׳ יהודה דמצינו דברי יחיד שאין ב״ד עושין לעולם כדבריו. למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה. ומ״מ להראב״ד עצמו יש פי׳ אחר בפי׳ המשנה. ואין צריך לכל זה כמו שאעתיק לשונו בסמוך. ואכתי בל׳ הר״ב לא ניחא לי שכתב למה מזכירין וכו׳ כדי לבטלן מאי כדי דקאמר דמשמע דההזכרה הוא סבת הבטלה ואתמהה דאדרבא אילו לא נזכרו מכ״ש שהיו בטלים ומבוטלים דלא קיימין ולא נזכרין. ולפיכך אני אומר שז״ש כדי לבטלן כשגגה היא שיצתה מלפניו. בראותו זה הל׳ בפירוש הראב״ד. ומפני טרדת העיון העתיק כן בתוך פירושו ולא דק שאינו ענין לפי פירושו כלל. ופירש הראב״ד כך הוא למה הוזכרו דברי היחיד כלל. כדי לבטלן לדורות. שאם יבא אחד ויאמר כך אני מקובל. יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת. ואם לא הוזכרו דברי היחיד כלל. היה סבור המקובל מרבו כי הוא קבלה מיד המרובין. מפני שאין דברי היחיד נזכרים כלל. והא דקתני אמר ר׳ יהודה א״כ למה הוזכרו. אריש דמתני׳ קאי. כלומר הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים. למה הוזכרו דברי היחיד וכו׳. עכ״ל. ולדבריו בא רבי יהודה להשיב על טעם שהזכירה המשנה שאם יראה ב״ד וכו׳ וקאמר איהו דאדרבה לא להלכה נזכרה שאם יראה ב״ד וכו׳. אלא לבטלן נזכרו שלא יאמר אדם וכו׳:

ז **מן העצמים.** כלומר אע״פ שאינם מרוב בנין. ולא מרוב מנין:

מרוב בנין או מרוב מנין. פירש הר״ב ואפי׳ של מת אחד אין מטמאין עד שיהיה ברובע הקב רוב בנין וכו׳ כך פירש״י בפ״ז דנזיר דף נ״ב. והא דפי׳ הר״ב שם משנה ב׳ וכן לקמן ספ״ו דרוב בנין או רוב מנין מטמא אפי׳ אין בהם רובע קב וכן פירש עוד בריש פ״ב דאהלות. הוא פירוש הרמב״ם ספ״ו ובנזיר. ואף באהלות הוגה כך בפירושו. כמ״ש הכ״מ בפ״ב מהל׳ טומאת מת. וכך בא לידי פירוש המשניות להרמב״ם דסדר טהרות. מוגהים מא״י. ומצאתי הוגה כדברי הכ״מ:

מרוב הבנין. פירש הר״ב דהיינו רוב גודל הגוף. ועיין עוד בספ״ו:

ח **כרשיני תרומה.** משנה זו שנויה בפרק ב׳ דמעשר שני משנה ד׳. וע״ש:

ט **הפורט סלע ממעות מעשר שני וכו׳.** גם זו שנויה שם מ״ח. וע״ש:

י **הפורט סלע של מעשר שני בירושלים.** גם זו שנויה שם מ״ט וע״ש:

יא **כסא של כלה וכו׳.** משנה זו שנויה בפכ״ב דכלים מתני׳ ד׳ ושם מקומה. ומה שראוי להוסיף בה. הנני יוסיף שם בס״ד:

יב **אלו דברים שחזרו ב״ה להורות כדברי ב״ש.** כתב הרמב״ם בהקדמת פי׳ המשניות וז״ל הטעם שהצריכו לכתוב דעת איש אחד ואח״כ חוזר מן הדעת ההיא כגון שאמרו ב״ש כך. וב״ה כך וכך. וחזרו ב״ה להורות כדברי בית שמאי. כדי להודיעך אהבתם האמת והגברת הצדק והאמונה. שהרי אלו האנשים הנכבדים החסידים הנדיבים המופלגים בחכמה כשראו דברי החולק עליהם טובים מדבריהם ועיונו נכון. הודו לו. וחזרו לדעתו. כ״ש שאר האנשים בראותו האמת נוטה עם בעל דינו יהיה כמו כן נוטה לאמת ולא יקשה עורף וזהו דברי הכתוב צדק צדק תרדוף. ועל זה אמרו חכמים הוי מודה על האמת רצו לומר אע״פ שתוכל להציל נפשך בטענות תוכחיות כשתדע שהם אמת דברי חברך אשר טענתך עליו גלויה מפני חולשתו או מפני יכלתך להטעות האמת חזור לדבריו והריב נטוש. עכ״ל. ולפי שקודם לדברים הללו העתיק משנה ה׳ ומשנה ו׳ דפרקין בטעם למה מזכירין וכו׳. נראה מפני כך שדבריו הללו לקחם ממשנה ד׳ דפרקין ואע״פ שאינה שנויה על המשניות הללו שאנו בה מ״מ ממנו למד לאלו ולא עוד אלא שלא העתיקה כלל לענין מה שהיא שנויה לפנינו:

האשה שבאה ממדינת הים וכו׳. שנויה בר״פ ט״ו דיבמות ומשנה ב׳ וע״ש:

ב״ש אומרים תינשא ותטול כתובתה וכו׳. שנויה שם משנה ג׳:

יג **מי שחציו עבד וכו׳.** משנה זו שנויה בפ״ד דגיטין משנה ה׳ וע״ש:

יד כלי חרס מציל על הכל. פי׳ הר״ב כלי חרס המוקף צמיד פתיל וכו׳ דכתיב וכל כלי פתוח וגו׳ מי שמטמא דרך פתחו עיין בר״פ י׳ דמסכת כלים ומ״ש שם בס״ד:

אבל כשטהרת את הכלי טהרת לך ולו. פי׳ הר״ב אבל בכלי שטף דאיכא למיחש שמא ישאל התבר מהם ויטבילם וישתמש בהם בלא הזאה ג׳ וז׳ שלא ידע שנטמאו באהל המת וכו׳ הלכך עשו דין שוה לכל ואמרו דאין כלי שטף נצול בצמיד פתיל לא בשל חבר וכו׳. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. וז״ל בפכ״ג מהל׳ טומאת מת ולמה לא אמרו כלי חרס של עם הארץ לא יציל על הכל ושל חבר יציל על הכל שהרי הוא טהור. מפני שאין עם הארץ טמא בעיני עצמו שאומר הואיל וכלי חרס מציל על הכל. אחד אני ואחד החבר. ולפיכך אשו וגזרו שלא יציל על הכל. ע״כ. והיינו דכתב הר״ב ואם באו לגזור שלעולם כלי חרס של ע״ה לא יציל וכו׳. כלומר אבל של חבר יציל. וא״ת ואכתי לא לתקנו בחבר כלום. מאי אמרת דאי הכי לא ישמע לנו העם הארץ וכשנשאל מהם כלי שטף יאמר שהוא טהור. לפי שסובר שכליו טהורים ומצילין. ליתקן דלהזות עליהם החבר כי היכי דמטביל אותם. אע״פ שהעם הארץ נותן לו בחזקת טהרה. הא מלתא מתרצא בגמ׳ דפרק ג׳ דחגיגה דף כ״ב דפרכינן נהדרו להו ב״ה לב״ש כי שאלינן מינייהו מטבילינן להו ומשני טמא מת בעי הזאה ג׳ וז׳ ומנא לז׳ יומי לא מושלי אינשי. כלומר וא״כ לא נוכל לשאול מהם כלי שטף. וזה דבר שאי אפשר. וז״ל הראב״ד מנא לז׳ יומי לא מושלי אינשי. ושלא ישאל מכלי של ע״ה כלל אי אפשר לפי שאין כל הצורך מצוי אצל החבר. הלכך על כלי עץ שיכול אדם לטהרו מטומאת מגעות והסיטות ומכל טומאת ערב לא נמנע מלשאול ממנו וכי שיילינן מינייהו מטבילין להו. אבל אוכלין ומשקין וכלי תרס שאין תקנה בטבילה אין שואלין ממנו. וכיון שאנו צריכין לשאול ממנו כלי עץ. כיון שטומאת מת אין לו תקנה בטבילה גזרו טומאה על החבר כדי שיראה אותו עם הארץ. וינהג גם הוא טומאה בשלו. ויזה עליו ויטבילו כראוי. ואם נשאל עוד ממנו אין לנו לחוש לטומאת מת. ע״כ. אבל במשנה ג׳ פ״ה דאהלות מפרש הר״ב דבכלי חרס של ע״ה הוא שאמרו שאינו מציל וכן פי׳ שם הר״ש גם בפ״ט דכלים משנה ב׳ וריש פ״י להר״ש. ועוד שם [פ״ע] משנה ו׳ להר״ב והר״ש. וכן נראה בעיני שדעת רש״י כך הוא. ולדבריהם הא דאמרן לשבעה יומי לא מושלי אינשי כלומר ולפיכך אמרו דשל ע״ה אינו חוצץ. ולא ישאל מהם שום כלי שטף. וכתב הרמב״ם בריש פ״י ממסכת כלים וז״ל וממה שראוי שתדעהו וכו׳ שע״ה לא נחשבהו במה ששפטנו עליו בטומאה [בשקרן] שאנחנו נאמר יבא לדבר טומאה ויאמר [עליו] טהור [כי ודאי לא נחזקהו ברשע ושקרן] ואמנם שפטנו זה למיעוט ידיעתו שהוא יטעה ויחשוב בדבר הטמא שהוא טהור ולא ישמור ג״כ מן הטומאות ולא ידע חלוקן ומנינם. ע״כ. [*ופי׳ כלי שטף. תמצא ברפ״ה דזבים] [בד״ה וכלי שטף] :

פרק ב

א מימיהם של כהנים לא נמנעו וכו׳. משנה זו שנויה במתני׳ ו׳ פ״ק דפסחים וע״ש:

ב מימי לא ראיתי עור וכו׳. משנה זו שנויה במתני׳ ד׳ פי״ב דזבחים ושם מקומה ומה שראוי להוסיף בה הנני יוסיף שם בס״ד:

ג והתירו. וכן העתיק הר״ב ובפ״ב דגטין בגמ׳ דף כ׳ מייתי לה וגרסינן והכשירוהו.

לפי דרכך אתה למד שהאשה כותבת את גיטה. כלומר אע״פ שהוא לא העיד אלא בדבר שבממון. וקשיא דוהאיש את שוברו מאי אצטריך לאשמעינן דהא נמי אינו אלא דבר שבממון. וי״ל דכותבת את גיטה והאיש שוברו מתני׳ היא בפרק ב׳ דגטין משנה ה׳. ואהכי קאמר דמכאן אנו למדין אותה המשנה. נ״ל. ואכתי תקשה היאך אתה למד שהאשה כותבת את גטה מהא דשטרי הלואה. דבהלואה א״צ לשום שטר מן התורה כמ״ש בסוף ב״ב. הא מלתא מיתרצה במה שכתבו התוס׳ בגטין פ״ב [דף כ׳] אההיא סוגיא דבעי למפשט מהכא דאשה ידעה לאקנויי והקשו דשטרי הלואה אין צריך אקנויי ותירצו דמסתמא כיון שהיה מלוה לכל בני העיר גם הם היו עושים לו טובה. ונותנים לו במתנה. או מוכרים לו שדות. דפעמים שלא היו קנוים לו אלא בשטר. כגון שדי קנויה לך או מכורה וגם השטרות האלו היה כותב אותם ואחרים חותמים. ע״כ:

שאין קיום הגט אלא בחותמיו. פי׳ הר״ב העדים החתומים וכו׳. ולא דק לפרש כהלכה אלא כמ״ש שם בשם הר״ן דכלומר עדי מסירה ועוד אפשר דמשום חתימת השובר נקט הכי. [*וכל שטר קרוי גט כמ״ש הר״ב ברפ״י דב״ב]:

הסכין והאדם טהורים. פירש הר״ב דספק טומאה ברה״ר היא וכו׳ דאילו רשות היחיד אע״ג דסכין אין בו דעת לישאל וכל כה״ג אף ברה״י טהור כמ״ש הר״ב במשנה ו׳ פ״ג דטהרות. הכא דאדם עסיק בה נשאלין עליה. גמ׳ [דפסחים דף י״ט]. ועמ״ש בשם הכ״מ במשנה ד׳ פרק ד׳ דטהרות:

והבשר טמא. כתב הר״ב ומתני׳ איירי בבהמת קדשים שהעבירה בנהר סמוך לשחיטתה ועדיין משקה טופח עליה. בגמ׳ פ״ק דפסחים דף כ׳ בפרה של זבחי שלמים וכ״כ הרמב״ם בפירושו. ופירש״י להכי נקט פרה של זבחי שלמים לפי שהעור והבשר לבעלים. ומתעסק ליפות העור והבשר ומעבירה בנהר סמוך לשחיטתה ומשקין אותה כדי שתהא נוחה להפשיט כדאמרי׳ בסיומא דביצה. ע״כ. ודאמרינן דעדיין משקה טופח עליה. פירש״י ואי אפשר שלא יפלו מן המשקה על הבשר כל שהוא בשעת הפשט. ע״כ. ועיין במשנה ו׳ פ״ד דמכשירין. דמים תלושים מכשירים. וכ״פ שם הרמב״ם בהדיא.

ומסולקת קושיית התוס׳ [דף כ׳ ד״ה ובשעת] בזה. ועיין בתוס׳ דפסחים דף ט״ז [ד״ה חד]. ואין להאריך בזה. ומ״מ פי׳ הרמב״ם ועדיין משקה טופח עליו בענין אחר וז״ל כי הפרה כשנכנסה בנהר יתמלא גופה שבפנים במים. וכשנשחטה נכשר הבשר באותן המים והוא מתטמא. ע״כ. ומ״ש הר״ב דאי לאו הכי לא היה הבשר טמא וכו׳ דכל משקה בית מטבחיא דכן. משנה היא בפרק בתרא ושם פי׳ הר״ב הדם והמים ובהכי ניחא דלא מתכשר בדם היוצא בשחיטה דמכשיר. כדתנן במשנה ה׳ פ״ב דחולין. והכי אמרי׳ בהדיא בפסחים דף כ׳ דבדם לא מתכשר. משום דדם קדשים לא מכשיר. והרמב״ם ספ״י מהל׳ טומאת אוכלים כתב דהכא לא אמרן אלא להתטמא מדון תורה אבל להתטמא מדבריהם אין הקדש צריך הכשר אלא חבת הקדש מכשירו. אע״פ שלא הוכשר במשקה. כמו שבארנו [בפי״ב מהל׳ שאר אבות הטומאות [הלכה י״ג]. ע״ש. וכמ״ש ברפ״ג דזבחים ועמ״ש רפ״ח לקמן בדבור והלבונה וכו׳] והשיג הראב״ד דמדאורייתא היא אלא דמבעיא אי מונין בו ראשון ושני. והכ״מ השיב דזה לריש לקיש [בחולין דף ל״ז]. אבל לרב יוסף ליתא אלא מדרבנן ופסק כוותיה דבתרא הוא. ע״כ. וקשיא לי דאין הלכה כבתראי אלא מאביי ורבא ואילך כמ״ש הרא״ש בספ״ק דב״מ:

ואם נמצאת בפרש הכל טהור. לפי שהמשקין שבו משקה סרוח ואינו ראוי לכלום ויצא מן כלל משקה. הרמב״ם. וכרב אשי בגמ׳ דפסחים [דף כ] :

ד **בכרם**. פי׳ הר״ב שהיו יושבין שורות שורות וכו׳ ככרם זו וכו׳. ומסיים הרמב״ם והש״י קרא כנסת ישראל כרם שנאמר (ישעיהו ה׳:א׳) כרם היה לידידי. וכ״כ בכתובות פ״ד משנה ו׳:

על ביצה טרופה וכו׳. עיקרה במשנה ב׳ פ״ג דמסכת טבול יום וע״ש:

ועל שבולת שבקציר וכו׳. תנן לה במ״ב פ״ה דפאה וע״ש:

ערים. פי׳ הר״ב חמש גפנים וכו׳. עיין ברפ״ו דכלאים:

אם יש בה כמלא בוצר וכו׳ תזרע. פי׳ הר״ב הגנה. והוא שירחיק הזרע מן הגפנים כדי עבודת הכרם וכו׳. וכ״כ הרמב״ם בפירושו. ולדבריהם הללו יהיה הערים מבפנים לגדר הגנה והיא שטת הראב״ד בהשגות פ״ח דכלאים. שכתב מוקפת עריס שאמרו. מבפנים היא וכבר פרשתיה במסכת עדיות. וז״ל בפירושו. כל הפנוי של אותה גנה אין בה כי אם ארבע אמות דהיינו אמה בוצר. ואמה סלו. מרוח מזרחית. ואמה בוצר. ואמה סלו. מרוח מערבית. וכן מדרום לצפון. דאינון מארבע אמות מרובעות. וכשמרחיק כדי עבודתה מזו. וכדי עבודתה מזו ונמצא זורע שתי אמות אמצעיות מרובעות. עכ״ל. ואע״פ שזוהי ג״כ שטת הרמב״ם בפירושו וכמו שהתבאר. לא זוהי שטתו בחבורו שכ״כ בהל׳ כלאים פ״ח [הלכה ז׳] גנה קטנה שהיא מוקפת גדר ועירס את הגפנים סביב לה מבחוץ על כל כותליה. אם יש בה מלא בוצר וסלו מכאן. ומלא בוצר וסלו מכאן. הואיל והיא מוקפת גדר. זורעים בתוכה ירקות. ואם אין כשיעור הזה. אין זורעים בתוכה מפני שנראה הכל כעריס אחד וירק בתוכו. ע״כ. ולטעמיה דבחבורו אזיל שהוא פוסק שם [הלכה ג׳] בדין העריס שאין גדר נדון להפסקה. ושההרקחה שאנו צריכים תהיה מן הגדר לא מן הגפנים. ואע״פ שבפירושו לריש פ״ו דכלאים לא פי׳ כן. אלא כשטה דהכא בפירושו. מ״מ דבריו שבחבורו בחדא שטה נינהו וכן דבריו שבפירושו [חדא נינהו]. וקשיא לי על הר״ב שבריש פ״ו דכלאים פוסק כשטת הרמב״ם בחבורו. וכמ״ש שם. ואילו הכא כתב כשיטתו שבפירושו:

ה **ולא אמר בהם לא איסור והיתר**. אמפיס מורסא וצד נחש קאי ובלפסין אירוניות לא אמר בהם לא טומאה ולא טהרה. רמב״ם:

ופירשן ר׳ יהושע בן מתיא. פי׳ הר״ב אימתי חייב ואימתי פטור. וכן אותם*) המחבתות באיזו טומאות מתטמאות ובאיזו אינן מתטמאות. הרמב״ם:

אם לעשות לה פה. בתוספתא תני הכא אם לקולפה כדרך שהרופאים של עכשיו עושין דמתקן לה פתח. רש״י בספי״ג דשבת דף ק״ז:

חייב. פי׳ הר״ב משום בונה דאשכחן בנין בבעלי חיים דכתיב (בראשית ב׳) ויבן את הצלע. רש״י פ״ק דכתובות דף ו׳ ועמ״ש בספ״י דשבת:

ואם להוציא ממנה לחה פטור. פירש הר״ב דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא. כר״ש דמשנה ה׳ פ״י דשבת [גמ׳ רפי״ד דשבת דף ק״ז] ושם פסק הר״ב דאין הלכה כמותו ועיין בהל׳ שבת להרמב״ם פ״י ומ״ש שם המגיד [הלכה י״ז] ואין להאריך כאן. ומ״ש הר״ב שהפתח היא המלאכה וזו אינה צריכה להיות לה פתח מעכשיו. שאינו עומד להכניס אויר. ולהוציא לחה תמיד. אע״פ שנעשה פתח גמור שהרי ראוי הוא להכניס ולהוציא אם היה צריך. מ״מ לא דמי לפתחים שבמשכן שהיו עומדין להכניס ולהוציא. אבל לעשות לה פה דמיא למשכן. תוס׳ פרק י׳ דשבת דף צ״ד [ד״ה ור״ש] ועמ״ש ג״כ במשנה ה׳ פ״ב דשבת:

אם מתעסק שלא ישכנו פטור ואם לרפואה חייב. ובסוף פט״ז דשבת כתבתי דאף לשחק חייב. והיינו דפירש המגיד פרק י׳ מהל׳ שבת אהא דמתעסק שאינו צד כדרכו. אלא מתעסק בו:

אירוניות. פי׳ הר״ב כלי חרס סתומים וכו׳. ואירוניות פירוש עיירות. וז״ל הרמב״ם עירונית ואירוניות הכל שוה מיוחסות על עיירות. ע״כ. והכי מפרשינן בגמ׳ פ״ד דבילה דף ל״ב. ופירשו התוס׳ דאותם של כפרים אין מקפידים ואוכלים כך עליהם. [*ע״כ. והתם פירש״י קערות. דאביי מפרש צעי חקלייתא]:

ו **לא יגמור**. פי׳ הר״ב כדי לאכול כו׳. כלומר אבל רשאי להניחם להיות המשקים זבים ויוצאים. ובלבד שלא יאכל מהם בשבת. כ״כ התוס׳ פ״ק. דשבת ד׳ י״ט. ומ״ש הר״ב דהלכה כר׳ ישמעאל ואע״פ שהוא תלמיד ר״ע כמ״ש הרמב״ם וקי״ל הלכה כר״ע מחבירו כ״ש מתלמידו הכא הורה ר׳ חנינא כר׳ ישמעאל כדאיתא התם בגמ׳:

ז **יוצאת אשה בעיר של זהב**. פי׳ הר״ב ולא חיישינן דלמא שלפא ומחויא. דסבר ר׳ אליעזר מאן דרכה למיפק בעיר של זהב אשה חשובה. ואשה חשובה לא משלפא ומחויא. גמ׳ פ״ו דשבת דף נ״ט. ודתנן התם לא תצא בעיר של זהב דלא כר׳ אליעזר. וכאותו סתם פסק הרמב״ם בפי״ט [הלכה ו׳] מהל׳ שבת ולפיכך יש להגיה בפירושו ופסק הלכה שאין מותר וכו׳. וכן מוכא מהפירוש עצמו ממה שכתב אח״כ ששני המאמרים הנשארים ברורים. ש״מ דבראשון והוא זהו דעיר של זהב שהוא אינו ברור ואינה הלכה:

מפריחי יונים. עמ״ש במשנה ג׳ פ״ג דסנהדרין על פי׳ אחר שכתב הר״ב:

השרץ בפי חולדה. שנויה בפ״ד דטהרות משנה ב׳. וע״ש בפירוש הר״ב ומ״ש שם בס״ד. ועוד עמ״ש שם פ״ו משנה ב׳:

ח **סנדל של סיידים**. פי׳ הר״ב מנעל של עץ וכו׳ מפני שהסיד שורף את העור. רש״י פ״ו דשבת דף ס״ו. ומקשה בגמ׳ אמאי טמא מדרם הא לאו להילוכא עבידן. פירשו בתוס׳ דהואיל ואין עשוי כלל לנעול. רק לשמור רגליו שלא ישרפו בסיד. לאו להילוכא עביד. ומשני שכן הסיד מטייל בו עד שמגיע לביתו. [ע״כ]. ויש תימה בכ״מ פכ״ה מהל׳ כלים שכתב דחכמים פליגי במתני׳ ולא היא דבהך הודו לו ובברייתא דשבת הטעתו. דהתם תניא חדא דלא הודו לו:

ועל שירי תנור ארבעה שהיו אומרים ג׳ והודו לו. בריש פ״ה דכלים תנן ושיריו ד׳ דברי ר״מ. וחכ״א בד״א בגדול וכו׳ ואפ״ה שפיר קאמרינן הכא דהודו לו. דהיינו כלפי שאמרו ג׳. ונ״ל דהיינו דאצטריך למתני שהיו אומרים ג׳. ולמאי נ״מ תנא מה שהיו אומרים. אלא לומר דעל שהיו אומרים ג׳ הוא דהודו. אבל על אמרו ד׳ לא הודו דתנור ז׳ אפי׳ בפחות מארבעה סגי. כי הוי רובא כדפירש הר״ב התם. א״נ יש לפרש דר״מ וחכמים דהתם קא פליגי בדר״ע. והודו לו דהכא דלר״מ כ״ע בארבעה דוקא ס״ל בין בגדול בין בקטן ולחכמים כ״ע בגדול דוקא בארבעה. אבל בקטן וכו׳:

שירי תנור ד׳. פירש הר״ב אם היה גדול הרבה. עיין ריש פ״ה דכלים:

תנור. פי׳ הר״ב סתם תנור שבמשנה וכו׳. ועיין בפירושו לרפ״ה דכלים ועיין לשון רש״י שכתבתי בריש פ״ב דב״ב:

כסא שנטלו שנים מחפוייו. שנויה במתני׳ ז׳ פכ״ב דכלים:

ט **האב זוכה לבן וכו׳**. ל׳ הר״ב לפי שקרוב טבע הבן להיות דומה לטבע האב וכו׳. כ״פ הרמב״ם [זולת בחכמה מפרש שכשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב] ומסיים ואלה הדברים נוהגים על הרוב. וכן רוב הדברים הטבעיים הם על הרוב וכו׳. ובתוספתא חכמים חולקין על ר״ע שאין האב זוכה לבנו בחמשה דברים אלא עד הפרק שעדיין לא הגיע לעונת חיוב מצות. אבל משהגיע לפרק אם הוא צדיק זוכה לעצמו. ואם לאו אין אביו זוכה לו. ע״כ. ומ״ש הר״ב ול״נ שאם אדם זוכה הויין ליה בנים נאים וכו׳. אשרי עינו ראתה. וכוונה למה שאמרו בירושלמי פ״ק דקדושין הלכה ז׳. והביאו הראב״ד וז״ל בנוי: דכתיב (תהילים צ׳:ט״ז) והדרך על בניהם. בכח. דכתיב (שם קי״ב) גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר. דכתיב (שם ל״ז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו וגו׳. בחכמה דכתיב (דברים י״א:כ״א) ולמדתם [אוחם] את בניכם. בשנים דכתיב (שם) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. ע״כ. ומכולהו קראי מוכח שזכות האב היא שיהו בנים מתוארים בכל אלו התוארים כדברי הר״ב:

לפניו. לשון הראב״ד האי דקאמר לפניו והוא הקץ מפני שאין דרכו לגלות קץ הדורות. לא גלה אותו לאדם אלא לאברהם לבדו בגלות מצרים. אלא לפניו הוא גלוי קץ הדורות:

אף ע״פ שנאמר ועבדום וגו׳ ונאמר ודור רביעי ישובו הנה. פירש הר״ב הרי מספר הדורות שהוא דור רביעי הוא הקץ של ארבע מאות שנה. וז״ל הרמב״ם לפי שקהת מיורדי מצרים ומשה מיוצאי מצרים ובני משה נכנסו לארץ שירד ממנה קהת והם דור רביעי לפי שמה שאמר הש״י ודור רביעי ישובו הנה. הוא מתחיל משעה שנסעו מן הארץ. רוצה לומר ירידתם למצרים. כמו שנאמר ישובו הנה כאילו אמר משעה שיצאו מן הארץ הזאת עד ד׳ דורות. ישובו אליה ע״כ. ורש״י מפרש בפסוק ודור רביעי. ישובו הנה שיעקב גלה למצרים. וכלב בן חצרון בן פרץ בן יהודה היה מבאי הארץ ע״כ. וכתב הראב״ד וז״ל. ואני תמה למה הוא נותן שני קצים. בשנים. ובדורות. ועוד קשה לי הא דקתני אע״פ שנאמר ועבדום וענו אותם וכו׳ ואמר דור רביעי ישובו הנה. מאי אע״פ איכא הכא והלא זה קץ לשעבוד. וזה קץ לביאת הארץ ובין זה לזה מ׳ שנה שעמדו במדבר. ונ״ל דהאי דקאמר ובמספר דורות לפניו הוא הקץ. ה״נ קאמר. כלומר אע״פ שנותן קץ לגליות ישראל. ולשעבוד שלהם בשנים. מ״מ לענין הטובות והנחמות האמורות להם. [במספר] הדורות הוא תולה לפי שהוא רואה את הדור שהוא זכאי ומתגלגל עמהם עד שמגיע לאותו הדור. וכן היה בשעבוד מצרים אע״פ שנגאלו בסוף ארבע מאות שנה לא ישבו *)לשבת הארץ עד דורו של יהושע. וכן היה בגלות בבל לסוף שבעים נגאלו שהיו שנת שתים לדריוש. אבל ירושלים

לא נבנתה עד סוף שלשים ושתים לארתחששתא כי אז נתישבה העיר. ובאותו הפרק חזר נחמיה לבבל. וכן לימות המשיח כשיגאל אותם הקב״ה לא יכנסו מיד לארץ. אבל יוליך אותם למדבר העמים כנבואת יחזקאל כ׳ [ל״ה] עכ״ל. ומ״ש שרואה אותו הדור שהוא זכאי וכו׳ לשיטתיה אזל דלא פי׳ ובמספר הדורות דקאי ג״כ אהאב זוכה לבן וכו׳. אלא שהוא ענין בפני עצמו. אבל לפי׳ הר״ב דקאי נמי על האב זוכה לבן וכו׳. צריכין לומר דאע״פ שזכות הדור גרמה להתגלגל עד אליו. מ״מ גם זכות אב היא שגרמה דהא והא גרים דאי לאו זכות האב אף זה הדור לא היו זוכין עדיין:

י **משפט דור המבול שנים עשר חדש**. קראי נינהו. ועוד נוסף עליהם י״א ימים ששנת החמה יתירה על שנת הלבנה. הראב״ד. וכמו שפירש״י בפ׳ נח בפסוק (בראשית ח׳:י״ד) ובחדש השני בשבעה ועשרים [יום] לחדש:

משפט איוב שנים עשר חדש. מפרש בסדר עולם פ״ג דכתיב (איוב ז׳:ג׳) כן הנחלתי לי ירחי שוא ולילות עמל מנו לי. מה לילות למנוי אף ירחים למנוי. פירוש ירחי שוא הם ימות הקיץ שהם ארוכים כדכתיב (דברים כ״א:י״ג) ירח ימים. ולילות עמל אלו לילות החורף שהם ארוכים כלומר אריכות הימים. והלילות היה לו שוא ועמל. שלא מצא בהם מרגוע. מנו לי. כלומר במנינם נמסרו לי שלא חסר מהם אחד. ומה לילות למנוי שלא חסרו אחד [כו׳]. הראב״ד:

משפט המצריים שנים עשר חדש. דכתיב (שמות ה׳:י״ב) לקושש קש לתבן. אימתי התבן מצוי שם באייר. והם יצאו בניסן. סדר עולם. הראב״ד:

משפט גוג ומגוג לעתיד לבא י״ב חדש כלומר שלא ינגפו בבת אחת אלא מתחלת [מכתן] עד סופה י״ב חדש. שיהיו נמוקים והולכים עד שיכלו דכתיב [ישעיה י״ח] [ו׳] וקץ עליו העיט וכל (חית השדה) בהמת הארץ] עליו תחרף קיץ וחורף. הרי שנה שלמה [סדר עולם]. הראב״ד:

גוג ומגוג. הכי גרסינן וכן כתוב ביחזקאל ל״ח [ב׳] אל גוג ארץ המגוג. וכל הנבואה על גוג שהוא המלך. ובסי׳ ל״ט [ו׳] כתיב ושלחתי אש במגוג וגו׳ וי״ס דל״ג ומגוג כלל. וי״ל לפי שלא שנאמר על מגוג אלא ושלחתי אש ולא נזכר בו דין י״ב חדש. אבל יש ספרים דגרסי מגוג בלא וי״ו וזה ודאי טעות:

שנאמר והיה מדי חדש בחדשו. ובמשפט רשעים קמיירי דכתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו׳. והם אותם שכפרו בעיקר ושיש בידם חלול השם. אבל [שאר רשעים] דינם י״ב חדש. הראב״ד. וכאשר הגהתי כן נ״ל מסדר עולם ומפרק קמא דר״ה דף י״ז. ועיין במשנה ט״ז פרח ג׳ דאבות:

שנאמר ומדי שבת בשבתו. פירש הר״ב כלומר לחחר שיהיו בגיהנם כל כך ימים כמו שיש מיום ראשון של פסח וכו׳ עד עצרת וכו׳ והחי דקאמר בשבתו מפני שי״ט של עצרת תלוי בי״ט של פסח. משא״כ בשאר מועדים שאינן תלויים זה בזה. הראב״ד. וכן פירש הרמב״ם. ונ״ל דריב״ן מודה נמי לת״ק דיש רשעים שנדונים י״ב חדש כדכתיב מדי חדש בחדשו. אלא דקאמר דאיכא נמי דאינן נדונים אלא כמפסח ועד עצרת וכו׳ ולת״ק דרשינן שבת בשבתו נמי כמו חדש בחדשו. כשיבא שבת באותו שבח שמת בו. וקמ״ל דאם מת בסוף החדש דלא תימא כשיבא תחלת אותו חדש יבא להשתחוות. ומתקיים בו מדי חדש בחדשו. דמקצת החדש ככולו. אלא מדי שבת בשבתו כשיבא אותו שבת. כך נראה בעיני:

פרק ג

א **כל המטמאין באהל וכו׳**. עיקרה באהלות רפ״ג כי שם מקומה. ומה שראוי להוסיף בה הנני יוסיף שם בס״ד:

ב **אוכל פרוד**. פי׳ הר״ב כגון צבור של אגוזים וכו׳. כך פי׳ הרמב״ם. [*ומ״ש הר״ב שהוא שיעור וכו׳. עמ״ש בזה ברפ״ב דטהרות]. והראב״ד מפרשה כאותו ששנינו במשנה ח׳ פ״ח דטהרות ר׳ דוסא אומר אוכל פרוד אינו מצטרף. ומיירי ע״י משקה כדאיתא התם:

מחללין מעשר שני על אסימון דברי ר׳ דוסא. דדריש וצרת הכסף בידך לרבות כל דבר הנצרר ביד. גמ׳ פ״ד דב״מ דף מ״ז. ובמשנה ב׳ פ״ק דמסכת מעשר שני סתם לן כרבנן:

לחטאת. פי׳ הר״ב למי חטאת וכו׳. שהפרה אדומה היא נקראת חטאת בהחלט כדאמר רחמנא חטאת היא. רמב״ם:

אם נטמאו ידיו נטמא גופו. פירש הר״ב דמעלה עשו וכו׳ עיין במשנה ה׳ פרק ב׳ דחגיגה והתם סתם לן כחכמים:

ג **חמש רחלות וכו׳**. שנויה במ״ב פי״א דחולין ועיין שם:

ד **החוצלות טמאות טמא מת**. פי׳ הר״ב מחצלאות וכו׳. ויש להם שפה סביב ואע״ג דמדרבנן מטמאין אע״פ שאין להם בית קבול. [כמ״ש הר״ב בריש פ״ב דכלים] הכא היכא דלית להו גדנפא. עשוין לסיכוך. תוס׳ פ״ק דסוכה דף כ׳. ועיין כ״ט דכלים משנה ו׳:

וחכ״א מדרס. לשון הר״ב דחוי נמי לשכיבה ואימא אף מדרס. גמ׳ שם:

גלגילון. פי׳ הר״ב אבנט שחוגרים וכו׳ וכ״פ במשנה י״א פי״א דנגעים גם הרמב״ם פי׳ שם כך. ומסיים ואולם הוא נגזר מן והגליונים ע״כ. ובפירושו שבכאן נראה דגורס פתיגיל ומפרש שהיא מלה מורכבת מן פתיל גיל.

ה **ארוג טמאה**. אפילו לר׳ דוסא טמא משום ארוג כל שהוא. הראב״ד. ועיין זה בפירוש הר״ב דריש פרק כ״ז ממסכת כלים:

ושל עור רבי דוסא בן הרכינס מטהר. דקא סבר תשמיש קלע לאו תשמיש הוא כדי לעשותו כלי. לפי שאינו עשוי [אלא] לזרוק בו אבנים ומעשה מקל בעלמא הוא עושה. הראב״ד:

בית הפקיע. פירש הר״ב הבית יד שאוחז בו וכו׳ ורוצה להפקיע וכו׳ כלומר להוציא. ועיין בפירוש הר״ב רפ״ה דמסכת שקלים בדבור על הפקיע. ומה שכתבתי שם:

ו **השבויה אוכלת בתרומה דברי ר׳ דוסא אמר רבי דוסא וכי מה עשה לה ערבי הלז [דערביים שטופי זמה דתשעה קבין ירדו לעולם וכו׳ ולרבותא נקטיה**. תוס׳] וכי מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה מן הכהונה [כלומר אין נוהגין בהן הפקר לאונסין בבעילה אלא לשחק עמהן. רש״י פ״ג דכתובות דף ל״ר]:

האשה שאמרה נשביתי וכו׳. הכי סתם לן תנא במשנה ה׳ פ״ב דכתובות:

שהפה וכו׳. נ״א ל״ג וכן נראה שהיא גי׳ הרמב״ם דאל״כ אין לו לפרש על העיקר שבידינו הפה שאסר וכו׳ אי איתא דגרס ליה בהדיא במשנה:

ז **ארבעה ספיקות וכו׳ כיצד הטמא עומד וכו׳**. פירש הר״ב מצורע עומד וכו׳ ומשנה זו שנויה מתני׳ ב׳ פ״ו דטהרות ושם מפרש הר״ב עוד פירוש אחר וע״ש.

ח **שלשה דברים רבי צדוק מטמא וכו׳**. שנויה במשנה ה׳ פי״ב דכלים. וע״ש ובמשנה דלעיל מינה מ״ש בשתיהן בס״ד. ומ״ש הר״ב במסמר השולחני דרבנן מטהרים משום דתשמישו עם הקרקע עמ״ש בזה במ״ה פרק י״א דכלים:

ט **ארבעה דברים ר״ג מטמא וכו׳**. שנויה מתניתין ו׳ פי״ב דכלים וע״ש ובמשנה ג׳ דהתם מ״ש בשתיהן בס״ד:

י **שלשה דברים ר״ג מחמיר וכו׳**. שנויה במשנה ו׳ פ״ב דביצה וע״ש:

זוקפין. תרגום [בראשית ל״ז] וגם נצבה אף אזדקפה. הרמב״ם:

וחרי. פי׳ הר״ב עיסה גדולה וכו׳ כמו והנה שלשה סלי חורי על ראשי (בראשית מ׳). הרמב״ם. [*ובערוך ערך חר כלומר חררות גדולות הראויות למלך]:

יא **אף הוא אמר ג׳ דברים להקל וכו׳**. שנויה במתני׳ ז׳ פ״ב דביצה וע״ש:

יב **שלשה דברים ר״א בן עזריה מתיר וכו׳**. שנויה במתני׳ ח׳ פ״ב דביצה. וע״ש:

פרק ד

א **ביצה שנולדה ביום טוב וכו׳**. ב״ש אומרים שאור בכזית. הכל נשנה ברפ״ק דביצה. וע״ש:

ב **בהמה שנולדה בי״ט וכו׳**. עד שהוא אסור. נ״א ל״ג. ובודאי שכן הוא דהא אפרוח רב ושמואל ואי תימא ר׳ יוחנן פליגי ביה בפ״ק דביצה דף ו׳. וכן מייתי התם ברייתא עגל שנולד בי״ט מותר. ולא מייתי מתני׳ דהכא. אלא ודאי דל״ג להו במשנה לא בהמה ולא אפרוח:

הכל מודים שהיא מותרת. ולא שייך טעמא דהכנה דדוקא לידת ביצה חשוב הכנה משום דע״י לידה הוכנה לגדל אפרוח. דאילו נמצאת במעי אמה אינה מגדלת אפרוח. וגם טובה יותר לאכול. אבל ולד הוא טוב לאכילה וראוי לכל דבר אם נשחטה אמו ונמצא במעי אמו. כמו אחר הלידה כ״כ הרא״ש שם. ומ״ש הר״ב והוא שידוע בעובר שכלו לו חדשיו. הרא״ש והרי״ף שם. וטעמא דאי לאו הכי הרי הוא כנפל. וכלו לו חדשיו [כמ״ש ברפ״ק דר״ה]. דדקה יולדת לחמשה חדשים וגסה לתשעה. הרמב״ם בפ״ד [הלכה ה׳] מהלכות מאכלות אסורות:

ואפרוח שיצא וכו׳ שהוא אסור. פירש הר״ב משום שרץ העוף. כיון שלא נתפתחו עיניהם. אתרבו מכל השרץ השורץ. כדאיתא בגמרא דביצה שם. אבל תימה דההיא רבי אליעזר בן יעקב היא דס״ל אף בחול אסור. ואילו הכא לא אסרינן אלא בי״ט. אלא טעמא כדאמר רב התם דלא דמי לבהמה שנולדה שהיא מוכנת אגב אמו. אבל אפרוח אינו מוכן אגב אמו. ומוקצה הוא. וכן העתיק הרמב״ם ברפ״ב מהלכות י״ט:

השוחט חיה ועוף בי״ט וכו׳. [משנה] זו שנויה בפ״ק דביצה משנה ב׳. וע״ש:

ג **בית שמאי אומרים הבקר וכו׳ שנויה ברפ״ו דפאה.** וע״ש ועמ״ש בשם התוס׳ ברפ״ח דכתובות:

הבקר. וה״ג בפאה. ופירוש הבקר כמו הפקר כמ״ש בשם הר״ש והראב״ד מסיים פה וכן בלשון תורה בקורת תהיה. כלומר מופקרת היא שאינה א״א לא יומתו כי לא חופשה ע״כ. וכפי הפשט הוא דקאמר הכי. אבל החכמים ז״ל העתיקו דבקורת מלקות הוא. כלומר בקריאה תהא כמ״ש הר״ב במשנה י״ד פ״ג דמכות:

ד **העומר שהוא סמוך לגפה וכו׳.** שנויה במשנה ב׳ פ״ו דפאה וע״ש:

ה **כרם רבעי וכו׳.** שנויה משנה ו׳ פ״ז דפאה. וע״ש ועוד היא שנויה במשנה ג׳ פ״ה דמע״ש:

וב״ה אומרים כולו לגת. והא מלתא נמי חומרא לב״ה שהוא מחמיר אצל העניים משום גזל בעל הבית. הראב״ד:

ו **אינו צריך לנקב.** כתב הר״ב ואע״פ שהמוהל היוצא מהן וכו׳ דמוהל מכשיר כדתנן במשנה ה׳ פ״ו דמכשירין. וע״ש. ונ״ל להגיה בל׳ הר״ב מוחל בחי״ת דהכי הל׳ התם במכשירין ועוד במשנה ג׳ פרק ט׳ דטהרות. ובמקואות פ״ז משנה ג׳ וד׳. ומייתי לה נמי הכי בפכ״ב דשבת דף קמ״ד. אע״פ שכ״כ ג״כ הר״ב במשנה ה׳ פרק ט׳ דטהרות. וראיתי כמו כן בה״א בפירוש רש״י ובתוס׳ פ״ק דיבמות דף ט״ו. ועוד בתוס׳ פ״ג דחגיגה דף כ״ה ופ״ק דשבת דף י״ז. ואמנם דברי הר״ב נמשכים אחר לשון הרמב״ם. שבכאן כתב ג״כ בה״א. אבל בפירושו דטהרות ומכשירים. בחי״ת. וכן בחבורו פי״א מהלכות ט״א וכן בערוך הועתק בחי״ת:

ומודים שאם נקבה וסתמוה שמרים שהיא טהורה. ואי קשיא לך ההיא דגרסי׳ בכלים פרק [י׳] חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה. אלמא סתימת שמרים הויא סתימה ומצלת באהל המת בצמיד פתיל. התם לאו בגלוי דעתא תליא מלתא אלא בסתימה תליא מלתא הלכך כל מידי דסתים מציל. והוא דקאי באפי נפשיה. אבל לענין הכשר כיון שע״י טורח התשמיש נבקעה הסתימה והמשקה אינו מתקיים בה. הא גלי דעתיה דלא בעי ליה למשקה. הראב״ד:

שהיא טהורה. ופעמים אומרים בהחלט שם הטהרה על דבר שאינו מוכשר כמו שנבאר במסכת מכשירין. הרמב״ם:

אף ע״פ שהוא מנטף טהור. דבטל ע״ג גופו משא״כ במפה דפרק ח׳ דברכות [משנה ג׳]. הראב״ד בשם ירושלמי:

אבר קטן. והוא האצבע הקטנה. מאצבעות היד. הרמב״ם. וברפ״ח דשבת דתנן נמי כה״ג ומפרש בה אצבע קטנה שברגל. וכמ״ש הר״ב שם. ועוד פירשו שם בקטן בן יומו. והכי איתא בגמרא התם [דף ע״ז] ואולי דמדלא מייתי התם מתני׳ דהכא ומפרשינן נמי בכה״ג. הוא דסבירא ליה להרמב״ם דדוקא התם מפרשינן הכי אבל לא הכא אלא כמשמעה ומסתמא אבר היד היא שסכין. ובחבורו ספ״ב מהלכות טומאת אוכלין העתיק ל׳ המשנה. משא״כ בפי״ח מהלכות שבת ובפ״ב דכלים משנה ב׳ תנן כדי סיכת (אבר) קטן. ופי׳ שם הר״ב והר״ש. כמו בשבת. ואע״פ שלא הובאה בגמ׳. אבל הרמב״ם העתיק שם בפירושו ובחבורו פי״ח מהלכות כלים הלכה י״ג כדי סיכת אדם קטן:

כדי סיכת אבר קטן. פי׳ הר״ב ויותר משיעור זה טמא בשביל השמן שנטמא בהטמאו ונשאר על בשרו וטמאהו וכו׳. וכן כתב הרמב״ם בפירושו. ונראין דבריהם שאדם מתטמא מהשמן. וצריך לומר דמיירי בטומאת ידים. כלומר שאם נגעו הידים בשמן נטמאו. אבל גוף האדם אי אפשר שיחזור ויתטמא מן השמן שלא היה טמא אלא ממנו נטמא [*א) דהא אין אדם מקבל טומאה אלא מאב כמ״ש ברפ״ה דזבים. ואין לך שמן נעשה אב כדמוכח בריש כלים] וכן נראין דברי הראב״ד דבטומאת ידים מיירי. ולשון הרמב״ם בספ״ב מהלכות טומאת אוכלין. הרי הוא טהור כשהיה מקודם. וכן בסיפא כתב סך שמן טמא וטבל. לא טהר השמן וכו׳ ואם לאו וכו׳ בטל במיעוטו. הרי שסברתו דע״י טבילת האדם נטהר השמן. כפי התנאים השנויים במשנתינו וכן פירש הראב״ד ולא ידעתי למה כתב הכ״מ שהראב״ד מפרש משנה זו בענין אחר מפירוש הרמב״ם. ומ״ש הר״ב שאין לך משקה וכו׳ משנה ח׳ פ״ד דמכשירין:

ואם היה שמן טמא מתחלת וכו׳. והא דמפלגינן בין טמא מתחלתו לטהור מתחלתו מפני שטומאתו חושבתו. א״נ גזירה שמא יאמרו ראינו שמן טמא עולה לה טהרה במקוה. הראב״ד:

ז **בדינר וכו׳.** שנויה בריש קדושין. וע״ש:

ובית הלל אומרים בפרוטה. וא״ת כי קבלה קדושין מאחר הוי ב״ש לחומרא. ואמאי מני לה הכא גבי חומרי ב״ה וי״ל דלא [להכי] אתשיל בבית המדרש וכו׳. תוס׳ ריש קדושין ועמ ש במשנה ד׳ פ״ח דברכות:

בית שמאי אומרים פוטר הוא את אשתו בגט ישן וכו׳. [בבא] זו שנויה במשנה ד׳ פ״ח דגטין וע״ש.

המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי וכו׳. שם משנה ט׳ וע״ש:

ובית הלל אומרים צריכה הימנו גט שני. פי׳ הר״ב ב״ה סברי הן הן עדי יחוד וכו׳ ואין אדם וכו׳. כשיש יכולת בידו לבעול שלא לשם זנות. כ״כ הרמב״ם וסיים בה והוי יודע ענין זה כי הוא נפלא מאד ונפתחים בו מנעולים. ע״כ. ונראה בעיני שנתכוין למה שכתב בחבורו פ״י מהלכות גרושין שלא אמרו חכמים חזקה זו שאין אדם וכו׳. אלא באשתו שגרשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם [א״נ כההוא שכתבתי ספ״ט דכתובות] שהרי אשתו היא ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות או יפרש שעל תנאי הוא בועל אבל בשאר הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשום זנות או שיפרש כי הוא לשם קדושין ואצ״ל בשפחה או נכרית שאינה בת קדושין שאין חוששין להן כלל. עכ״ל. ואם אי אתה אומר שלכך נתכוין מהו השבח שנשתבח. ואיזה מנעול הוא שנפתח ביתור לשונו שכתב כשיש יכולת בידו וכו׳. דליכא למימר דאתא למימר כשיש כאן עדים. דפשיטא דבלא עדים אין קדושיו קדושין כלל. כמ״ש בריש מסכת קדושין. אלא דה״ק כשיש יכולת בידו וכו׳ שהרי היא אשתו אלא שנתגרשה וכיוצא בזה. ואף ע״פ שהלשון אינו מבואר שיורה זה. מ״מ מפני זה שכתב שהוא נפלא וכו׳ אני סובר שלזה הוא שנתכוין:

ח **בית שמאי מתירין את הצרות לאחין וכו׳.** שנויה בספ״ק דיבמות וע״ש:

ט **שלשה אחים וכו׳.** שנויה במתני׳ ה׳ פ״ג דיבמות וע״ש:

אי לו. עמ״ש במשנה ז׳ פרק י״ג דיבמות:

י **המדיר את אשתו מתשמיש המטה וכו׳.** שנויה במתניתין ו׳ פ״ה דכתובות וע״ש:

בית שמאי אומרים שתי שבתות וכו׳. עיין מ״ש בשם התוספות ברפ״ח דכתובות:

המפלת לאור שמנים ואחד וכו׳. שנויה בארוכה במשנה ו׳ פ״ק דכריתות וע״ש:

סדין בציצית. כתב הר״ב וציצית שיש בו פתיל תכלת שהוא צמר וכו׳ הוי כלאים בסדין של פשתן. וביום דהוא מצותו. אתי עשה דציצית ודחי לא תעשה דלא תלבש שעטנז. וא״ת דהיכא דאפשר לקיים שתיהם לא אמרינן דדחי [וכמ״ש במשנה ד׳ פ״ב דיבמות] והכא אפשר לקיים שתיהם בשלא ילבש אלא טלית של צמר. כבר תירצו התוספת. בפרק אלו נערות [כתובות דף מ׳ ד״ה כגון]. שאין זה חשוב אפשר. ולי נראה דקושיא מעיקרא ליתא דכיון דדרשינן סמוכין. [דכתיב(דברים כ״ב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו. וסמיך ליה גדילים תעשה לך] למשרי כלאים בציצית אי אמרת דאין מטילין חוטי תכלת בטלית של פשתן. א״כ כלאים דשרי רחמנא היכי משכחת לה. כ״מ פ״ג מהלכות ציצית [הלכה ו׳]:

בית שמאי פוטרין. פי׳ הר״ב דגזרינן סדין בציצית אפילו ביום דלא מחייב. גזירה וכו׳. ואפילו ממינו נמי פטרי ליה דלמא אתי למיעבד תכלת. והלכך שייך שפיר לשון פטור תוס׳ פ״ד דמנחות דף מ׳ [ד״ה סדין]. וכתב רש״י ואי קשיא כיון דמדאורייתא חייב היכי מצו רבנן לעקור דבר מן התורה ולמפטריה מציצית משום גזירה ההיא. הא אותיבנא ביבמות פרק האשה רבה (יבמות דף צ׳). ומשנינן דכל דבר שאמרו לך ב״ד שב ולא תעשה מצות עשה זו שבתורה וראו טעם לדבריהם אין זה עוקר דבר מן התורה. דממילא מיעקר ולא איהו עקר לה בידים. ע״כ. ועמ״ש בריש פ״י דיבמות בדבור תצא מזה ומזה: [ב)

כלכלת השבת כו׳ נשנה במשנה ב׳ פ״ד דמעשרות]:

יא **מי שנדר נזירות מרובה וכו׳.** נשנה במשנה ו׳ פ״ג דנזיר וע״ש:

מי שהיו שתי כתי עדים וכו׳. שם משנה ז׳. וע״ש:

יב **אדם שהוא נתון תחת הסדק וכו׳.** נשנה במשנה ג׳ פי״א דאהלות [*ועיין במשנה ד׳]:

פרק ה

א **רבי יהודה אומר ששה דברים מקולי ב״ש וכו׳.** לאו דאיכא הני ותו לא. אלא כשנכנסו לכרם ביבנה. והעידו כל אחד על אותו שבידו. העיד ר׳ יהודה על אלו. רש״י פ״ח דשבת דף ע״ז. והראב״ד כתב וז״ל נ״ל כי התנאים שנזכרו בזה הפרק לקולי ב״ש ולחומרי ב״ה כולם מוסיפים הם על הפרק הראשון ששנו פ״ד. כי התנא ששנה הפרק ההוא ס״ל בהנך דהאי פרקא דב״ש לחומרא וב״ה לקולא. ומיהו אע״ג דהנך דיחידאי נינהו הנהו דמשכחנא בהו סתמא דמתני׳ הלכתא נינהו. ע״כ:

ובית הלל מטמאין. כדפי׳ הר״ב בר״פ בתרא. וע״ש:

מפני שגדילה באיסור. משום דביצה כגופה דמי ולפיכך כשנטרפה התרנגולת אף הביצה אסורה. ואפילו בביצה שנגמרה לגמרי קודם שנטרפה. דהא אכיוצא בה נמכרת בשוק קאי. והא דתנן מפני שגדילה באסור הא מפרקינן לה בגמ׳ [דחולין דף נ״ח]. אימא שגמרה דטרפה אינה יולדת [כמ״ש הר״ב

בספ״ו דתמורה] הר״ן פ״ג דחולין אפיסקא דנשתברו רגליה דאלו כשרות בעוף:

דם נכרית. נשנה במ״ג פ״ד דנדה וע״ש:

ובית הלל אומרים אין אוכלים אלא בטובה. והר״ב העתיק אין אוכלים בטובה וכן היא הגירסא בס״א וכן במ״ב פ״ד דשביעית. אבל הראב״ד גורס כגירסת הספר ומפרש וז״ל. ונ״ל דטעמייהו דב״ה משום דגזרי שביעית אטו שאר [שני] שבוע כדי שלא יהא אדם רגיל ליכנס בשדה חבירו ובגינתו ובפרדסו שלא מדעתו אבל מן [התורה] ודאי מותר. דכתי׳ (שמות כ״ג:י״א) ובשנה השביעית תשמטנה ותניא במכילתא מגיד שהוא פורץ בה פרצות. אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם. ע״כ. ועיין בפרק ד׳ דע״ז מ״ג:

החמת ב״ש אומרים צרורה עומדת. כר״מ דמתני׳ פכ״ו דכלים. וכולהו תנאי דהתם דלא כר׳ יהודה דאינהו ס״ל ב״ה לקולא. הראב״ד. והיינו נמי דהר״ב והרמב״ם שם. וכן בחבורו ספכ״ד מהלכות כלים. פסקו כת״ק דהתם ולא כב״ה דהכא:

ב הצוף עולה עם הגבינה וכו׳. עיקרה ברפ״ח דחולין וע״ש:

תורמין זיתים על שמן וכו׳ כדברי ב״ש וב״ה אומרים אין תורמין. ופי׳ הר״ב מי שיש לו שמן כו׳ וזיתים וכו׳ אינו יכול לתרום מן הזיתים. כפי הבעור וכו׳ דכתיב כדגן מן הגורן וכו׳ וכ״פ הרמב״ם. ואי קשיא דבמ ד פ״ק דתרומות דתנן אין תורמים זיתים על השמן וכו׳ ואם תרמו ב״ש אומרים וכו׳ וב״ה אומרים אין תרומתן תרומה. ההיא לאו ר׳ יוסי היא. כך נראה בעיני שזו היא שטת הרמב״ם. וכן בחבורו פ״ה מהלכות תרומות לא העתיק משנה דהכא כלל ש״מ דס״ל דיחידאה היא. וכך יש לפרש שהיא דעת הר״ב. אלא שראיתי להר״ש בפירוש מסכת תרומות שהביא מן הירושלמי שתי ברייתות שהן דברי ר׳ יוסי. דחדא תני כמו הכא דלא פליגי אלא בלכתחלה ומסיים בה בהדיא הכל מודים שאם תרם שאין צריך לתרום. ותני אידך בשם ר׳ יוסי כי האי לישנא דמתני׳ דתרומות ממש. ומישבם הר״ש דהא דתני אין תרומתו תרומה בתורם שלא מדעת כהן דאיכא גזל השבט. כלומר שצריך לטרוח לדרוך זיתים וענבים והיינו דפי׳ ג״כ הר״ב שם במשנה ח׳ משם פסידא דכהן. ע״ש. והא דקתני דלכתחלה לא הא דיעבד תרומתו תרומה. בנטל רשות מן הכהן. דזימנין דניחא ליה לכהן בזיתים וענבים יותר משמן ויין. ואפי׳ דלכתחלה אסור. דיעבד תרומתי תרומה. עכ״ד. וגם לדברי הר״ב יש ליישב כן. וניחא טפי כדאמרינן בפ״ג דקדושין דף ס״ג ddחקינן ומוקמינן מתני׳ בתרי טעמי. ולא מוקמינן בתרי תנאי. כ״ש הכא דאשכחן בהדיא דתני בשם רבי יוסי כלישנא דמתני׳ דהכא ודהתם והוי צריכין למוקמי בתרי תנאי אליבא דחד תנא דהוה מלתא דחיקא טפי. אבל מיהת להרמב״ם ליכא לפרושי הכי מדלא כתב בחבורו דמדעת כהן בדיעבד תרומתו תרומה כמתני׳ דהכא להר״ש. ויש עוד תירוץ אחר בדברי הר״ש על פי הירושלמי. וכתבו ג״כ הראב״ד בפירושו דהכא. דמתני׳ דהכא ליתא בזיתים על השמן אלא בשמן על הזיתים. וההוא ודאי דאף הר״ב לא ס״ל דא״כ ה״ל לפרש. ועוד דנדחק הר״ש לפי תירוץ זה במתני׳ דסיף אותו פרק ולכך אין להאריך בזה:

הזורע ד׳ אמות שבכרם וכו׳. פי׳ הר״ב דס״ל לב״ש דכורה אחת קרויה כרם וכו׳ כדתנן במשנה ה׳ פ״ד דכלאים. ומסיים בה בסיפא לפיכך הזורע ד״א שבכרם וכו׳ כהכא. והיינו דאיכא בין רבי יוסי דהכא לתנא דהתם. דלר״י דהכא כי אתשל בבי מדרשא לענין הזורע אתשל והוי ב״ה לחומרא. ולתנא דהתם כי אתשל לענין הנוטע אתשל. אלא דלפיכך הזורע וכו׳ ומשום דבבי מדרשא לענין הנוטע הוא דאתשל והוי ב״ה לקולא הלכך לא חשבינן לה בפ״ד בהדי הנך דלכ״ע הוי מקולי ב״ש וחומרי ב״ה. ועמ״ש בריש פרקין בשם הראב״ד:

המעיסה. שנויה בפ״ק דחלה משנה ו׳:

מטבילין בחרדלית וכו׳. שנויה במשנה ו׳ פ״ה דמקואות:

גר שנתגייר וכו׳. שנויה בסוף פ״ח דפסחים ועמ״ש שם בס״ד:

ג רבי ישמעאל אומר. ונ״א גרס ר״ש אומר וכן היא הגירסא בסוף פ״ג דידים וע״ש:

מי חטאת וכו׳ וב״ה מטמאין. דלא כסתמא דמתני׳ ד׳ פרק בתרא דמסכת פרה וע״ש ובמשנה ה׳:

הקצח ב״ש מטהרין וכו׳. שנויה ג״כ במתני׳ ו׳ פ״ג דעוקצים:

הקצח. פי׳ הר״ב זרע שחור. שקורין לו נייל״ו בלע״ז [*וכ״כ בפ״ג דעוקצים משנה ו׳. ועוד בסוף פ״ק דטבול יום] וזה לשון הערוך והפיץ קצח וכמון יזרוק. פירוש קצח דומה לכמון. אלא שהקצח שחור ובלע״ז נייל״ו ע״כ. וכתב עליו הראב״ד ז״ל ואין דעתי מיושבת עליו לפי שלא ראיתי מימי אדם שזרעה בכונה וכתיב (ישעיהו כ״ח:כ״ה) והפיץ קצח וכמון יזרוק. ואני שמעתי כי הוא אלקרוביי״א והיא

) אלכמו״ן. אלא שהכמון ארוך ממנו מעט. והיינו דכתיב והפיץ קצח וכמון יזרוק וכתיב (שם) לא בחרוץ יודש קצח וגו׳ כי במטה יחבט קצח וכמון בשבט. ופליגי בה ב״ש וב״ה אי הוה אוכל או לאו. כי הריח שלו קשה כדתניא בברכות פרק כיצד [דף מ׳] הישן למזרח גרנו דמו בראשו. ואכילתו

קשה. כדתניא ברישא דברייתא. קצח אחד מששים מסמני המות. אלא שהטעם יפה ללב. דאמר רבי חנינא הרגיל בקצח אינו בא לחולי הלב. ומוקמינן לה התם בטעמא בלחוד. ב״ש סברי כיון דהוא גופיה לאו בר אכילה הוא אינו אוכל וכו׳. וב״ה סברי כיון שהטעם שלו יפה ללב הוי אוכל וכו׳:

ד **דם יולדת שלא טבלה וכו׳**. שנויה במתני׳ ג׳ פ״ד דנדה. וע״ש:

ה **ארבעה אחים וכו׳**. שנויה בריש פ״ג דיבמות. ושם הארכתי בס״ד:

ו **העיד ארבעה דברים**. כדקא אזיל ומפרש. הראב״ד:

שלא יהיו אומרים וכו׳. [חדא] ועוד קאמר כלומר אפילו [כשאחזור] שלא אחזור בי משום השררה. ולא אהא נעשה רשע בפני המקום כי הוא בוחן לבות. אפילו הכי לא אתמנה לאב״ד אע״פ שהייתי חוזר. שלא יהיו אומרים וכו׳. כך נ״ל:

הוא היה מטמא שער הפקודה וכו׳. עיקרה במסכת נגעים פ״ה משנה ג׳ וע״ש. והא דכתב הר״ב כגון שהיתה בו וכו׳ איכא למימר משום דאיתא נמי ההוא דר״ע דהתם ולכך אמר כגון:

ודם הירוק. עיקרה במשנה ו׳ פ״ב דנדה. וע״ש:

הוא היה מתיר שער בכור וכו׳. עיקרה בסוף פרק שלישי דבכורות וע״ש. [*ומה שכתב הר״ב אסורים בגיזה ועבודה עיין בפ״י דחולין משנה ב׳]. ומ״ש הר״ב וז״ל ועקביא שרי דמגו דמהניא וכו׳ לא שמר הסדר הנכון. דכיון דכבר פי׳ דחכמים אוסרים משום גזירה דלמא אתי לאשהוויי וכו׳ תו לא סגי בטעמא דשריותא דמגו דמהניא וכו׳ אלא דצריכים ג״כ לומר דלא גזר. ועוד דאף רבנן מודו דמהניא וכו׳ אלא דאפ״ה גזרו וכו׳ אבל הרמב״ם כתב מתחלה טעמא דשריותא בדברי עקביא ואח״כ כתב דחכמים אוסרים משום שמא ישהה. ושוב מצאתי בפירוש הראב״ד שאחר שפירש דברי חכמים. כתב עקביא סבר לא גזרינן הלכך הכל מותר. אבל [היכא] דמת דברי הכל אסור דבשחטו הוא דשרי עקביא דסבר מגו דאהני היתר חכם לעורו ובשרו וצמרו לאחר שחיטה. אהני נמי וכו׳. וסתמא כרבי יהודה ורבי יוסי פליג עלה בסוף פ״ג דבכורות. ע״כ. והקרוב לומר שהר״ב העתיק דברי הראב״ד הללו ושיש חסרון וט״ס בדבריו. ועין בלשונו דסוף פרק ג׳ דבכורות:

[*בחלון]. אין זה כשאר לשון חלונות. כמו לא יפתח אדם חלונותיו. וחלון כנגד חלון דפ״ג דב״ב משנה ז׳ שהם שמשקיפין ממנו מהבית לחצר או לרשות אחרת. או לרשות הרבים. או שנעשה להכניס אור או אויר לחדר שהחלון בו. והיא מלשון ויפתח נח את חלון. (בראשית ח׳:ו׳) וכן וישקף אבימלך בעד החלון (שם כ״ו) והוא המפולש בכותל. אבל חלון דהכא אינו פתוח מעבר לעבר אלא פתוח בפנים החדר. ולא מבחוץ ועשוי להניח אדם שם את חפציו וכמו ששנינו ג״כ במעילה רפ״ו ובתמיד פ״ה משנה ג׳]:

בכרכמית. כך שמה. או על שם מקומה. רש״י פ״ג דבכורות די״ט:

דוגמא. בפי׳ אחר שכתב הר״ב ומסיים ולא השקוה. ר״ל שלא השקוה מי המרים. אלא מים אחרים היה שהשקוה. וכלומר שלא כתבו מגילת סוטה ומחקוה אלא מגילה בעלמא כתבו ומחקו והשקוה וכ״כ הראב״ד. וכן דברי הרמב״ם גם התוס׳ דברכות ועמ״ש לקמן בשם הערוך:

ונדוהו. פירש הר״ב לפי שזלזל בכבודן של שמעיה ואבטליון. דגם לפירוש השני שאמר שעשאו דוגמא ודמיון וכו׳ היה ג״כ ענינו לומר שלכך עשו דוגמא וסימן לפי שהיתה גיורת. והם גרים. וכאילו הם לא סברו להרחיקה להסתפחה בדת ישראל. כמ״ש הרמב״ם. והראב״ד מפרש כי חשד אותם לעשות שלא כדין. לפי שאין עושין כן שמא יוציאו לעז על מי המרים לומר שאין בודקין. ע״כ. ועיין במשנה ה׳ פ״ג דסוטה. ועמ״ש לקמן:

חס ושלום שעקביא נתנדה שאין וכו׳. בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. וא״ת וכי משוא פנים יש בדבר. שאע״פ שאין גדול ממנו בדורו. אם יחטא ואשם ופללו אלהים זה השופט אשר יהיה בימים ההם שאין לך שופט אלא שבדורו. יפתח בדורו וכו׳. ויש לומר דס״ל דהא דאמר דוגמא השקוה לא נתכוין לזלזל בכבודן כלל. וכפירוש שכתב הערוך בשם רב האי גאון דה״ק עקביא בן מהללאל לא השקוה מי סוטה אלא היו כמייראין אותה שמא תודה שנטמאת והראו כאילו מי סוטה הן. כדרך שאמר שלמה (מלכים א ג׳:כ״ה) גזרו את הילד החי. ושלא לעשות כן. אלא שם דרך חקירה כדי שיתגלה לו הסוד. ע״כ. וסובר ר׳ יהודה כיון שאף לדברי עקביא להתייראות כדי שתודה היו עושים כן א״כ אין כאן זלזול כלל. אבל ת״ק סובר שהיה זה זלזול. שאע״פ שלהתיראות היו עושים לא היה להם לעשות כן שמא יוציאו לעז על מי המרים וכמ״ש לעיל בשם הראב״ד. ור׳ יהודה ה״ק כיון שאין העזרה ננעלת וכו׳ בחכמה וביראת חטא כמותו א״א לנו לומר שהיה נכשל בזה ח״ו ושהיה בא ע״י כך לכלל נדוי. וכ״ש לגרסת הר״ב דגרם בענוה. והיינו טעמא דכיון שהוא היה עניו מכל אדם אשר על פני העזרה. אי אפשר שיצא דבר קצף מלפניו להבזות את שמעיה ואבטליון גדולי ישראל ח״ו. ועוד נ״ל לומר דאפשר דלא פליגי ת״ק ור׳ יהודה בלשון דוגמא ואף לר׳ יהודה היה זלזול בדבר. ואפ״ה אמר שח״ו שנתנדה דכיון שאין בחכמה וביראת חטא כמוהו. א״א שב״ד הקטן ממנו ינדוהו. ומתני׳ דייקא הכי. דלפירוש קמא לא הל״ל ח״ו שנתנדה אלא ה״ל למימר ח״ו שזלזל. ויש לי כדמות ראיה לזה. דבמשנה ח׳ פ״ג דתענית. דשלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גוזרני עליך נדוי. ושם משום כבוד המקום ב״ה היה. ופירש״י

בגמרא דף כ״ג אלמלא חוני אתה ואדם גדול. ע״כ. ואי ס״ד דדעתו דרש״י דר״ל כדמסיים במתני. אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא וכו׳ כבן המתחטא וכו׳ ועושה רצונו. כלומר וכיון שנעשה רצונך רואין אנו שאתה כבן המתחטא וכו׳ לא ה״ל לרש״י לפרש ואדם גדול. אלא ואתה כבן המתחטא. אלא ש״מ דס״ל לרש״י דתרתי קאמר אלמלא חוני אתה שאתה אדם גדול גוזרני וכו׳. ומפני שאדם גדול אתה א״א לגזור. והדר קאמר אבל מה אעשה לך שאע״פ שאינך אדם גדול. ולאו חוני אתה לא הייתי יכול לגזור עליך שאתה מתחטא וכו׳ ולשון אבל מה אעשה לך דייק ליה לרש״י לפרושי הכי דהוה מצי למימר אלמלא חוני אתה שאתה מתחטא וכו׳ גוזרני וכו׳. ואי משום אל תעמוד בדבר רע לא רצה לסיים בנדוי הא הוה מצי למימר גוזרני וכו׳ קודם ועליך נאמר ישמח אביך וגו׳. ולדקדוק זה דמלשון רש״י [מוכח] אע״פ שיש גדול ממנו כל שהוא אדם גדול אין מנדין: וכן נמצא בברייתא בפ״ד דפסחים דף נ״ג. אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נידוי. ופירש״י אלמלא תודוס אתה אדם חשוב. ע״כ. ונימוקי עמו שכן בירושלמי פרק אלו. מגלחין. אמרו על זה שהיה שולח פרנסת חכמים והאי עובדא ר׳ יוסי אמר כן. וכן בגמ׳ דברכות פ״ג דמייתי למתני׳ דהכא גרסי׳ ר׳ יוסי [אבל בפסחים דף ס״ד ע״ב גרסינן ר׳ יהודה] ואני תמיה דבפ״ג דמ״ק די״ז דפליגי אמוראי רב *) איויא ור״ל בת״ח שסרח אי מנדין אותו בפרהסיא. אמאי לא מייתי מההוא דתודוס וכן מההיא דחוני כמו שדקדקתי לרש״י. ולדידי מהכא נמי ה״ל לאתויי. וראיתי בירושלמי דהתם דמייתי מת״ק דהכא דמנדין. ומיישב הכ״מ ברפ״ז מהל׳ ת״ת. וב״י י״ד סי׳ של״ד דר״ל בצנעה היה. ע״כ:

שפקפק. לשון הר״ב שזלזל וז״ל הרמב״ם ופירוש מלת פקפק על בוריו הוא הדבר שאין לו קיום. והוא רופף והביא אותו בכאן על דרך הדמיון באותו שהיקל בטהרת הידים שהיא מדרבנן. ונתקיימה בישראל ונתתזקה. ע״כ:

בטהרת ידים. ר״ל שהידים מיטמאות מבלי שאר הגוף בדבר פלוני ובדבר פלוני כמו שהתבאר במסכת ידים. הרמב״ם:

ז **אני שמעתי מפי המרובים**. והם שמעו מפי המרובים. פירש הראב״ד וז״ל נראה כי הראשונים [נמנו] על אלו ד׳ דברים והיו מחצה למחצה. הוא שמע מן המחצה האחד. והם שמעו מן המחצה האחר. והוא עומד בשמועתו. והם עמדו בשמועתן. אי נמי עקביא היה אומר. כי אותן ששמע מפיהם היה הרוב. וחביריו אמרו כי האחרים שכנגדם הם היו הרוב. עכ״ל:

מוטב להניח דברי היחיד וכו׳. לשון הר״ב משום דהוא נמי מרבים קבל. והוו דבריו כדברי רבים שאין מתנאי המקבל [אלא שיהיו דבריו מרבים. [הרמב״ם]:

פרק ו

א **שממאנים את הקטנות**. לשון הר״ב כגון שני אחים נשואים שתי אחיות יתומות וכו׳ משום קטנה דדוקא יתומה היא כדפירש הר״ב וא״כ ה״ה דגדולה היא יתומה. אבל נשואי הגדולה נשואין גמורין בין יש לה אב בין שהיא יתומה. ועיין בפרק י״ג דיבמות משנה ז׳:

הקטנות. תרתי חדא דר׳ אליעזר במשנה ז׳ פרק י״ג דיבמות וכדמפרש לה הר״ב. וחדא דר׳ אלעזר דהתם במשנה י״א בא יבם על הקטנה. וחזר ובא על הגדולה כו׳ דצריכי תרווייהו. וליכא למשמע חדא מאידך כמ״ש שם בס״ד. והעיד ר׳ יהודה בן בבא דבשתי הקטנות מלמדים שתמאן. וליכא למימר דלא העיד אלא בחדא. ומאי קטנות. קטנות דעלמא. דא״כ גבי ושמשיאין את האשה לתני נמי נשים ונימא מאי נשים. נשים דעלמא. גמ׳ פ״ק דנדה דף ח׳. ונ״ל שזהו שכתב הר״ב וכן יש אחרת כיוצא בזו במסכת יבמות פרק ב״ש רר״ל ההיא מתני׳ י״א דהתם ולומר דתרתי נינהו. ולא שלא נתכוין אלא למשנה ז׳ דהתם ולומר שהיא כגון הך דהכא:

ושמשיאים את האשה ע״פ עד אחד. כדתנן בסוף יבמות:

ושנסקל תרנגול וכו׳. כתב הר״ב ואע״ג דכי יגח שור כתיב וכו׳ שכל מקום שנאמר שור וכו׳. וכ״כ רש״י בפ״ד דברכות דף כ״ז. ועמ״ש במשנה ד׳ פ״ק דסנהדרין. ובספ״ה דב״ק:

שהרג את הנפש. לשון הר״ב שנקר מוחו של תנוק. וז״ל רש״י [בברכות שם] שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף ונקב את מוחו:

ועל היין בן ארבעים יום וכו׳. לשון הר״ב ומקמי הכי פסול. דהוה ליה יין מגתו. וכן לשון רש״י בפ״ק דנדה [דף ח׳]. ר״ל דתניא בפ״ו דב״ב דף צ״ז ויין מגתו לא יביא ואם הביא כשר [ועיין בפירוש הר״ב משנה ו׳ פ״ח דמנחות. ומ״ש שם] והעיד על [היין] בן ארבעים יום דלכתחלה נמי יביא אפילו יש הרבה ממין אחר. תוס׳. ובפ״ד דברכות [דף כ״ז] כתב רש״י. ועל יין בן ארבעים יום שיצא מכלל יין מגתו. ובא לכלל יין גמור וקרינא ביה נסך שכר:

ועל תמיד של שחר וכו׳. כתב הר״ב שפעם אחת וכו׳ והקריבו תמיד של שחר בארבע שעות ביום. ועל אותה העיד ר׳ יהודה בן בבא. הרמב״ם:

ב **על אבר מן המת**. עיין במשנה דלקמן אבר שיש עליו בשר כראוי וכו׳ וכן במ״ז פ״ק דאהלות:

אבר מן החי. עיין בפי׳ [הר״ב] ריש מתני׳ דלקמן ומ״ש שם:

שהחי עושה משכב ומושב. פירש הר״ב דהיינו הזב כשהוא חי וכו׳ כל זה מבואר במ״ו פ״ד דזבים. וע״ש:

ג כזית בשר הפורש מאבר מן החי. כתב הר״ב אבר שפירש מן האדם החי וכו׳ כל זמן שהוא אבר שלם וכו׳ כלומר דאילו חסר העצם טהור כדלקמן. ומה שכתב דכתיב בחלל חרב או במת אבר שהבדילתו החרב מן החי. לפי שאין הפרש בין חלל חרב. או החנוק. או הנסקל וזולתם. מת נקראים הכל. אלא לכך נאמר בחלל חרב. לומר אבר שהבדילתו וכו׳. הרמב״ם. ועיין לקמן בדבור אבר שיש וכו׳ וכן בריש פ״ק דאהלות. ומ״ש והבשר הפורש מן החי וכו׳ כדתנן לקמן ושם אפרש בס״ד:

רבי אליעזר מטמא. באהל. ורבי יהושע ורבי נחוניא מטהרים מלטמא באהל. כ״פ הראב״ד. אבל אין דעת הרמב״ם כן. אלא דמטהרים לגמרי שהרי פוסק כר״י בפירושו גם בחבורו פרק ב׳ [מהלכות ט״מ]. ואילו סבירא ליה דלא טהרו אלא מאהל הוה ליה לחשוב בשר הפורש מאבר מן החי בהדי הני דמטמאו במגע ובמשא ולא באהל. דמני להו שם בריש פ״ג [הלכה ב׳]. וכן בשר הפורש מן החי. מטהר לגמרי כמבואר מלשונו שם פ״ב [הלכה ג׳]. וכמו שיתבאר בסמוך בס״ד:

עצם כשעורה מן המת. כתב הר״ב דכתיב ועל הנוגע. כך הגהתי. ועמ״ש בזה במשנה ה׳ פ״ק דכלים.

אבר שיש עליו בשר כראוי. פירש הר״ב שיעלה ארוכה. ומפרש בריש פ״ז דנזיר שהוא פחות מכזית. ומ״ש הר״ב דכתיב או בעצם אדם וכו׳. וכ״כ הרמב״ם. ועמ״ש בזה במשנה ה׳ פ״ק דכלים:

חסר הבשר טמא. פי׳ הר״ב חסר מן הבשר שהיה עליו. ונשאר בו בשר כראוי. בסמוך אפרש מאי דוחקיה דלא פירש חסר משיעור בשר כראוי. דהא עלה קיימינן. וטמא היינו במגע ומשא וכדתנן בסוף מתני׳ ה׳ פ״ק דכלים. וכן פי׳ הר״ש למשנתינו זו בסוף פ״ק דאהלות ואף הראב״ד מפרשו כך אלא דהוא מפרש באבר מהחי. משא״כ להר״ב כמ״ש לקמן:

חסר העצם טהור. פירש הר״ב כלומר טהור משום אבר. אבל טמא משום בשר. ופירש דבריו הכ״מ בריש פ״ג מהלכות טומאת מת דזהו באבר מן המת. דאילו באבר מן החי אם חסר מהעצם כל שהוא טהור לגמרי. אע״פ שכל הבשר קיים. מפני שבשר הפורש מן החי טהור [ועיין במשנה ה׳ פ״ב דאהלות]. אבל אם חסר מבשרו אם נשאר מן הבשר כדי להעלות ארוכה. מטמא במגע. ובמשא. ובאהל. ואם לאו מטמא במגע ובמשא. ואינו מטמא באהל. [כדתנן בפ״ק דכלים מ״ה] ע״כ. וכיון דאיירינן באבר מן המת צ״ל שיש בבשר כזית. וה״ק דמטמא משום בשר אף באהל. דאי לא תימא הכי אלא דחסר שיעור כזית. א״כ אין כאן טומאה כלל בבשר כדתנן [*לקמן] ובמ״ה פ״ב דאהלות. ועוד דהא לר׳ אליעזר אין טומאת אבר מן המת אלא כשיש עליו בשר כזית כדתנן במתני׳ דלעיל. הלכך על כרחנו בבשר שיש בו כזית מירי וקאמר דמשום בשר מטמא באהל אע״ג שמשום אבר לא היה מטמא באהל. ומ׳ מ מטומאת מגע ומשא לא יצא. כל שיש בעצם כשעורה. דאין סברא לומר דעצם כשעורה הפורש מאבר מן המת. לא יהא דינו כעצם כשעורה הפורש מן המת עצמו. והרי זה דומה ממש לתמיהת הכ״מ בפ״ב מהלכות טומאת מת על השגת הראב״ד שרוצה לחלק כן בכזית בשר הפורש מאבר מן המת וכתב עליו הכ״מ שזה תימה שאין סברא לחלק. ע״כ. וכן פירש הר״ב בהדיא בפ״ב דאהלות מ״ה. אבר מן המת עלם [כשעורה] הפורש ממנו טמא. וז״ל הר״ש בסוף פ״ק דאהלות. חסר עצם טהור לגמרי ובלבד שלא יהיה בו כזית בשר. וכגון דחסר עצם לגמרי דליכא עצם כלל דאי חסר עצם מברייתו צריך שלא ישאר ממנו עצם כשעורה דבענין אחר לא הוי טהור לגמרי. ע״כ. והשתא דאמרן דטהור לא הוי ממגע ומשא. ניחא דהוצרך הר״ב לפרש חסר בשר טמא דחסר מבשר שעליו ונשאר כראוי להעלות ארוכה. דהשתא טמא אף באהל. ועלה קאי חסר העצם. טהור. היינו מאהל. ואי הוה מפרש חסר בשר כפירוש הר״ש שכתבתי א״כ טמא היינו במגע ובמשא. ויהיה חסר עצם טהור אף ממגע ומשא וזה אינו כדכתבינן והא לא קשיא שיפרש חסר עצם לגמרי. כדפי׳ הר״ש. ויהיה טהור נמי לגמרי אף ממגע ומשא שזה נראה להר״ב שהוא דוחק גדול לפרש חסר דהיינו דוקא לגמרי. דהא סתמא חסר תנן. ואדרבה משמע טפי שאינו חסר אלא כל שהוא. ומשום שזו היא סברת הר״ב. לכך ג״כ מסיים אבל טמא משום בשר ולא מסיים וכשאין עליו כזית בשר וכדמסיים הר״ש. לפי שאינו רוצה לחדש תנאי במשנתינו דבר שלא נשנה בפירוש ולהכי קאמר דמשום בשר טמא. כלומר דהא מתני׳ לא אמרה שחסר הבשר. בבבא זו דחסר העצם. ומשום כך נמי לא פירש חסר העצם לגמרי. אלא הניח המשנה במשמעה דחסר כל שהוא:

שהבשר הפורש מן החי טהור. דהא לא מרבינן מקרא אלא עצם אדם. מה אדם וכו׳. כדפירש הר״ב וטהור לגמרי קאמר כמ״ש לעיל. וכן מצינו בבהמה שאבר הפורש ממנה בחייה. יש לו טומאת נבלה ובשר הפורש ממנה בחייה טהור לגמרי. כדפירש הר״ב במשנה ז׳ פ״ט דחולין:

רוב בנינו. לשון הר״ב כגון ב׳ שוקים וירך אחד. הכי תניא בסוף פ״ז דבכורות [דף מ״ה] ומסיים הואיל ורוב גובהו בגדול ופירש״י דזהו רוב הגובה באדם גדול. שאינו ננס באברים. דשני שוקים וירך א׳ הוי רוב גובה הגוף בלא הראש דלגבי (מנין) [צ״ל בנין] המת לא חשיב ראשו דבברייתא דאהלות קתני איזהו בנינו. השוקים. והירכים הגוף והשדרה. ל״א הואיל ורוב בנינו בגודל גרסינן. והכי לישנא דתוספתא בגודל בגובה. ע״כ. והר״ב שכתב והצלעות. במקום הגוף כ״כ הראב״ד לעיל פ״ק משנה ז׳. והר״ש ריש פ״ב דאהלות וכן העתיק הרמב״ם פ״ב מהלכות טומאת מת [הלכה ח׳]. וכך

מצאתי בתוספתא דאהלות בפ״ג*):

אף על פי שאין בהן רובע כתב הר״ב דרובע קב עצמות של מת מטמאים וכו׳ [*וכן רוב מנין וכו׳] אע״פ שאין בהן רובע. ועיין בפירושו משנה ז׳ דפרק קמא ומ״ש שם בס״ד:

פרק ז

א **העיד ר׳ יהושע וכו׳**. כולה מתני׳ במשנה ו׳ פ״ק דבכורות ושם ראיתי לפרש בס״ד:

ב **העיד ר׳ צדוק וכו׳**. משנה זו נשנית ג״כ במתני׳ ט׳ פ״י דתרומות. ומ״ש הר״ב טהור שאינו אוסר וכו׳. וכ״פ שם. ועמ״ש שם בס״ד:

ג **העיד ר׳ צדוק וכו׳**. נשנית משנה ה׳ פ״ה דמקואות וע״ש:

ד **בעלה אגוז**. פירש הר״ב הקליפה החיצונה הירוקה. וכן פירש הרמב״ם וז״ל בפ״ט מהלכות מקואות שאין עלה האגוז הלח שהוא צובע חשוב ככלים. ע״כ. ועיין בפירוש הר״ב משנה ה׳ פ״ה דמקואות:

ה **העיר רבי יהושע וכו׳**. שנויה במתני׳ ג׳ פ״י דפרה וע״ש:

העיר רבי פפייס וכו׳. שנויה במשנה ב׳ פ״ג דנזיר. וע״ש ברישא ומ״ש שם:

ו **העיד רבי יהושע וכו׳**. עיקרה בריש פ״ג דתמורה. ועיי״ש:

ז **ארוכות של נחתומים**. עיין במשנה ב׳ פרק ט״ו דכלים. ומ״ש שם:

תנר שחתכו חוליות. עיין במשנה י׳ פ״ה דכלים:

שהיו אומרים עד הפורים. כיון דאמר מר שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום. אתי לזלזולי בחמץ. פירש״י שכבר מן הפורים ואילך התחילו הדרשנים לדרוש ברבים בהלכות הפסח. הוזקקו השומעים לעשות פסח לסוף שלשים יום. ואם יעברו ב״ד את השנה. לא יתקבלו דברי שלוחי ב״ד לשומעין לדחות את הפסח. שכבר שמעו מן הדרשנים. ע״כ. ואידך מידע ידיע דשתא מעברתא בחושבנא חליא מלתא. וסברי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא. גמ׳ פ״ק דר״ה דף ז׳:

על תנאי. פירש הר״ב אם ירצה הנשיא. דת״ר אין מעברין את השנה אלא א״כ ירצה הנשיא. סנהדרין פ״ק דף י״א. ולא מצאתי טעם בדבר:

ליטול רשות: לדבר על עסקי צבור. רש״י. שם:

מהגמון. בברייתא דסנהדרין תני משלטון. ועיין סוף משנה א׳ פרק א׳ דגטין:

ח **מוסף היורה וכו׳**. שנויה במתני׳ ה׳ פ״ה דכלים:

שהיו אומרים חלוף הדברים. פי׳ הראב״ד וז״ל מפני כי הצבעים חסים על מי הצבע שלא יתפזרו יותר ממה שאין שולקי הזיתיה מקפידים על שליקתן. שאין למים צורך אלא מעט. וכשבא מנחם בן סגנאי *) שהיה צבע. והיה בקי בענין. וראה שהצמר והפשתן עולים למעלה ואין מניחין למים להתפזר. קבלו ממנו עדותו. עכ״ל. והר״ב הצריך שישמש בו משום דאי לאו הכי גם בשניהם לא היה בו שום טומאה דלשליקה עצמה אינה צריכה כ״כ. והראשונים היו סוברים דבשל צבעים. הוא צורך גדול:

ט **העיר ר׳ נחוניא בן גודגדא וכו׳**. שנויה במשנה ה׳ פ״ה דגיטין. ושם הארכתי בס״ד:

רבי נחוניא בן גודגדא. ובגיטין וכן ביבמות פי״ד משנה ב׳ גרס ר׳ יוחנן בן גודגדא:

[*מריש. פי׳ הר״ב קורה. ועיין בפירושו למסכת זבים פ״ד משנה ב׳:

שיתן את דמיו. ובגיטין גרס מפני תקנת השבים. וכן היא גירסת הר״ב גם בכאן]:

פרק ח

א **העיד רבי יהושע בן בתירא**. והר״ב העתיק רבי יהושע ובגמ׳ פרק י״ב דמנחות דף ק״ג בברייתא תני בה העיד רבי יהושע. ורבי יהושע בן בתירא:

על דם נבלות שהוא טהור. פירש הר״ב מלטמא כנבלה בכזית אבל מטמא ברביעית שאין לך דבר שיטמא דמו כבשרו אלא השרץ בלבד. דמרבינן ליה מקרא וזה וגו׳ כדפירש הר״ב במשנה ג׳ פרק ד׳ דמעילה. ומדאיצטריך התם לקרא ש״מ דבשאר דברים אין דמו כבשרו. וקשה א״כ ברביעית אמאי

ליטמא. ובהדיא בההוא ברייתא דמנחות [דף ק״ג ע״ב] דלעיל מסיים בהו אמר ר׳ יהושע בן בתירא מעשה והיו נוחרין ערודיאות לאריות באסטרטיא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהן בדם. ולא אמרו להם דבר. ש״מ דכשהעיד רבי יהושע בן בתירא שיהא טהור לגמרי העיד. איברא דהא מילתא שכתב הר״ב אבית הלל דמטמאין. שלא טמאו אלא ברביעית. איתא התם [דף ק״ד] שכך אמר רבי יוסי בר יהודה הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית ומסקי התוס׳ שיש שום ריבוי למדרש מיניה דדם נבלה מטמא ומסברא מוקים הרבוי ברביעית הואיל וכו׳. ע״כ. וצ״ל דשאני רבוי דלדם נבלה מרבוי לדם השרץ דביה מרבינן כשרץ עצמו. כדתנן במעילה. אבל הראב״ד פירש בריש פרק ה׳ הואיל וקרוש וכו׳ כלומר וכיון שהוא קרוש דומה לבשר. וגזרו עליו משום כזית נבלה. ע״כ. מ״מ לא אמר רבי יוסי בר״י אלא אבית הלל דריש פ״ה דההיא מתני׳ ר״י שנאה וכדתנן בריש פ״ה דמכילתין ופליגא על עדות זו דרבי יהושע בן בתירא. דרבי יהושע בן בתירא מטהר לגמרי. והכי איתא בהדיא התם בגמ׳ [דמנחות] שם דרבי [יוסי בר׳] יהודה ור׳ יהושע בן בתירא פליגי. ובפ״ח דשבת דף ע״ז איתא ההיא מתני׳ דב״ה מטמאין. ותני עלה ההיא דר׳ יוסי בר יהודה דב״ה לא טמאו אלא ברביעית וכו׳. ושם לא הובאה הברייתא דר׳ יהושע בן בתירא דלא צריכא לה התם. ולפיכך הקרוב אלי שהר״ב כשכתב כך לפרש לעדותו של רבי יהושע בן בתירא. כההיא דב״ה דמטמאין. וברביעית. שלא זכר אלא ההיא דשבת. ואשתמיטתיה. דבמנחות איתא בהדיא דההיא דבית הלל מטמאין. ועדות זו דרבי יהושע בן בתירא. לא אמרו דבר אחד. אלא כשטיהר רבי יהושע בן בתירא. לגמרי טיהר. ואין נ״ל לפרש דברי הר״ב שנתכוין למ״ש הרמב״ם בפירושו וז״ל שאינו מטמא כמו הנבלה. לפי שאין לך דבר וכו׳. אבל דם נבלות הוא כמו משקין טמאין וכן יתבאר בירושלמי באמרם דם נבלות מטמא ברביעית ובגמ׳ שקלים [פ״ג ה״ג] מאי טהור. טהור מלהכשיר. אבל לטמא. מטמא. ואמנם ברביעית כמו שבארנו. עכ״ל. דאי כך היא כונתו שמטמאים טומאת משקין לא הוה ליה לסתום אלא לפרש. אבל דעתו ודאי דברביעית מטמאין כנבלה עצמה. ועוד מידי הוא טעמא אלא משום הא דב״ה וההיא דב״ה ודאי בטומאת נבלה ממש היא מהך טעמא גופיה דהוה ליה לגמרא לפרש דטומאת משקה קאמרינן. וכן הוא בהדיא בפירש״י דשבת [דף ע״ז ד״ה ב״ש] שכתב שנ״ל דאף ב״ש לא טהרו משום טומאת משקין ש״מ דב״ה שטמאו משום טומאת נבלה טמאוהו. ויותר מזה מבואר בתוס׳ דשבת [שם] ומנחות [שם]. דבטומאת נבלה אמרו ב״ה. הלכך ודאי דז״ש הר״ב בדרבי יהושע בן בתירא שמטמא ברביעית היינו משום נבלה. וקשיא עליו מההיא ברייתא דמנחות. ודע דלהרמב״ם דמפרש לה טומאת משקין ברביעית. לאו לכל טומאה מצריך רביעית. אלא לפסול הגויה הוא דבעינן שיהא במשקין רביעית כדתנן במשנה ה׳ פ״ד דמעילה. אבל לטומאת מגע לא אמרו בו שעור כלל. והיינו דבחבורו פרק א׳ מהלכות שאר אבות הטומאות סתם וכתב. דם הנבלה אינו מטמא כנבלה. אלא הרי הוא כמשקין טמאין. שאינו מטמא לא אדם ולא כלים מן התורה. ע״כ. ועיין בפ״ד מהלכות טומאת אוכלין.

על אפר חטאת וכו׳. פי׳ הר״ב מעלה עשו בקדש ובאפר חטאת וכו׳ ואסמכוה אקרא דכתיב כף א׳ וגו׳ מלאה קטרת. וכן פי׳ הרמב״ם. ובמשנה ב׳ פ״ג דחגיגה תנן לקדש. ולא תנן התם הך דאפר חטאת. ופי׳ הר״ב שם דכתיב כף אחת ולא כתב שהוא אסמכתא אלא משמע דלימוד גמור הוא. ועוד קשה תינח קדש דאיכא למסמך אהך קרא. אבל אפר חטאת דליכא למסמך דקרא לא מיירי אלא בקדשי מזבח. ובגמ׳ פ״ג דחגיגה דף כ״ג אדתנן הכלי מצרף לקדש מנא הני מילי אמר ר׳ חנין דאמר קרא כף אחת וגו׳. הכתוב עשאו וכו׳ ומותיב עלה מדהכא דהוסיף ר״ע הסלת והקטרת וכו׳. ומדהוסיף על אפר חטאת ודאי על כרחך דרבנן הוא. דאי מקרא דרבי חנין ליכא למילף אלא קדשי מזבח. אבל אפר פרה לא. ומשני דר״ע הוסיף כלי שאין לו תוך דמצרף מדרבנן. ופליגא דרבי חנין. פירש״י דאמר צירוף דקדש דאורייתא. אדרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן דאמר מעדות של ר״ע נשנית משנה זו דכלי מצרף לקדש. שמעינן מהכא בהדיא דרבי חנין דדריש לה לקרא קא דריש לה דרשה גמורה ולא אסמכתא בעלמא. ואין הכי נמי דלא דריש ליה אלא לקדש. אבל אפר חטאת ודאי דאף לדידיה אינו מצרף אלא מדרבנן. וכן מה שהוסיף ר״ע לא הוסיף אלא מדרבנן. ובכלי שאין לו תוך. אבל ר״י דס״ל דאף לקדש אין צירוף מדאורייתא אלא מדרבנן. לא נסיב קרא אפילו למסמך עליה. וא״כ יש לתמוה על הר״ב והרמב״ם דפירשו דצירוף קדש מדרבנן. ונסבו להו קרא דרבי חנין וקאמרי דהוה אסמכתא. ושוב ראיתי בכ״מ פי״ב מהל׳ אבות הטומאות ששם כתב ג״כ הרמב״ם שצירוף הקדש מדרבנן. ושרמז יש בתורה כף א׳ וגו׳ וכתב עליו הכ״מ שפוסק כר״י משום דהוא מריה דגמ׳ טפי מר׳ חנין ומ״מ קרא דאייתי ר׳ חנין כתבו לרמז בעלמא. ע״כ:

הוסיף ר״ע. כתב הר״ב דאילו מעדותו של ר״ש בן בתירא לא שמענו אלא על הטמא וכו׳. ורמב״ם פירש דמעדותו של ר״ש לא שמענו שמצרף אלא כלי שיש לו תוך וכו׳ ולא דהרמב״ם הוא זה הפירוש אלא תלמוד ערוך הוא [חגיגה דף כ״ד] שכתבתיו לעיל. ומפני כך אני תמה ג״כ על פירושו של הר״ב שמפרש מדנפשיה דלא כהגמ׳:

והלבונה וגחלים. אע״ג דלאו אוכל נינהו חיבת הקדש מכשרתן לטומאה. רש״י בחגיגה. ועיין במשנה ה׳ פ״ר דזבחים וברפי״ב דמנחות:

והגחלים. פי׳ הר״ב אותן שכ״ג חותה במחתה ביה״כ. שבמה שהוא חותה הוא מכניס אבל גחלים של כל יום. תנינן נתפזר ממנו כקב גחלים היה מכבדן לאמה. כלומר שלא היה חושש להם. הרמב״ם. ור״ל כיון שלא היה חושש להם ש״מ שמעולם לא עשאום לאותן גחלים שיהיו קודש. וירושלמי הוא

הביאוהו התוס׳ בחגיגה [דף כ״ג ד״ה שאם] ומפרשים עוד לירושלמי בענין אחר ודגחלים דהכא בכל גחלים הוא. ואע״ג דנתפזר היה מכבדן. משום דלא נתקדש אלא הצריך לו. אבל מה שאין צריך לו לא. ויכול להפסידו:

ב **שהורהנה**. פי׳ הר״ב שנתמשכנה. משכון בלשון ישמעאל רה״ן. ערוך. [*ומצאתי הפרש בין משכון להרהון בחבורו של הרמב״ם בהלכות מ״ש [פ״ג הלכה י״ח] מן הירושלמי דמשכון אמרו שם על המשכן בחובו שכבר חייב לו. והרהון אמרו שם על שלוה עכשיו עליו ונ״ל דהכא נקט התנא זה הלשון לרבותא דנתמשכנה מדעת]:

ועדיה. בפסולי עדים קמיירי. כגון עבד ושפחה העידו. הראב״ד. כלומר דאל״כ מאי סברי בני משפחתה שרחקוה. הואיל והיה לה עדים שלא נטמאה:

האמינו שלא נסתרה ושלא נטמאה. כתב הר״ב ודוקא לזאת וכו׳ אבל אם אין לה עדים וכו׳. בזמן שיד הנכרים תקיפה ואשקלון יד הגוים תקיפה היא דארץ פלשתים היא. ועוד כבר גלו ישראל. רש״י פ״ב דכתובות דף כ״ו. וז״ש דכבר גלו נראה מדתנן התם שזה ר׳ זכריה בן הקצב היה בשעה שנכנסו האומות לירושלים [*כדתנן במשנה ט׳ פ״ב דכתובות] ומשמע ליה דבחורבן היה:

ג **ורבי יהודה ב״ב**. בגמ׳ פ״ק דכתובות דף י״ד מייתי לה וגרס ר׳ יהושע בן בתירא:

אלמנת עיסה. דאילו בת עיסה דאין לה חזקת כשרות החמירו אפילו בספק ספיקא. כך פירשו התוס׳ שם בד״ה אלמנת עיסה וכו׳. אבל בתר הכי בד״ה ת״ר איזו היא אלמנת עיסה וכו׳. כתבו דר״ת מוחק מהברייתא אלמנת. ולענין בת קתני ודקאי אמתני׳ דהכא העיסה נאמנת לטהר וכו׳. ע״כ. ש״מ דל״ג במתני׳ אלמנת. ובפרק י״ט מהלכות אסורי ביאה דייק הכ״מ מלשון הרמב״ם כדברי התוס׳ הראשונים:

לטמא ולטהר לרחק ולקרב. פירש הר״ב שבודקת ואומרת זו טמאה כדי לרחק וכו׳. וכן נמצא עוד במשנה דסוף פרקין. אבל התוס׳ דכתובות פירשו לטמא ולטהר שייך לענין ממזרות ונתינות [כדתניא פ״ד דקדושין דף ע״ב] ממזרי ונתיני עתידין לטהר לרחק ולקרב שייך אחללות. כדתנן הכהנים שומעים לכם לרחק ולא לקרב. ועמ״ש בסוף פרקין בשם הראב״ד:

אמר רשב״ג נ״א אמר רבן גמליאל. והיא עיקר דהא בכתובות רמינן לה אדר״ג דהתם כדלקמן:

אבל מה נעשה וכו׳. כתב הר״ב אע״ג דבעלמא וכו׳ הכא שאני. דמעלה עשו ביוחסין. היכא דלא טוענת ברי. אבל בטוענת ברי אפילו בחד ספקא מכשיר ר״ג בפרק קמא דכתובות:

ד **איל קמצא**. פירש הר״ב מין חגב ורואשו ארוך וסברי רבנן דארבה סלעם חרגול חגב כתיבי. והני אין ראשן ארוך. הלכך כל שיש ראשו ארוך לא. ור׳ יוסי בן יועזר דורש בכלל ופרט וכלל. ומרבה כל כעין הפרט שיש לו ד׳ סימנים דחשבינן במשנה דסוף פ״ג דחולין. ואיכא מ״ד בראשו ארוך לא פליגי דלכ״ע שרי [ה״ג התוס׳] והכא בכנפיו חופין את רובו ע״י הדחק קמיפלגי. מ״ס רובא כל דהו בעינן. ומ״ס רובו דמינכר בעינן גמרא פ״ב דע״ז דף ל״ז:

דכן. פי׳ הר״ב טהור חרגום טהור. דכי. וטהורים דכיין. הרמב״ם:

דאינון דכיין. כתב הר״ב איכא מ״ד דכיין טהורים לגמרי. דטומאת משקין לאו דאורייתא דדריש כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא בהכשר כדאיתא בפ״ק דפסחים דף ט״ז. והא דתנן בפרק ז׳ דפסחים מ״ז הציץ מרצה על טומאת הדם. ההיא דלא כר׳ יוסי בן יועזר כדאיתא בגמרא. ועיין בפי׳ הר״ב במ״ו פרק ט״ו דכלים שמפרש ג״כ שהן טהורות לענין הכשר וכן פי׳ הרמב״ם שם ובכאן. ומ״ש הר״ב איכא למ״ד. דכיין טהורים מלטמא אחרים. וכו׳. במ״ט פ״ד דטהרות. ואיכא נמי מ״ד התם במ״י דאפילו אחרים מטמאים מדאורייתא. והיינו אוכלים אבל לא כלים. עיי״ש בפירוש הר״ב:

ודיקרב למיתא מסאב. כתב הר״ב ה״ק וכל דיקרב ודאי למיתא מסאב אבל ספק וכו׳ ואע״ג דספק טומאה ברשות הרבים טהור דאורייתא. דכל איסור ספק מסוטה וכו׳ ומה סוטה רה״י וכו׳. גמ׳ פ״ב דע״ז [דף ל״ז] הלכתא מסוטה גמרינן לה. מה סוטה רה״י וכו׳ כלומר והלכך לית לן לאתויי אלא דומיא דסוטה. והואיל ולית לן בסוטה אלא רה״י ממילא ספק ברה״ר טהור. דהעמד דבר על חזקתו. והלכתא גמירי לה לאו דוקא אלא העמד וכו׳ כ״פ התוס׳. ובגמרא דריש מסכת נדה איתא טעמא דהעמד וכו׳ אבל במי״א פ״ד דטהרות מייתי ליה הר״ב דספק טומאה בר״ה טהור. מצבור טמא בפסח וכו׳. ושם אפרש בס״ד. ומ״ש הר״ב ואין מורין כן. פירש״י ברבים דלא לזלזולי ביה טפי:

ה **העיד ר׳ עקיבא משום נחמיה איש בית דלי שמשיאים האשה וכו׳**. שנויה בסוף יבמות. ואף ע״פ שר׳ יהודה בן בבא העיד על זה לעיל רפ״ו. הא תנן התם ביבמות [דף קי״ג] שאחרים לא היו משיאין אלא הוא. ועכשיו כשהעיד ר׳ עקיבא משום נחמיה קבלו והשיאו:

מלקט עצם עצם והכל טהור. פי׳ הר״ב ולא חיישינן שמא נטמאו בהם אדם וכלים דעזרת נשים דין רה״ר יש לה וכו׳. כ״כ הרמב״ם ומסיים ולא חפרו בארץ ג״כ כדי שיראו אם יש שם קבר אלא לקטו מה שצאו בלבד. ולא גזרו טומאה על ירושלים וכו׳ כמ״ש הר״ב. ובהכי אתי שפיר לישנא דמלקט עצם

עצם דהוי כהנהו דתנינן בסוף פ׳ ט״ז דאהלות לומר שאין לו שכונת קברות וסגי ליה בלקיטת עצם עצם כל הנמצא. ולא מחזיקין ביותר כ״כ הראב״ד בסוף מכילתין:

ו **כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל.** פירוש כשהיו בונים בימי עזרא. ופליגי אמוראי בגמ׳ פ״ב דשבועות דף ט״ז איכא מ״ד דס״ל דקדושה ראשונה בטלה לה. ופליג אדר׳ יהושע. ואם אין בית אין קרבן לפיכך עשו קלעים. ואיכא מ״ד דלא פליג. ומר דשמיע ליה אמר וכן מר. וקלעים לצניעותא בעלמא. ודעת הר״ב והרמב״ם נראה דס״ל כמ״ד דל״פ מדלא פירשו כלום. ועיין מ״ש לקמן. ומדלא תנן בלשון פלוגתא ליכא לאוכוחי די״ל דמשום שהעידו נשנה שלא בלשון פלוגתא. וכיוצא בזה במ״ט פ״ז דעירובין:

אלא שבהיכל בונים מבחוץ. שנתנו הקלעים לפנים ממקום החומה. ובונים את החומה מברוץ שלא יזונו עיניהם מן ההיכל. רש״י [דשבועות שם]:

ומעשר שני אע״פ שאין חומה. והא דתנן במ״ה פ״ק דמעשר שני. ואם אין מקדש ירקבו. ההוא תנא ס״ל דלא קדשה לעתיד לבא לא קדושה ראשונה ולא קדושה שניה. וכן נמי דהא דתנן במשנה ב׳ פ״ב דשבועות וכל שלא נעשה בכל אלו. הנכנס לשם אין חייבים עליה. סבירא ליה האי תנא דבאחת מכל אלו [תנן]. ולא בכל אלו. ונמצא שעזרא היה יכול לקדש. ואיכא נמי אמורא התם בשבועות דמפרש להההוא מתני׳ גופא דבאחת מכל אלו תנן. וס״ל דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. כך היא דעת הראב״ד בהשגותיו לסוף פ״ו מהלכות בית הבחירה והשיג בזה על הרמב״ם שפוסק כרבי יהושע דהכא מההיא סתמא דמעשר שני. וגם הכ״מ הניח זה בצ״ע. לפי שהרמב״ם פסק ג״כ להההוא סתמא [פ״ז מהל׳ מ״ש הלכה ט״ו וי״ו]. ואני תמיה דבשבועות פ״ב דף ט״ז דאהנהו אמוראי דפליגי במתני׳. וכל שלא נעשה בכל אלו וכו׳ מטעמא אי קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא. אי לא. אמרינן כתנאי דהכא. ודחינן לה וכמ״ש לעיל. ואמאי לא אשכח האי תנא דמעשר שני דודאי פליג אמתני׳ דהכא וכהאי גונא איתא נמי בזבחים דף ק״ז [ע״ב] ולא מייתי האי תנא דמעשר שני. וכ״ש בפ״ק דמגילה דף י׳ דאיתא נמי פלוגתא דאמוראי. והתם בתר דדחו להך דהכא מייתי תנא דברייתא דס״ל דלא קדשה לעתיד לבא. ואמאי לא מייתי סתם משנה ההיא דמעשר שני. הלכך נ״ל דמההיא ליכא למשמע. דדלמא אע״ג דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא. ומן הדין אוכלין מעשר שני אע״פ שאין חומה. אפ״ה אמרו חכמים שלא לאכול וירקב. ואולי מטעם דכשאין מקדש אין העם רגילין בטהרה. והואיל וכן אין על הרמב״ם שום תמיה. לפי שפוסק כהך דהכא מהטעמים שכתב הכ״מ. ואפ״ה שפיר פסק בהלכות מעשר שני דאם אין מקדש ירקב. ואע״פ שבהלכות בית הבחירה העתיק ג״כ הא דאוכלין מעשר שני. י״ל דזהו דין תורה וסמך על מ״ש בהל׳ מעשר שני. מה שהחמירו חכמים במעשר שני שאם אין מקדש ירקב. כך נ״ל ליישב לדברי הרמב״ם. ומ״מ לא קשיא על הראב״ד דלמה לא הביא הגמרא מתני׳ דמעשר שני. דבשבועות. וזבחים. תקשה ולטעמיך למה לא מייתי הברייתא דבמגלה. ובמגלה שהביא ברייתא ולא מתני׳ דמ״ש י״ל משום דבההיא ברייתא אדכר תנא ר׳ ישמעאל ברבי יוסי. מש״ה מייתי לה. משא״כ מתני׳ דמ״ש דסתמא מתנייא ובכולי דוכתין כי מסתם סתים הא אמרינן מאן תנא:

שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא. פירש הר״ב מקדש וירושלים. אבל קדושת שאר א״י לא קדשה וכו׳ כ״כ הרמב״ם בסוף [פ״ו] מהלכות בית הבחירה. ומסיים בה הכי. ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדושתן לעתיד לבא. ובקדושת שאר א״י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבא. לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה. ושכינה אינה בטילה. והרי הוא אומר (ויקרא כ״ו:ל״א) והשימותי את מקדשיכם ואמרו חכמים [מגילה כ״ח] אע״פ ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים. וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש. ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן א״י. וכיון שעלה עזרא וקדשה. לא קדשה בכבוש. אלא בחזקה שהחזיקו בה. ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה. הוא מקודש היום. ואע״פ שנלקח הארץ ממנו. וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שבארנו בהלכות תרומה עכ״ל. וכתב עליו הכ״מ ואיני יודע מה כח חזקה גדול מכח כבוש. ולמה לא נאמר בחזקה ג״כ משנלקח הארץ מידינו בטלה חזקה. ותו בראשונה שנתקדשה בכבוש וכי לא היה שם חזקה. אטו מי עדיפא חזקה בלא כבוש. מחזקה עם כבוש. וצריך לי עיון. עכ״ל. ונ״ל לתרץ דסבירא ליה דכבוש נכרים אתא ומבטל כבוש ישראל משא״כ בחזקה שהחזיקו מיד מלך פרס שנתן להם רשיון להחזיק בה. לא אתא כיבוש ומבטל לחזקה שהיתה מדעת הנותן. ואין להשיב מנתינת השי״ת שנתנה לישראל בראשונה שיש להשיב שכמו שהש״י נתן לישראל הארץ. כך נבאו נביאיו שיעלו המחריבים ויטלו מהם. וכן נבאו על כורש מלך פרס שיחזירה. אבל על לקיחת האומה הזאת מידינו. לא מצינו בה נבואה בפירוש ולפיכך שלא כדין נטלוה מידינו. ואין קרקע נגזלת כנ״ל ליישב דברי הרמב״ם:

ז **הלכה למשה מסיני.** לשון הרמב״ם לא נשמע ממשה רבינו ע״ה זה הלשון. אבל נשמע ממנו זה הענין לפי שמשה סיפר בביאת המשיח. ולשון התורה. אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו׳ ושב ה׳ אלהיך את שבותך וגו׳ ומל ה׳ אלהיך וגו׳ וזולת זה והגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסבותיו. ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ. והוא אליהו. והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה. אבל יסלק ויסיר החמסים בלבד. ואין בזה מחלוקת. ולא הכחשה. אבל נפלה המחלוקת ברעות שיסיר. מה הם. ע״כ. ועיין מ״ש במשנה ב׳ פ״ב דסוטה. ועמ״ש לקמן בס״ד. ועיין במשנה ב׳ פ״ב

ומשנה ג׳ פ״ג דתמורה:

[*ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע. כגון אלו אליהו בא וכו׳. פי׳ הר״ב וחס התנא על כבוד הבריות וכו׳ ללמדך כמה צריך אדם ליזהר וכו׳ וכן פי׳ הרמב״ם. והקשה רש״ל ז״ל בתשובותיו סי׳ י״ב דמה לשון הרע שייך בזה. אדרבא בכבוש עדותן יהיו כל העם שוגגים והם מזידים חס ושלום. וכן קשה ג״כ במשפחה הכשרה שאותה פרסמו ולמה לנו עוד אליהו לקרבה ותירץ שזרוע של בן ציון היה מאימת מלכות ששלטה אז על ישראל בלא יראת שמים והיתה ממיתה כרצונה כל העוברים על פיה. ואמרינן לענין יחוס בפרק עשרה יוחסין בדקו עד מקום הסכנה ופירשו שם שאינם מחוייבים להכניס עצמם בסכנה כגון זה. ולפיכך לא פירשו הפסולים כי היתה סכנה להם. ובכשרים אין ה״נ שמה שפרסמו אותה לא היה מועיל. אעפ״כ הכניסו עצמם בסכנה כדי לפרסם הכשרות עכ״ד. ובעיני הוא דוחק גדול לומר שעל הכשרות הכניסו עצמם בסכנה שהסברא נותנת ששניהם שוים שלא לסכן עליהם ואדרבה אם פירשו מפני הסכנה שלא לפרסם הפסולום. שמהם יש לבא מכשול עון לעבור על לאוין. מה שא״כ אף אם לא יפרסמו הכשרים וימנעו העם מלהתחתן בהם אין כאן איסור. אם לא שנאמר שע״י כן יבאו הם להתחתן בפסולים. ויבואו לכלל איסור. מ״מ אידך גיסא קרוב יותר לאיסור ואפ״ה פירשו. כ״ש בהך גיסא. ומה שהקשה למה צריכין לאליהו על המשפחה שפרסמו כשרותה זו אינה קושיא דכגון אלו אליהו וכו׳ כלומר שנתרחקה שלא כדין ולא שגם נתפרסם אח״כ כשרותה שא״צ שיהיו שוים ממש הדוגמא עם הדומה לו. וכן מה שתירץ על כבוש העדות שהיה מפני הסכנה. זה אינו מספיק אלא על זמנו של בן ציון שהיה שעת סכנה לפי אומד דעתו. אבל כשאין סכנה אין רשאין לכבוש העדות. א״כ לאחר שנשברה זרועו של בן ציון. כ״ש רבינו הקדוש מחבר המשניות שלא היה סכנה זו בימיו למה כבש עדות. אלא נ״ל פשוט דמש״ה לא פרסמה רבינו הקדוש לפי שכבר נטמעה בין הכשרות. עד שלא נודעה לרבים. שזו אין לגלותה אלא לצנועין. ומזו נראה לי ראיה גמורה לדסברי כך. עיין בב״י טור אה״ע ריש סי׳ ב׳. והשתא אומדנא דרש״ל נמי אינה מוכרחת. אלא י״ל שלא היתה סכנת נפש מפני זרוע של בן ציון. ואין ה״נ החכמים היו מפרסמים המשפחה שקרבה בזרוע שהיא פסולה. אלא שההמון לא השגיחו בעדותן של חכמים והלכו אחרי דברי בן ציון כאשר בעו״ה דברי חכמים אינם נשמעים להמון נגד בעלי זרוע וזו היתה הסבה העצמית ג״כ שנטמעו. ולכן לא היה רבינו הקדוש רשאי לפרסמה במשנתינו המסורה לכל. אבל לצנועין ודאי שפרסמה]:

לטמא ולטהר לרחק ולקרב. פי׳ הראב״ד טומאה וטהרה פסלות והכשר שאמר. וכן רחוק וקרוב. אלא שהטומאה הוא פסלות גמור ורחוק וקרוב הוא הולד פגום שאמרו חכמים א״נ הטומאה פסול כהונה. ע״כ. ועמ״ש במשנה ג׳:

שנאמר הנני שולח לכם את אליה הנביא וגו׳ והשיב וגו׳. ל׳ הר״ב שעתיד לומר ברוח הקדש זה מבני בניו של זה ולדברי ר״ש אבות אלו החכמים וכו׳. נראה לפרש שסובר הר״ב דהאי דתנן שנאמר הנני וגו׳ לאמדברי החכמים הוא. אלא מדברי המחבר המשנה. שהביא זה המקרא אחרי דברי כולם. לומר שמחלקותם הוא בזה הפסוק [ועיין במשנה ו׳ פ״ז דסוטה וסוף פ״ג דמגילה] והיינו הא דפירש הר״ב שעתיד לומר זה מבני בניו וכו׳ היא סברת ת״ק ור׳ יהודה. אלא שזה אומר לרחק ולקרב. וזה אומר לקרב ולא לרחק. לפי שסברתו שאין א) החמס אלא לרחק הכשר בלבד. וזהו שבא להסיר והדר מפרש ולדברו ר״ש אבות אלו החכמים וכו׳ אבל לדברי חכמים אתיא קרא כפשטיה לב אבות על בנים. ולא הוצרך לפרש. וז״ל הרמב״ם אבל חכמים אומרים אין עושק ביוחסין. כל הנקרא בשמו הכל יתיחסו אל האמת והתורה היא אב הכל אבל המעשקות והרעות הם השנאות שבין בני אדם לפי שהם חנם והוא חומס בשנאתו [אותו] והוא אמרם לעשות שלום בעולם. ע״כ. והראב״ד מפרש דברי חכמים לעשות שלום מן האומות. אבל גם פירושו דכולהו תנאי פליגי בהאי קרא. וז״ל. אלא לרחק את המקורבים בזרוע וכו׳. דכתיב והשיב לב אבות על בנים וכו׳ משמע ליה על קירוב משפחה קאמר ב) רבי ישמעאל אומר להשוות את המחלוקת שיש בין החכמים בדברי תורה רבי ישמעאל דריש מהאי קרא דלעיל דכתיב זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים ומשפטים. וכתיב בתריה הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו׳. והשיב לב אבות על בנים וגו׳. כלומר על החקים והמשפטים ישוה לב אבות עם לב בנים. שלא תהיה עוד מחלוקת ביניהם. [ונראה לי דמהכא רגילין לומר דתיק״ו שאמרו בגמרא היא נוטריקון תשבי יתרץ קושיות ואבעיות אע״פ שמשמעותה נ״ל תהא קאי. כנוטריקון דדייתיקי. שפירש הר״ב במשנה ז׳ בפ״ק דב״מ. וכלומר שהקושיא קאי ובמקומה עומדת] וחכ״א לעשות שלום בעולם כלומר לעשות שלום לישראל מן האומות. ולבשר אותם על ביאת הגואל. וזה יום אחד לפני ביאת המשיח. והיינו דכתיב הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בא יום ה׳ הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים. ולב בנים על אבותם. כלומר לב האבות והבנים אשר נפל בם מורך מפחד. וברחו אלה פה ואלה פה מפני צרותם. ישיב אותו היום לגבורתו. וישיבו אלה את אלה. ויתנחמו זה בזה. אמן. וכן יהא בימינו. והא דכתיב בסיפא דקרא פן אבא והכתי את הארץ חרם. לדעת כולם על המקרא הראשון הוא חוזר. וכך הוא פירושו. זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחורב וגו׳ ואם תזכרו. הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו׳. פן אבא והכתי את הארץ. כלומר זכרו תורתי פן אבא והכתי את

הארץ חרם. ואם תזכרו לא אבא [להכות הארץ חרם]. אשלח לכם מושיע ורב והושיע אתכם מאויביכם. אמן כן יהי רצון [ע״כ]׃

סליק מסכת עדיות